ISSN 1333-3852

PHILOLOGORUM CLASSICORUM SOCIETAS CROATICA

NVNTIVS

XXX

ZAGRABIAE MMVII

AN. MMVII AB INIT. COMM. AN. XVII HUIUS ANNI LIB. I

HRVATSKO DRUŠTVO KLASIČNIH FILOLOGA

Nuntius - časopis Hrvatskoga društva klasičnih filologa

Izdavač/Editor:
Hrvatsko društvo klasičnih filologa
Philologorum classicorum societas Croatica

Matični broj: 3251543

Žiro-račun:
Hrvatsko društvo klasičnih filologa, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
Zagrebačka banka: 2360000-1101583404

Predsjednica/Praesidens:
Angela Crnobrnja

Tajnica/Secretaria:
Olga Horvat

Urednik/Moderator:
Teo Radić

Uredništvo:
Ivan Bekavac Basić, Angela Crnobrnja,
Vinko Kovačić, Luka Vukušić

Naklada: 500 primjeraka

Cijena: 15 kn, za inozemstvo 2 €

Članovi HDKF-a koji redovito plaćaju članarinu, kao i umirovljeni članovi, koji su oslobođeni plaćanja članarine, časopis primaju besplatno.

Grafičko uređenje i prijelom:
Vinko Kovačić, Teo Radić

Tisak: Grafomark, Zagreb

Broj je tiskan u listopadu 2008.

Molimo suradnike da priloge šalju na adresu: Hrvatsko društvo klasičnih filologa, (Za časopis *Nuntius*), Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb. Uz ispis na papiru obvezatan je i zapis na elektroničkom mediju. Prilozi se mogu slati i elektroničkom poštom na adresu: teoradic@yahoo.com.

KAZALO

Riječ urednika ... 5

RADOVI

Tomislav Galović / Perica Dujmović:
Inscriptiones Latinae Croatorum: Natpis u župnoj crkvi sv. Apolinara u Bogovićima na otoku Krku (sign. ILC BOG1) ... 8

PRIJEVODI

Orsat Ligorio:
Prvi Ciceronov govor protiv Marka Antonija (VII-XV) ... 17

NASTAVA

Šime Demo:
Aestiva Romae Latinitas ... 36

KRONIKA

Međunarodni znanstveni skup: *Latinitet u Europi s posebnim osvrtom na hrvatski latinitet nekad i danas* ... 40
Obilježavanje 400. obljetnice Klasične gimnazije u Zagrebu ... 52
Međunarodni znanstveni skup: *Humanistička tradicija kao temelj hrvatskog i europskog identiteta* ... 54
Prvi *Dani u čast prof. Veljka Gortana* ... 73
Godišnja skupština Hrvatskoga društva klasičnih filologa ... 75

NATJECANJA IZ KLASIČNIH JEZIKA

Školsko natjecanje u poznavanju klasičnih jezika
- Latinski i grčki jezik za osnovne škole ... 84
- Opće gimnazije ... 89
- Srednje zdravstvene škole ... 92
- Latinski jezik za klasične gimnazije ... 96
- Grčki jezik za klasične gimnazije ... 99

Međunarodno natjecanje u poznavanju starogrčkoga jezika ... 102

LATINITAS RECENS

Mislav Benić:
L. Licini Caecinae Disputationum philosophicarum in exilio scriptarum fragmenta 106
Angela Crnobrnja:
Ianus Novak sive Ianus Novacus: musicus et poeta Latinus Moravus (1921. – 1984.) 108
Zlatko Vidulić:
U formi haikua: Sava i Kupa, Stari most 110

IN MEMORIAM

Nataša Benini 116
Dubravko Škiljan 119

RIJEČ UREDNIKA

Dragi čitatelji!

U uvodnoj riječi 28. broja našega časopisa bio sam vam za prosinac 2007. najavio izlazak iz tiska prvoga broja za 2007. godinu. Poslije je, međutim, Odbor odlučio da bi prednost ipak valjalo dati posebnomu broju, posvećenu preminulim profesorima Marijanu Bručiću, Milivoju Sironiću i Zvonimiru Zmajloviću, to više što je za jednu takvu knjižicu među našim članstvom vladalo prilično veliko zanimanje. Tako je, umjesto najavljenoga prvoga broja za 2007. godinu, tiskan još jedan broj za 2006. godinu.

Sada smo konačno – nakon nekih dodatnih komplikacija – u mogućnosti predstaviti vam 30. broj, prvi koji se bavi događajima iz 2007. godine (i nekim ranijima, koje se dosad nije stiglo obraditi). Kako je ta godina bila iznimno bogata događajima i obilježena proslavama dvaju velikih jubileja (četiristo godina postojanja zagrebačke Klasične gimnazije i sto godina od rođenja prof. Veljka Gortana), odlučili smo joj – unatoč razumljivoj težnji da *Nuntius* čim prije prestane kasniti u izlasku i napokon *zakorači* u tekuću godinu – posvetiti dva broja. Vjerujemo da će drugi broj biti tiskan vrlo brzo, čime će se barem donekle nadoknaditi vrijeme izgubljeno zbog kašnjenja ovoga broja.

No, prije negoli ukratko izložim njegov sadržaj, želio bih vam priopćiti i jednu važnu novost. Pošto je u ožujku ove godine na Godišnjoj skupštini HDKF-a izabrana za predsjednicu, kolegica se Angela Crnobrnja odmah potrudila ostvariti davno izrečenu (pa čak i službeno formuliranu) želju da Društvo dobije svoje internetske stranice. U tom je naumu vrlo brzo i uspjela, tako da se na adresi www.hdkf.net već neko vrijeme nalaze stranice Hrvatskoga društva klasičnih filologa, na kojima, između ostalih sadržaja, možete naći i *Nuntius* (zasad samo nekoliko novijih, a doskora – vjerujemo – i sve stare brojeve).

A evo što možete pročitati na ovih 120 stranica.

Nastavljamo započeti niz *Inscriptiones Latinae Croatorum*. Ovoga je puta opisan i vrlo stručno analiziran natpis u župnoj crkvi sv. Apolinara u Bogovićima na otoku Krku. Od prijevodā, tu je 2. dio prvoga Ciceronova govora protiv Marka Antonija, popraćen korisnim bilješkama (1. je dio objavljen u 28. broju).

Iz pera Šime Deme doznat ćete ponešto o zanimljivom američkom profesoru i njegovoj popularnoj ljetnoj školi latinskoga u Rimu, dok u Kronici možete čitati o trima znanstvenim skupovima. Prvi, naslovljen *Latinitet u Europi s posebnim osvrtom na hrvatski latinitet nekad i danas*, održan je u Rijeci još 2004. godine (ovom prilikom zahvaljujem profesorici Vesni Lopina, koja je iscrpno i nadasve pregledno prikazala sva predavanja i upoznala nas s nekim popratnim događajima). Drugi je skup organiziran u

povodu proslave 400. obljetnice Klasične gimnazije (cjelokupni se program proslave također nalazi u ovom broju) pod nazivom *Humanistička tradicija kao temelj hrvatskog i europskog identiteta.* Uz izvještaj prof. Kornelije Pavlić objavljujemo i izvorne sažetke predavanjā. *Dani u čast prof. Veljka Gortana*, kojima je ovo bilo premijerno izdanje, također su tema ovoga broja. Istoga dana kad i *Dani*, održana je i Godišnja skupština Društva, s koje donosimo zapisnik.

Nadalje, tu su, prema običaju, testovi s održanih natjecanja: školskoga iz klasičnih jezika (koje je ove godine prvi put provedeno na razini cijele države) i međunarodnoga iz poznavanja starogrčkoga jezika (županijsko i državno natjecanje bit će obrađeno u sljedećem broju), a u rubrici LATINITAS RECENS pročitajte prognaničke filozofske zapise fiktivnoga Lucija Licinija Cecine, zatim nekoliko latinskih pjesničkih uradaka Jana Novaka te jednu lijepu pjesmu u formi haikua o Savi, Kupi i Starom mostu, autora Zlatka Vidulića (više njegovih pjesama objavit ćemo u sljedećim brojevima).

Uvijek nam je ugodno sjetiti se preminulih kolega i iskazati im dužno poštovanje. U rubrici IN MEMORIAM slavimo život i rad Nataše Benini i Dubravka Škiljana, koji su nas napustili 2005. odnosno 2007. godine.

Do sljedećega broja, dragi kolege i prijatelji, srdačno vas pozdravljam!

S poštovanjem,
Teo Radić

Radovi

INSCRIPTIONES LATINAE CROATORUM: NATPIS U ŽUPNOJ CRKVI SV. APOLINARA (sign. ILC BOG1)

Tomislav Galović / Perica Dujmović
Zagreb

Foto: Želimir Černelić

Tekst natpisa:

D(EO) M(AXIMO) O(PTIMO)
STVDIO OPERE AC SVMPTIBVS R(EVERENDISSI)MI D(OMI)NI
ANTONII BOGOVICH
PROTONOT(ARII) AP(OSTO)LICI ET CATHEDR(ALIS)
POL(E)NSIS CANO(NI)C[I]
ECCLESIA HAEC VNA CVM ALTARI SVB INVOCATIONE
B(EATAE) M(ARIAE) V(IRGINIS) DE MONTE CARMELO
IN LOCO VETERIS AB ATAVIS SVIS CVM PATRONATVS JVR[E]
FVNDATI SACELLI E FV(N)DAMENTIS ERECTA
SIC CONSTRVCTA PERMANET
MDCCLXX

Prijevod:

Višnjemu Bogu
nastojanjem, radom i o trošku prečasnoga gospodina
Antona Bogovića
apostolskog protonotara i kanonika pulske katedrale
ova crkva zajedno s oltarom pod zazivom
Blažene Djevice Marije od Karmela
na mjestu stare, od njegovih predaka s pravom patronata
utemeljene kapelice iz temelja podignuta
ovako sagrađena ostaje
1770.

Napomene o natpisu:

U župnoj crkvi sv. Apolinara u Bogovićima na otoku Krku nalazi se, doduše ne *in situ*, nego na novoj lokaciji, mramorna ploča s natpisom na latinskom jeziku pisana epigrafskom (spomeničkom) kapitalom. Natpis svjedoči o nadogradnji kapele Majke Božje Karmelske u selu Bogovići. Ta se kapela, izgrađena 1644. godine, nalazila na mjestu sadašnje župne crkve. Do danas sačuvani dio ove kapele funkcionira kao prezbiterij župne crkve sv. Apolinara.

Tekst ploče započinje suspenzijom D. M. O., tj. posvetom DEO MAXIMO OPTIMO, uobičajenom u natpisima ovakve vrste i svrhe. Na ploči su slova D. M. O., za razliku od drugih, isklesana – što je i razumljivo – u većim dimenzijama. No, napomenimo da je u epigrafiji učestaliji poredak riječi D. O. M., tj. DEO OPTIMO MAXIMO. Riječ je o nazivu koji se u rimskoj mitologiji pridijevao Jupiteru, a koji je kasnije kršćanstvo također preuzelo u svoju terminologiju, odnosno u jezični korpus.

U drugom retku nalazi se kontrakcija RMI DNI koja se razrješava kao R(EVERENDISSI)MI D(OMI)NI. Kraćenje je naznačeno crticom (*signum contractionis*) iznad M i N.

U trećem retku uklesano je ime donatora Antona Bogovića kao ANTONII BOGOVICH, s time da je genitivni nastavak I zapisan kao J, tj. *i longa*. No, on se prema epigrafičkim pravilima prilikom objavljivanja natpisa transkribira kao I.

U četvrtom retku najprije u PROTONOT, a potom u riječi CATHEDR, imamo kraćenje posljednjeg dijela riječi, odnosno suspenziju – PROTONOT(ARII) i CATHEDR(ALIS), a u riječima AP(OSTO)LICI, POL(E)NSIS i CANO(NI)C[I] korištena je kontrakcija, s time da se u riječi CANO(NI)C[I] danas više ne vidi zadnje slovo pa je ono u našem tekstu prikazano kao rekonstruirano (u uglatim zagradama), jer je baš taj

dio ploče naknadno zazidan u apsidi današnje crkve. Kako klesar natpisa nije imao dovoljno mjesta u ovom retku, tj. nije ga baš najbolje rasporedio, bio je primoran u zadnjoj riječi (CANONICI) prvo C odostraga napisati minuskulno iznad slova O, tj. piše ≈ CANO^{c}[I].

U petom retku sve riječi napisane su bez kraćenja, a jedino je diftong *ae* u riječi HAEC (nom. sg. g. f.) napisan ligaturom Æ.

U šestom je retku ime Majke Božje napisano suspenzijom BMV = B(EATAE) M(ARIAE) V(IRGINIS).

Detaljnom analizom sedmog retka natpisa može se utvrditi da je *lapicida* napravio pogrešku prilikom klesanja pa je umjesto pridjeva VETERIS napisao VETEBIS. Ta je pogreška ispravljena prilikom bojanja slova u natpisu pa je prvotno B postalo R. U istom je retku zadnja riječ JVR[E] vidljiva danas samo u obliku JVR (stoga je u ovom tekstu E rekonstruirano, tj. napisano u uglatim zagradama), jer je ploča naknadno uzidana (pričvršćena) u zid apside (kraj bočnog oltara Majke Božje Karmelske) današnje župne crkve. Ne zna se gdje se ona prvotno u kapeli Majke Božje Karmelske nalazila.

U osmom retku u riječi FVDAMENTIS imamo izostavljeno slovo N – FV(N)DAMENTIS, tj. nepotpunu kontrakciju, bez znaka kraćenja.

Zadnja dva retka napisana su bez ikakvih kraćenja, a sama je datacija isklesana rimskim brojkama MDCCLXX, pri čemu je točkom rastavljena tisućica od stotica i desetica.

Conspectus generalis natpisa otkriva nam lijepu epigrafsku, tj. spomeničku kapitalu. Pojedine riječi odvojene su znakom točke, ali ne sustavno. Posebice je ovo naglašeno u onim retcima u kojima su slova pojedinih riječi preblizu jedna drugima pa bi ih se stoga moglo teže smisleno razumjeti. Slovo U je pisano kao V, karakteristično za pisma spomeničke kapitale, što treba poštovati prilikom transkripcije ovakvih natpisa, posebno kada je to provedeno sustavno i s ciljem da natpis izgleda što monumentalnije. Haste slova su izdužene i elegantne, a posebno je to uočljivo u samome isklesanome imenu glavne osobe natpisa, odnosno apostolskog protonotara i kanonika pulske katedrale Antona Bogovića. Može se zamijetiti i ritmičnost samog natpisa te vrlo promišljena raspoređenost rečenica na ploči (unatoč sitnijim problemima s rasporedom pisanog prostora na ploči).

Realia:

Bogovići su jedno od dvadesetak sela dubašljanskoga kraja koji se nalazi na sjeverozapadu otoka Krka. U izvorima se ovoga područja obitelj Bogović spominje još u 16. stoljeću, kada se po svoj prilici i bila, u drugom naseobenom valu, doselila sa susjednoga kopna. Naziv sela nastao je od njihova porodičnog imena. To se vjerojatno zbilo tijekom 18. stoljeća jer

takve tvorbe imena prema toponomastičkim istraživanjima odaju ipak mlađi vremenski postanak. Broj stanovnika Bogovića vremenom je varirao. Uzmimo za primjer samo rezultate nekoliko popisa: u Bogovićima je 1818. godine obitavalo *124* stanovnika. Četrdesetak godina kasnije (1857.) selo Bogovići imalo je *160* stanovnika, odnosno 1900. – *211*, 1931. – *195*, a 1971. samo *110* stanovnika. Danas, dakle sukladno popisu iz 2001. godine, ima *163* stanovnika. U drugoj polovici 19. stoljeća Bogovići postaju općinsko središte sjeverozapadnog dijela otoka Krka (1882.). Uz to, ovo je selo i sjedište župnog ureda (od prve polovice 19. st.) te osnovne škole (od 1846.).

Godine 1644. članovi su spomenute obitelji, jedne od najbogatijih krčkih obitelji onoga doba, odlučili na svojemu posjedu u tome selu sagraditi privatnu, obiteljsku kapelu. Glavni su inicijatori gradnje bili braća svećenici Petar i Pavao Bogović. Zasad nepoznati graditelj podigao je centralnu građevinu trolisnoga tlocrta (*trikonhos*) s dvije bočne i jednom glavnom apsidom, u koju je po završetku gradnje postavljen mali, elegantni barokni oltar posvećen zaštitnici kapele, Majci Božjoj Karmelskoj. Podignuta je građevina bila relativno malih dimenzija, no neobično zrela baroknog tlocrta. Od nekoliko teorija o podrijetlu ovog projekta najvjerojatnijom se čini ona da je projekt inspiriran tradicionalnim građevinarstvom, točnije romaničkom crkvicom sv. Krševana, koja je od kapele Bogovića udaljena samo nekoliko kilometara, a čiji tlocrt ova tako vjerno nasljeduje. Nad centralnim je prostorom kapele iznad relativno niska tambura podignuta mala kupola s lanternom. Gotovo su svi dijelovi kapele Gospe Karmelske do danas sačuvani, zahvaljujući tome što je veći dio ove građevine graditeljima nove župne crkve u Bogovićima bio pogodan za svetište, što zbog skladnosti arhitekture, što zbog smanjenih troškova. Jedino je srušen istočni, ulazni dio kapele, i to polovicom 19. stoljeća, kada se na toj strani dograđuju tri nova, prostrana broda buduće crkve. Godine 1770. nastojanjem još jednog svećenika iz obitelji Bogović, apostolskog protonotara i kanonika pulske katedrale Antona Bogovića, kapela Majke Božje Karmelske obnovljena je i proširena tako da je umjesto dotadašnjeg skučenog i tlocrtno kvadratičnog ulaznog dijela prigrađen veći jednobrodni prostor, o čemu među ostalim svjedoči i mramorna ploča koja je tema ovoga rada.

O apostolskom protonotaru i kanoniku pulske katedrale Antonu Bogoviću nalazi se tek nekoliko podataka. Rođen je u Bogovićima oko 1710. godine. Iako je nakon školovanja i ređenja sve rjeđe boravio u rodnome selu, ponajviše zbog visokih crkvenih službi koje je obavljao u Puli, i dalje je ostao snažno vezan uza nj, čemu je dokaz i iniciranje obnove obiteljske kapele, kako je zabilježeno na ploči. U gradu Puli ostao je posebice zapamćen po tome što je godine 1775. dao izgraditi grobnice za djecu (*Urne de Pergoletti del Benefattione Bogovich*). U istome je gradu i umro 19. svibnja 1785. godine te je sahranjen u pulskoj katedrali uz nazočnost cijeloga kaptola.

Literatura:

Slaven BERTOŠA, *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od XVII. do XIX. stoljeća*, Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002.; Mihovil BOLONIĆ – Ivan ŽIC ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost [Analecta Croatica Christiana, sv. IX], 1977. (drugo izdanje: Kršćanska sadašnjost i Biskupski ordinarijat Krk, Zagreb 2002.); Perica DUJMOVIĆ – Tomislav GALOVIĆ, *Stoljeće i pol župne crkve sv. Apolinara u Bogovićima (1857 – 2007)*, Malinska: Župa sv. Apolinara b. m. – Dubašnica, Bogovići i Općina Malinska-Dubašnica, Malinska; izvršni nakladnik Glosa d.o.o. Rijeka, 2007.; Branko FUČIĆ, Dubašnica, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti* 1 (A-Nove), Zagreb: Leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1995., s.v.; Tomislav GALOVIĆ, *O Dubašnici i njezinim ljudima. Prinosi za povijest dubašljanskoga kraja na otoku Krku*, Rijeka: Općina Malinska-Dubašnica – Izdavačka kuća Adamić – Povijesno društvo otoka Krka, 2004. [knjiga ujedno: *Krčki zbornik*, sv. 48, pos. izd. 42]; Anđela HORVAT – Radmila MATEJČIĆ – Kruno PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Liber – Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti – Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske – Grafički zavod Hrvatske – Kršćanska sadašnjost [nakladnička cjelina: Povijest umjetnosti u Hrvatskoj i Biblioteka povijesti *Historiae*], 1982.; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Dubašnica, u: *Hrvatska Enciklopedija*, sv. V., Zagreb: Hrvatski izdavalački bibliografski zavod, 1945., s.v.; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Djela JAZU, knj. 51), 1960.; Anton TURČIĆ, *Dubašnica – sveta baština i duhovni zov. Crkve, samostani, kapele, groblja, svećenici, redovnici, redovnice*, Dubašnica: Vlastita naklada, 1996.; Antun ZEC, *Dubašnica jučer, danas*, Rijeka: Župni ured Dubašnica na Krku, 1969.

Župna crkva sv. Apolinara u Bogovićima

Prijevodi

PRVI CICERONOV GOVOR PROTIV MARKA ANTONIJA (VII-XV)

Orsat Ligorio
Zagreb

Uvodna napomena

Prvi dio prijevoda (glave I do VI) objavljen je u 28. broju časopisa *Nuntius*. Drugi dio donosi glave VII do XV. Latinski je tekst preuzet iz Teubnerova izdanja C. F. W. Müllera *Orationes: In M. Antonium Philippicae XIV* (1900). Kao prijevodima od uzora koristio sam se talijanskim izdanjem G. Mazzonija (*Le filippiche*, Milano 1931) i engleskim A. Clarka i E. Yongea (Orations: *The fourteen orations against Marcus Antonius* (Philippics), London, 1903).

SADRŽAJ

Govornik otvara ovaj drugi dio govora zahvalom Cezarovu tastu, jedinom Antonijevu protivniku na sjednici 1. kolovoza (15). Cezarove zakone, veli Ciceron, valja sačuvati, ne zbog toga što bi ih on prihvaćao, već da bi se očuvao mir. Treba stoga paziti na Antonijeve spletke i smicalice. (16 – 18). A on, eto, donosi zakon o trećoj dekuriji, kojim zapravo dozvoljava svojim vojnicima da sjednu na sudačka mjesta (19 – 20). Još jedan njegov nevaljali zakon daje optuženima pravo priziva pred narod (21 – 23). Ciceron traži da se zakoni ukinu (24 – 26). Kako Antonije nije prisutan, govornik se obraća direktno drugom konzulu, Dolabeli. Poziva ga da se sjeti dobrih navada s početka konzulata i odrekne Antonijeva utjecaja (27 – 30). Onda opet govori Antoniju, kao da je tu, opominje ga na uzorne pretke i časno držanje (31 – 35). Kao da već znade da od toga nema ništa, Ciceron najavljuje buduće invektive protiv Antonija (36 – 38).

M. Tulli Ciceronis in M. Antonium oratio philippica prima (VII-XV)

VII. [15] Quare primum maximas gratias et ago et habeo Pisoni, qui, non quid efficere posset in re publica, cogitavit, sed quid facere ipse deberet. Deinde a vobis, patres conscripti, peto, ut, etiamsi sequi minus audebitis rationem atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis.

[16] Primum igitur acta Caesaris servanda censeo, non quo probem (quis enim id quidem potest?), sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis atque otii. Vellem adesset M. Antonius, modo sine advocatis (sed, ut opinor, licet ei minus valere, quod mihi heri per illum non licuit); doceret me vel potius vos, patres conscripti, quem ad modum ipse Caesaris acta defenderet. An in commentariolis et chirographis et libellis [se] uno auctore prolatis, [ac] ne prolatis quidem, sed tantum modo dictis, acta Caesaris firma erunt; quae ille in aes incidit, in quo populi iussa perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur?

[17] Equidem existimo nihil tam esse in actis Caesaris quam leges Caesaris. An, si cui quid ille promisit, id erit fixum, quod idem facere non potuit? Ut multis multa promissa non fecit, quae tamen multo plura illo mortuo reperta sunt quam a vivo beneficia per omnis annos tributa et data. Sed ea non muto, non moveo; summo studio illius praeclara acta defendo. Pecunia utinam ad Opis maneret! Cruenta illa quidem, sed his temporibus, quoniam iis, quorum est, non redditur, necessaria.

[18] Quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. Ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in re publica cum potestate imperioque versatus sit, quam lex? Quaere acta Gracchi; leges Semproniae proferentur. Quaere Sullae; Corneliae. Quid? Pompei tertius consulatus in quibus actis constitit? Nempe in legibus. De Caesare ipso si quaereres, quidnam egisset in urbe et in toga, leges multas responderet se et praeclara tulisse, chirographa vero aut mutaret aut non daret aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed haec ipsa concedo; quibusdam etiam in rebus coniveo; in maximis vero rebus, id est in legibus, acta Caesaris dissolvi ferendum non puto.

Marko Tulije Ciceron: Prvi govor protiv Marka Antonija (VII-XV)

VII. [15] Zbog toga prvo najtoplije zahvaljujem Pizonu,[1] koji se pobrinuo ne samo za ono što je u državi mogao nego i za ono što je trebao učiniti. Potom tražim od vas, sabrani oci, da me dobronamjerno saslušate – upravo kao što ste to i dosada radili – ako vam i uzmanjka hrabrosti da stanete uz moju zamisao.

[16] Držim, dakle, da prvo treba ispoštovati Cezarove odluke; ovo kažem ne da bih im povladio (tko bi odista mogao učiniti takvo što?) nego jer smatram da treba voditi osobita računa o miru i lagodi. Želio bih da je sada tu i Marko Antonije, samo bez pobočnika,[2] ali, kako vidim, njemu je dozvoljeno bolovati, što on meni jučer nije odobravao. Želio bih da je tu da mi rekne ili da radije kaže vama kojom bi mjerom branio Cezarove odluke. Zar ćemo ozakoniti Cezarove odluke s margina, u crticama i bilješkama, i to ne samo one koje je objavio nego i one za koje je Antonije tek natuknuo da postoje? A zanemarit ćemo, velju, one odluke koje je Cezar osobno dao izrezati u mjedi kako bi u njoj do vijeka stajale odredbe i zakoni.[3]

[17] Duboko sam uvjeren da su među Cezarovim odlukama na prvome mjestu njegovi zakoni. Zar ćemo ispunjavati ono što je on nekome bio obećao, a sam nije mogao isposlovati? Uostalom, prema kolikoj samo čeljadi nije ispunio obećanja. Nakon njegove se smrti otkrilo da broj takvih obećanja kudikamo prestiže dobročinstva što ih je naredao za dugačka života. Ali u sve to se ne tičem i ne miješam, već svim bićem branim znamenite mu odluke. E, da je samo ostalo novca u Opinu hramu[4] – **krvava novca dabome,** ali prijeko potrebna u ovdašnjim prilikama jer nije vraćen onima kojima zaista pripada.

[18] Taj je novac nestao, ali neka, ako tako stoji u uredbama.[5] A što će se prije shvatiti kao uredba, ako ne zakon? A to je zakon upravo onoga čovjeka koji se odjeven na mirnodopsku odmjerao u građanskoj i vojnoj upravi. Ako potražiš odluke braće Grakho, obznanit će ti se zakoni Sempronijevaca. Potražiš li Suline odluke, naići ćeš na Kornelijev zakon.[6] Hoćete li još? Na kojim se odlukama temeljio Pompejev treći konzulat?[7] Pa na njegovu zakonu, dabome. Kada bi za sama Cezara pitao što je radio u Gradu u mirnodopskoj nošnji, odgovorio bi Cezar da je donio mnoge zakone i obavio još mnogo toga vrijedno spomena, a bilješke, veli, promjenjive kakve jesu, nije objavljivao ili pak da ih i jest objavio, ne bi ih smatrao svojim odlukama. Ali i njima dozvoljavam da se tako zovu – u nekim stvarima čak rado popuštam, ali mišljenja sam da ne treba dozvoliti da se Cezarove odluke poništavaju kada su u pitanju ozbiljna posla, a to su zakoni.

VIII. [19] Quae lex melior, utilior, optima etiam re publica saepius flagitata, quam ne praetoriae provinciae plus quam annum neve plus quam biennium consulares optinerentur? Hac lege sublata videnturne vobis posse Caesaris acta servari? Quid? Lege, quae promulgata est de tertia decuria, nonne omnes iudiciariae leges Caesaris dissolvuntur? Et vos acta Caesaris defenditis, qui leges eius evertitis? Nisi forte, si quid memoriae causa rettulit in libellum, id numerabitur in actis et, quamvis iniquum et inutile sit, defendetur; quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Caesaris non habebitur.

[20] At quae est ista tertia decuria? 'Centurionum', inquit. Quid? Isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? 'Census praefiniebatur', inquit. Non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Romano; itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res et iudicant et iudicaverunt. 'Non quaero', inquit, 'istos. Quicumque ordinem duxit, iudicet.' At si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est lautius, nemini probaretis; in iudice enim spectari et fortuna debet et dignitas. 'Non quaero', inquit, 'ista; addo etiam iudices manipularis ex legione Alaudarum. Aliter enim nostri negant posse se salvos esse.' O contumeliosum honorem iis, quos ad iudicandum nec opinantis vocatis! Hic enim est legis index, ut ii res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. In quo quantus error est, di immortales, eorum, qui istam legem excogitaverunt! Ut enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime severitate iudicandi sordes suas eluet laborabitque, ut honestis decuriis potius dignus videatur quam in turpem iure coniectus.

IX. [21] Altera promulgata lex est, ut et de vi et maiestatis damnati ad populum provocent, si velint. Haec utrum tandem lex est an legum omnium dissolutio? Quis est enim hodie, cuius intersit istam legem valere? Nemo reus est legibus illis, nemo, quem futurum putemus. Armis enim gesta numquam profecto in iudicium vocabuntur. 'At res popularis.' Utinam quidem aliquid velletis esse populare! Omnes enim iam cives de rei publicae salute una et mente et voce consentiunt. Quae est igitur ista cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? Quid enim turpius quam, qui maiestatem populi Romani minuerit per vim, eum damnatum iudicio ad eam ipsam vim reverti, propter quam sit iure damnatus?

[22] Sed quid plura de lege disputo? Quasi vero id agatur, ut quisquam provocet; id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus

VIII. [19] A koji je zakon bolji, korisniji i za najboljega republičkoga doba iskan više od onoga koji je uredio da se pretorskim krajinama ne smije vladati dulje od jedne, a konzulskim dulje od dvije godine?[8] Je li vam se učinilo da će se po ukidanju ovoga zakona Cezarove odluke sačuvati? Ha!? Nisu li sve Cezarove pravne odredbe poništene zakonom o trećoj sudačkoj dekuriji?[9] A odluke ćete mu braniti vi koji ste Cezarove zakone rušili? Osim ako se kojim slučajem neće zakonom nazvati ono što je radi posjetke metnuo na papir, a k tome i braniti, pa bilo nepravedno i beskorisno, a ono pak, što je Cezar objavio pred narodom za centurijskih komicija,[10] se neće smatrati njegovom odlukom.

[20] Danu, kakva je to treća dekurija? »Centurionska dekurija«, veli on... Što? Nije li toj čeljadi put do sudske dužnosti bio dozvoljen Julijevim zakonom, a prije toga i Pompejevim i Aurelijevim? »Bili su ograničeni imutkom«, veli on. I to ne samo centurioni, nego i rimski vitezovi. Stoga ljudi goleme hrabrosti i časti, koji su kao centurioni predvodili čete, rade i radit će kao suci. »Ne pitam«, veli on, »za te ljude. Tko god je predvodio čete, neka sudi.« Ali da za suca predložite bilo kojega višeg časnika, koji je služio u konjanici, nikoga ne biste u to uvjerili. U sucu se naime ima ogledati i čast i dostojanstvo. »Ne pitam«, veli on, »za to. Sucima ću dodati i proste vojnike iz galske legije,[11] jer moji ljudi vele da se jedino tako osjećaju sigurnima.« Kako li je to samo uvredljiva hvala onima koje pozivate da sude, a da se sami tome nisu ni nadali. Eto, svrha je toga zakona da u trećoj dekuriji pravdu dijele oni ljudi koji se ne usude slobodno suditi. Veliki je to grijeh, nebesa, na duši onih koji su taj zakon osmislili. Kako će se naime svaki od njih doimati opakim, tako će veoma rado svoju opakost ispoljiti u obliku okrutne presude e da bi se u poštenim dekurijama prije činio dostojan nego zaglavio u sramotnoj dekuriji, kako mu i treba.

IX. [21] Ozakonjeno je još da optuženi zbog nasilja i izdaje imaju pravo priziva pred narod,[12] ako im drago. Nu, što je sad to? Je li to zbilja zakon ili upravo dokidanje svakoga zakona? Ima li danas ikoga kome bi bilo stalo da se rečeni zakon ne poništi? U takvu zakonodavstvu nema krivaca, ni sadašnjih ni budućih, jer one mjere koje su silom nametnute jamačno nikada neće biti stavljene pred sud. »Ali to je mjera po volji naroda.« E, kada biste vi samo htjeli da išta bude po volji narodu jer se, evo, svi građani slažu oko spasa države, jednoglasno i jednostrano. Zašto dakle toliko žarko želite progurati zakon koji bi pokazao golemu sramotu i nikakvu naklonost? Ima li što sramotnije od toga da se s pravom osuđena čovjeka, koji je na silu izdao rimsku državu, obraća na isto ono nasilje zbog kojega je s pravom kažnjen?

[22] Ali zašto još uvijek raspravljam o tom zakonu? Kao da će se zaista svakome dati prilika da govori pred narodom. Jedini je razlog i posljedica

fiat. Quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui reo condemnato obicere se multitudini conductae velit, aut iudex, qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercennarias statim protrahatur? Non igitur provocatio ista lege datur, sed duae maxime salutares leges quaestionesque tolluntur. Quid est aliud hortari adulescentes, ut turbulenti, ut sediotiosi, ut perniciosi cives velint esse? Quam autem ad pestem furor tribunicius impelli non poterit his duabus quaestionibus de vi et maiestatis sublatis?

[23] Quid, quod obrogatur legibus Caesaris, quae iubent ei, qui de vi, itemque ei, qui maiestatis damnatus sit, aqua et igni interdici? Quibus cum provocatio datur, nonne acta Caesaris rescinduntur? Quae quidem ego, patres conscripti, qui illa numquam probavi, tamen ita conservanda concordiae causa arbitratus sum, ut non modo, quas vivus leges Caesar tulisset, infirmandas hoc tempore non puterem, sed ne illas quidem, quas post mortem Caesaris prolatas esse et fixas videtis.

X. [24] De exsilio reducti multi a mortuo, civitas data non solum singulis, sed nationibus et provinciis universis a mortuo, inmunitatibus infinitis sublata vectigalia a mortuo. Ergo haec uno, verum optimo auctore domo prolata defendimus; eas leges, quas ipse nobis inspectantibus recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur eisque legibus rem publicam contineri putabat, de provinciis, de iudiciis, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus acta Caesaris, evertendas putamus? Ac de his tamen legibus, quae promulgatae sunt, saltem queri possumus; de iis, quae iam latae dicuntur, ne illud quidem licuit.

[25] Illae enim sine ulla promulgatione latae sunt ante quam scriptae. Quaero autem, quid sit, cur aut ego aut quisquam vestrum, patres conscripti, bonis tribunis plebi leges malas metuat. Paratos habemus, qui intercedant, paratos, qui rem publicam religione defendant; vacui metu esse debemus. 'Quas tu mihi,' inquit, 'intercessiones, quas religiones?' Eas scilicet, quibus rei publicae salus continetur. 'Negligimus ista et nimis antiqua ac stulta ducimus; forum saepietur, omnes claudentur aditus, armati in praesidiis multis locis collocabuntur.'

[26] Quid tum? Quod ita erit gestum, id lex erit? Et in aes incidi iubebitis, credo, illa legitima: CONSULES POPULUM IURE ROGAVERUNT (hocine a maioribus accepimus ius rogandi?) POPULUSQUE IURE SCIVIT. Qui populus? Isne, qui exclusus est? Quo iure? An eo, quod vi et

toga zakona da nitko nikada ne bude optužen pod njegovim okriljem. Jer kojega ćemo to optužitelja tako mahnita naći koji bi se po kažnjavanju optuženika želio predati na milost i nemilost podmićena mnoštva? Kojega ćemo to suca pronaći koji bi se usudio kazniti optuženika znajući da će ga odmah potom odvući pred plaćenike? Tim se zakonom dakle ne dozvoljava mogućnost priziva, već se dokidaju dva iznimno spasonosna zakona i dva istražna povjerenstva.[13] A što je to ako ne poticanje mlađarije na ustanak, prevrat i nered? Na koju se samo strahotu poludjeli tribuni[14] neće dati nagovoriti sada kada su ukinuta ova dva istražna povjerenstva o nasilju i izdaji?

[23] Što da vam pričam da se nastoje osujetiti Cezarovi zakoni koji traže da se izgna svakoga tko je optužen zbog nasilja i, isto tako, zbog izdaje. Zar se ne vrijeđa Cezarove odluke, kada se prema tim zakonima daje pravo na priziv? Sabrani oci, ja koji nikada nisam odobravao rečene zakone,[15] smatrao sam da ih ipak valja sačuvati zbog sloge, e da bih sada mislio da ne samo da se ne smiju uzdrmati zakoni koje je Cezar donio za života već ni oni za koje znadete da su objavljeni i proglašeni po njegovoj smrti.

X. [24] Kolike je samo ljude mrtvac natrag pozvao iz progonstva,[16] rimsko je državljanstvo mrtvac podijelio ne samo pojedincima, već čitavim narodima i krajinama, mrtvac je putem javnoga oprosta ukinuo bezbrojne daće. Mi stoga branimo mjere koje su objavljene na nagovor pojedinca, ali izvrsna čovjeka; a one zakone, koje nam je sam čitao, koje je objavljivao i donosio dok smo ga motrili, a nakon što bi ih donio hvastao bi se – osobito onima o krajinama i o pravnim stvarima – i držao da njima može državu spasiti, zar ćemo te Cezarove zakone, velim vam, po nahođenju uništiti mi, koji mu sada branimo odluke? Ali na zakone se, koji su oglašeni, barem možemo tužit, dok se na one koji su tobože već doneseni ni to nije smjelo.

[25] Oni su naime zakoni bez ikakva oglasa doneseni i prije nego što su napisani.[17] Pitam vas, sabrani oci, zbog čega se imamo bojati škodnih zakona, bilo ja bilo tko od vas, mimo čestitih ljudi pučkih tribuna? Imamo spremne ljude koji će se suprotstaviti, imamo spremne ljude koji će iz pobožne sumnje braniti domovinu[18] – imamo biti neustrašivi. »Kakvu ti to meni oporbu spominješ? Kakvu sumnju?« veli on. Onu sumnju na kojoj počiva spas države. »Sve me to zanima manje ni od čega i mislim da je preživljeno i blesavo. Forum će se zagraditi, zatvorit će se svi pristupi i na mnogim će se mjestima poredati oružanici meni na stražu.«

[26] Što ćemo onda? Hoće li ono što se donese u takvim uvjetima zbilja postati zakon? Hoćete li dati da se u mjedi izrežu one zakonite riječi »Konuzuli su po pravu upitali puk (zar su nas takvu pravu učili stari?), a puk je po pravu odobrio zakon.« Koji to puk? Da ne onaj koji nije mogao prići? Po kojemu

armis omne sublatum est? Atque dico de futuris, quod est amicorum ante dicere ea, quae vitari possint; quae si facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus est integrum vobis; demonstro vitia; tollite; denuntio vim, arma; removete.

XI. [27] Irasci quidem vos mihi, Dolabella, pro re publica dicenti non oportebit. Quamquam te quidem id facturum non arbitror (novi facilitatem tuam); collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quae bona ipsi videtur, (mihi, ne gravius quidpiam dicam, avorum et avunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior videretur) – sed eum iracundum audio esse factum. Video autem, quam sit odiosum habere eundem iratum et armatum, cum tanta praesertim gladiorum sit impunitas. Sed proponam ius, ut opinor, aequum; quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in vitam eius aut in mores cum contumelia dixero, quo minus mihi inimicissimus sit, non recusabo; sin consuetudinem meam [quam in re publica semper habui] tenuero, id est si libere, quae sentiam de re publica, dixero, primum deprecor, ne irascatur, deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic irascatur ut civi. Armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi causa; iis, qui pro re publica, quae ipsis visa erunt, dixerint, ista arma ne noceant. Quid hac postulatione dici potest aequius?

[28] Quodsi, ut mihi a quibusdam eius familiaribus dictum est, omnis eum, quae habetur contra voluntatem eius, oratio graviter offendit, etiamsi nulla inest contumelia, feremus amici naturam. Sed idem illi ita mecum loquuntur: 'Non idem tibi adversario Caesaris licebit quod Pisoni socero', et simul admonent quiddam, quod cavebimus: 'Nec erit iustior in senatum non veniendi morbi causa quam mortis.'

XII. [29] Sed per deos immortales! – te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, non possum utriusque vestrum errorem reticere. Credo enim vos nobiles homines magna quaedam spectantis non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque clarissimoque contempta est, non opes violentas et populo Romano minime ferendam potentiam, sed caritatem civium et gloriam concupivisse. Est autem gloria laus recte factorum magnorumque in rem publicam meritorum, quae cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur.

[30] Dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te praeter ceteros paulisper esse expertum viderem. Quem potes recordari in vita inluxisse tibi diem laetiorem, quam cum expiatio foro, dissipato concursu

to pravu? Da ne po onom koje je u potpunosti doneseno na silu i putem oružja? Govorim sada i o budućnosti, jer je svojstvo prijatéljā da unaprijed spomenu neprilike koje se dadu izbjeći. U slučaju da tome ne bude tako, bit ću pobijen. Govorim o tek proglašenim zakonima, o kojima odlučujete vi; Evo, pokazujem vam mane – odgnajte ih, navješćujem vam nasilje i oružje – uklonite ih.

XI. [27] Neće vam se trebati na me srditi, konzuli, jer govorim o državi, iako mislim da ti, Dolabelo, to nećeš uraditi – znam naime da si voljan dati se razlogu. Ali kažu da se tvoj kolega veoma žesti u ovom svom stanju koje njemu izgleda dobro, a meni se pak čini – da ne kažem štogod teže – da bi sretniji bio kada bi slijedio uzor svojih djedova i svoga ujaka.[19] Dobrano shvaćam kako je nezgodno što je taj čovjek srdit na me, a k tome i naoružan, osobito sada kada toliki ginu nekažnjeno. Ali predložit ću zakon koji smatram razumnim, a mislim isto tako da ga ni Marko Antonije neće odbaciti. Neću se srditi ako zaradim ljuta neprijatelja reknem li štogod uvrjedljivo o njegovu načinu života ili o njegovoj ćudi. Ali ako se budem držao vlastite navade na koju sam se u državi uvijek obazirao, a to jest da slobodno reknem ono što o državi mislim, prvo tražim da se na me ne srdi, a ono, ako potonje već ne mogu postići, tražim da se srdi na me kao na druga građanina. Neka se koristi oružjem ako je odista potrebno, za vlastitu obranu, dok god to oružje ne naškodi onima koji su rekli o državi ono što su mislili. Ima li štogod pravednije od ovoga zahtjeva?

[28] Ali ako ga duboko vrijeđa – tako su mi javili neki njegovi prisni poznanici – bilo koja riječ koja ide protiv njegove volje, iako u njoj nema nikakve uvrjede, ja ću to podnijeti prijateljski. Ali ti isti poznanici ovako se sa mnom ophode: »Tebi, Cezarovu protivniku, neće biti dozvoljeno što i tastu mu Pizonu.« U isto mi vrijeme daju naslutiti čega se imam dobro paziti: »Jamačno ti za izbivanje sa sjednice smrt neće biti pravednija isprika od bolesti.«

XII. [29] Nebesa! Gledam te sada, dragi Dolabelo, i ne mogu, a da ne spomenem vašu zajedničku pogrješku. Ja naime mislim da vi, plemeniti ljudi velikih mogućnosti, niste poželjeli novac, koji je čuvena i slavna čeljad svagda prezirala, ni osiljenu moć ni vlast kakvu rimski narod nikada nije smio trpjeti, već slavu i zahvalnost sugrađana. A zahvalnost je pohvala za sve dobre i velike zasluge prema državi, koje se roje u svjedočanstvima kako svih izvrsnih tako i onih običnih ljudi.

[30] Rekao bih ti, Dolabelo, kakav je to plod dobrih zasluga kada ne bih znao da si ti to za kratko vrijeme iskusio i mimo ostalih ljudi.[20] Možeš li se sjetiti kada ti je u životu svanuo sjajniji dan od onoga kada si se vratio kući

impiorum, principibus sceleris poena adfectis, urbe incendio et caedis metu liberata, te domum recepisti? Cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunae studia tum laudi et gratulationi tuae se non optulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in his rebus uti arbitrabantur, et gratias boni viri agebant et tuo nomine gratulabantur. Recordare, quaeso, Dolabella, consensum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas fuerant tibi offensi, significarent se beneficio novo memoriam veteris doloris abiecisse.

[31] Hanc tu, P. Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, potuisti aequo animo tantam dignitatem deponere?

XIII. Tu autem, M. Antoni, (absentem enim appello) unum illum diem, quo in aede Telluris senatus fuit, non omnibus his mensibus, quibus te quidam multum a me dissentientes, beatum putant, anteponis? Quae fuit oratio de concordia! Quanto metu senatus, quanta sollicitudine civitas tum a te liberata est, cum collegam tuum depositis inimicitiis oblitus auspiciorum a te ipso augure populi Romani nuntiatorum illo primum die collegam tibi esse voluisti, tuus parvus filius in Capitolium a te missus pacis obses fuit!

[32] Quo senatus die laetior, quo populus Romanus? Qui quidem nulla in contione umquam frequentior fuit. Tum denique liberati per viros fortissimos videbamur, quia, ut illi voluerant, libertatem pax consequebatur. Proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus non intermittebas quasi domum aliquod cotidie adferre rei publicae, maximum autem illud, quod dictaturae nomen sustulisti. Haec iniusta est a te, a te, inquam, mortuo Caesari nota ad ignominiam sempiternam. Ut enim propter unius M. Manli scelus decreto gentis Manliae neminem patricium Manlium Marcum vocari licet, sic tu propter unius dictatoris odium nomen dictatoris funditus sustulisti.

[33] Num te, cum haec pro salute rei publicae tanta gessisse, fortunae tuae, num amplitudinis, num claritatis, num gloriae paenitebat? Unde igitur subito tanta ista mutatio? Non possum adduci, ut suspicer te pecunia captum. Licet, quod cuique libet, loquatur, credere non est necesse. Nihil enim umquam in te sordidum, nihil humile cognovi. Quamquam solent domestici depravare non numquam; sed novi firmatatem tuam. Atque utinam ut culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses!

XIV. Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriae gloriosum putes plus te unum posse quam omnes et metui a civibus tuis quam diligi malis.

nakon što si očistio forum,[21] slomio nalet opake čeljadi, ošinuo njihove vođe odgovarajućom kaznom i oslobodio građane straha od krvoprolića i paleža. Koji ti sloj, koji naraštaj, koji časnik tada nije zavidio na hvali i slavi? Čak su i meni izvrsnici zahvaljivali i u tvoje ime čestitali jer su mislili da djeluješ po mom savjetu.[22] Dolabelo, opomeni se, molju, onoga dana u teatru kada su svi složno zaboravili spomen na pređašnju nelagodu ne misleći na ono zbog čega si ih prethodno bio uvrijedio.[23]

[31] S velikom ti se žalošću obraćam, Publije Dolabelo, i pitam te kako li si samo mogao bezobzirno zanemariti tolik i takav ugled?

XIII. Nije li ti, Marko Antonije – evo da te odsutna pozovem – draži upravo onaj dan kada se na Zemljinu stanu sastao senat od svih ovih mjeseci tijekom kojih te stanoviti ljudi, meni nipošto nalik, cijene sretnim čeljadetom? Kako si samo lijepo onda govorio o slozi! Od kakva si samo straha tada oslobodio senat, a kakve li samo brige državu kada si prigrlio svoga kolegu kao suradnika u vlasti nakon što si zatomio neprijateljstvo i zaboravio na znamenje koje sâm proreče dok si još bio u zvanju rimskoga augura, a svoga malenoga sina poslao na Kapitolij kao zalog za mir.[24]

[32] Je li bilo senat bilo rimski puk ikada bio radosniji? Da, onaj puk koji se tada bio sabrao u nezapamćenu broju. Činilo se da smo konačno oslobođeni junačkom zaslugom[25] onih koji su uglavili da slobodu ima slijediti mir. Idućeg, prekidućeg i izaprekidućeg dana pa i sljedećih, nisi oklijevao i svakog si dana darivao državu, a među tim darovima je najznačajniji što si ukinuo diktaturu.[26] Ovaj si biljeg ti, velju, upravo ti žigosao mrtvu Cezaru na vječnu mu sramotu. I baš kao što su Manlijevci odlučili da se nijedan patricij iz njihova roda nema zvati Marko zbog zločina jednoga jedinoga Marka Manlija,[27] tako si ti iskorijenio riječ »diktator« zbog mržnje na jednoga jedinoga diktatora.

[33] Jesi li se pokajao za svoje stanje i ugled, za čuvenje i slavu nakon što si toliko radio na spasu države? Odakle onda tako iznenadna promjena? Ne dam se nagovoriti ni da pomslim kako su te potkupili. Neka svatko govori što mu drago, ja odbijam povjerovati u to. Dobro znam da u tebi nikad nije bilo niti kakve opačine niti kakva kvara. Iako ukućani zaista znaju olajati čovjeka, ja ipak poznajem tvoju odlučnost. I kamo sreće da si mogao izbjeći sumnju na isti način na koji si izbjegao sam grijeh!

XIV. Više me plaši da ćeš ne obaziruć se na pravi put ka slavi pogrješno shvatiti da si jedino ti kadar uraditi više nego svi ostali skupa i da će ti biti

Quod si ita putas, totam ignoras viam gloriae. Carum esse civem, bene de re publica mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est; metui vero et in odio esse invidiosum, detestabile, inbecillum, caducum.

[34] Quod videmus etiam in fabula illi ipsi, qui 'Oderint, dum metuant' dixerit, perniciosum fuisse. Utinam, M. Antoni, avum tuum meminisses! De quo tamen audisti multa ex me, eaque saepissime. Putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? Illa erat vita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum eius supremum diem malim quam L. Cinnae dominatum, a quo ille crudelissime est interfectus.

[35] Sed quid oratione te flectam? Si enim exitus C. Caesaris efficere non potest, ut malis carus esse quam metui, nihil cuiusquam proficiet nec valebit oratio. Quem qui beatum fuisse putant, miseri ipsi sunt. Beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Quare flecte te, quaeso, et maiores tuos respice atque ita guberna rem publicam, ut natum esse te cives tui gaudeant, sine quo nec beatus nec clarus nec tutus quisquam esse omnino potest.

XV. [36] Populi quidem Romani iudicia multa ambo habetis; quibus vos non satis moveri permoleste fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium? Quid populi versus? Quid Pompei statuae plausus infiniti? Quid duobus tribunis pl., qui vobis adversantur? Parumne haec significant incredibiliter consentientem populi Romani universi voluntatem? Quid? Apollinarium ludorum plausus vel testimonia potius et iudicia populi Romani parum magna vobis videbantur? O beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter vim armorum non licebat, aderant tamen et in medullis populi Romani ac visceribus haerebant! Nisi forte Accio tum plaudi et sexagesimo post anno palmam dari, non Bruto putabatis, qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus Romanus tribueret absenti, desiderium liberatoris sui perpetuo plausu et clamore leniret.

[37] Equidem is sum, qui istos plausus, cum popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim; idemque, cum a summis, mediis, infimis, cum denique ab universis hoc idem fit, cumque ii, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt, non plausum illum, sed iudicium

draže da te se građani boje nego da te vole. A ako si takva mišljenja onda, velju, nemaš pojma kako do slave. Biti slavan hoće reći biti voljen među građanima, zadužiti državu, biti hvaljen, štovan i voljen, a zadavati strah i biti omražen stvar je mrska, prezriva, slaba i osuđena na propast.

[34] A vidimo da je takav stav bio smrtonosan i za onoga koji je u tragediji rekao: »Neka me mrze, dok god me se plaše.«[28] E, Marko Antonije, kad bi se samo mogao sjetiti svoga djeda![29] A opet, koješta si slušao o njemu od mene, i to veoma često. Misliš li da bi on htio prisvojiti vječnu slavu samo da bi ga se plašili jer bi, eto, imao razvezane ruke po pitanju oružane sile. Pravi život i sretno stanje hoće reći u slobodi biti jednak drugima, ali prvi po dostojanstvu. Da sada zanemarim ostale izvrsne stvari u vezi tvoga djeda, ja najvolim njegov posljednji čas pun nasilja mimo čitave strahovlade Lucija Cine, koji ga je tako bezobzirno ubio.[30]

[35] Ali govor te neće uvjeriti da se predomisliš. Jer ako te Cezarova smrt ne može uvjeriti da ti bude draže to da te vole nego da te se boje, tada te nikakav govor na to neće uspjeti obratiti. Oni koji misle da je Cezar bio sretan, sami su jadni. Nije sretno nijedno čeljade koje živi na taj način da na koncu njegovo ubojstvo ubojici osigurava dobar glas, a ne kaznu. Zbog toga se, molim te, predomisli i ugledaj na svoje pretke te vladaj državom tako da se tvoji građani obraduju što si se rodio – bez toga nitko ne može biti ni sretan ni čuven ni siguran.

XV. [36] I zaista ste obojica donijeli mnogo presuda u vezi rimskoga naroda, ali strahovito se brinem da one na vas nisu nimalo utjecale. Što su onda imali značiti povici bezbrojnih građana na gladijatorskim igrama? Ili stihovi koje je narod sklepao? Ili beskrajni pljesak Pompejevu kipu? Što će reći pljesak dvama pučkim tribunima koji vam se protive? Zar ovi nasumični znakovi[31] upućuju na nevjerojatnu slogu i zajedničku volju čitavoga rimskoga naroda? No? Zar vam se pljesak na Apolonovim igrama[32] ne čini važnim, ne čine li vam se važna svjedočanstva i presude rimskoga naroda? Sretan ti je onaj koji je, premda nije smio biti ondje zbog oružane sile, ipak nazočio u duhu i misli rimskoga naroda. Osim ako možda ne mislite da je tom prilikom mjesto Bruta pljeskom pozdravljen Akcije i da je upravo on zavrijedio palminu granu nakon što je od prve pojave komada proteklo šezdeset godišta, a Brutov je izostanak s vlastitih igara bio takav da mu je rimski narod, iako on sam nije bio ondje, na tom sjajnom događaju pokazao odanost, a želju je za svojim izbaviteljem liječio bukom i neprekinutim pljeskom.

[37] Ja sam takav čovjek i uvijek sam mrzio pljesak koji dolazi od proste svjetine, ali isto tako kada taj pljesak dolazi od ljudi najvišega, srednjega i najnižega sloja i kada, ukratko, dolazi od svih njih skupa i kada bježe oni koji su prije imali običaj tražiti suglasnost naroda,[33] tada smatram da to nije

puto. Sin haec leviora vobis videntur, quae sunt gravissima, num etiam hoc contemnitis, quod sensistis, tam caram populo Romano vitam A. Hirti fuisse? Satis erat enim probatum illo esse populo Romano, ut est, iucundum amicis, in quo vincit omnis; carum suis, quibus est [ipse] carissimus; tantam tamen sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? Certe in nullo.

[38] Quid igitur? Hoc vos, per deos immortalis! quale sit, non interpretamini? Quid? Eos de vestra vita cogitare non censetis, quibus eorum, quos sperant rei publicae consulturos, vita tam cara sit? Cepi fructus, patres conscripti, reversionis meae, quoniam et ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, exstaret constantiae meae testimonium, et sum a vobis benigne ac diligenter auditus. Quae potestas si mihi saepius sine meo vestroque periculo fiet, utar; si minus, quantum potero, non tam mihi me quam rei publicae reservabo. Mihi fere satis est, quod vixi, vel ad aetatem vel ad gloriam; huc si quid accesserit, non tam mihi quam vobis reique publicae accesserit.

pljesak nego presuda. Možda se to vama čini izlišno, ali veoma je ozbiljna stvar; hoćete li k tome zanemariti dobro vam poznatu činjenicu da je Aulo Hircije[34] zbog načina života bio toliko omiljen među narodom? Njemu je naime bilo dovoljno da ga rimski narod voli, pa kakav je da je: prijatelji su ga cijenili zbog vesele naravi kojom je svakoga prestizao, a svojti se toliko omilio da su ga preko mjere voljeli. Ali znamo li za još kojega čovjeka koji bi se toliko brinuo o glavama čestitih ljudi i strahovao od sviju? Jamačno ne znamo nijednoga.

[38] Što ćemo onda? Zaboga, zar ne umijete pojmiti o čemu se tu radi? Ha? Mislite li da o vašem životu brinu oni kojima je pak toliko mio život onih za koje drže da će pobrinuti za državu? Sabrani oci, ja ubrao sam plodove svoga povratka jer sam progovorio dovoljno da bih izgradio kakav spomenik vlastitoj upornosti bez obzira na posljedice, a vi ste me dobrohotno i pozorno saslušali. Budem li češće nailazio na ovakve prilike bez opasnosti bilo po moju bilo po vašu glavu, svakako ću ih iskoristiti. Budem li ih pak nahodio nešto rjeđe, pokušat ću se skloniti ne toliko iz vlastite koristi koliko iz obzirnosti prema državi. Meni je gotovo dosta života, i po pitanju godištā i po pitanju slave.[35] Ako mi se ukaže još kakav navezak, kao da se ukazao ne toliko meni koliko vama i domovini.

Bilješke:

[1] Cezarov se tast brižno skrbio da odluke njegova zeta budu doslovce provedene, i neko se vrijeme odupirao Antoniju. Ovaj ga je posao zbližio s Ciceronom koji ga je prethodno bio žestoko napao u *De provinciis consularibus* i kasnije u *In Pisonem*. Na koncu je ipak pristao uz Antonija pa se spominje među poklisarima u mutinskoj ekspediciji koja je imala pomiriti Oktavijana i Antonija.

[2] To je bila nekakva straža, sastavljena najvjerojatnije od Antonijevih klijenata, koja ga je svagda pratila, a zatirala je svaki iskaz slobodne misli tjerajući strah u kosti onih koji su se tako držali.

[3] Kada se zakon donese, kleše se u kamen ili reže u mjedi. Takva ga se zatim meće uza zid kakva hrama ili gdje je već na forumu zgodno, nakon čega o zakonu odlučuje narod. Na taj se način odobrene odluke nazivaju *iussa populi* i imaju osobito perzistentnu narav pa se kadšto još zovu i *leges perpetuae*.

[4] Cezar je položio 7 000 000 sestercija u hram božice Ope. Novac je bio namijenjen ratu s Partima. Opa je božica obilja, nekada supruga Saturnova s kojim dijeli svetište, a u čijem se stražnjem dijelu nalazila riznica. Na nju su pazili kvestori kojima su pak pomagali *tribuni aerarii*.

[5] Čini se da Ciceron na ovom mjestu ne vjeruje bilo Cezarovu autografu bilo Antonijevoj fabrikaciji.

[6] Gaj je Sempronije Grakho pučki tribun 123./122. ←. Od njegovih su zakona poznati: *De capite civium Romanorum*, koji se nastavio na *lex Procia*, a njega je pak donio Publije Porcije Leka 199. ←; *frumentaria,* koji je regulirao podijelu i cijenu žita; *iudiciaria,* kojim se uredila podijela pravničkih dužnosti među senatorima s obzirom na cenzus. *Leges Corneliae* su uglavnom bili usmjereni k aristokratskom uređenju Republike, a donio ih je Lucije Kornelije Sula između 88. i 80. ←.

[7] Gnej Pompej obnaša treći konzulat 52. ← *sine collega.* Njegovi su zakoni: *de ambitu,* koji trajnim izgonom kažnjava predizborno mito; *de provinciis,* koji je uredio da se prokonzularne provincije dobivaju na upravu po isteku pete godine od svršetka službe; *de iure magistratuum,* koji kaže da se nijedan građanin ne može takmičiti za dužnost *in absentia.*

[8] Taj se zakon zove *lex Iulia de provinciis.* Antonije pak predlaže da se služba bivšim pretorima produlji na dvije, a bivšim konzulima na šest godina.

[9] Ovaj se zakon zove još i *lex iudiciaria Antonia*; uredio je da se u obnašanju sudske dužnosti viteškoj i senatorskoj pridruži i treća dekurija, *decuria centurionum.* Prethodno su sucima postajali samo senatori (*lex Cornelia iudiciaria*), a zatim senatori, ekviti i rizničari. Cezar je potonje svrgnuo s dužnosti, a na njihovo mjesto Antonije dovodi centurione i vojnike.

[10] Centurije su razredi u koje je Servije Tulije podijelio Rimljane. Izbori su se održavali na Marsovu polju (*Campus Martius*), a biralo se nove magistrate, glasovalo se o zakonima i raspravljalo o ofenzivnim ratovima.

[11] *Legio Alaudarum* Cezarova je privatna legija iz galskih ratova. Kasnije je svim legionarima podijeljeno rimsko građansko pravo, premda su bili na lošu glasu. Zove se prema ptici ševi (*alauda*) koja im je resila grb.

[12] *Provocatio ad populum* pravo je građanina da presudu magistrata iznese pred narod i upita ga za mišljenje.

[13] Ciceron dabome aludira na zakone *de vi* i *de maiestatis* i na povjerenstva ustanovljena da se brinu o provođenju tih zakona i kažnjavanju krivaca.

[14] Tribuni su prvotno bili ustanovljeni da bi branili narod od aristokratske samovlade. Malo pomalo njihov je ugled rastao, a moć im se širila. U Ciceronovo vrijeme tribuni su toliko moćni da mogu dovesti državu u ozbiljnu nepriliku. *Furor tribunicius* na jednom drugom mjestu (*De leg.* III 8) Ciceron parafrazira kao *pestifera potestas tribunicia.*

[15] Senat je već bio odlučio da se Cezarove odluke valjaju sačuvati, Antonijev pak prijedlog traži da se poništе. Ciceron se žarko protivio tim zakonima, ali je na sjednici 17. travnja pristao uz odluku da se ipak trebaju sačuvati sve Cezarove odluke.

[16] Antonije je pak na sjedinici 17. travnja bio potvrdio da je samo jednoj osobi od Cezarove smrti oprošten progon, a da nikakvi oprosti od daća nisu podijeljeni.

[17] Zakon se prvo oglašavao (*legem promulgare*), pa se službeno donosio *(legem ferre*) i na koncu je dobivao konačan oblik (*legem scribere*).

[18] Oporba (*intercessio*) je tribunsko pravo veta, a pobožna je sumnja (*religio*) moć augura da obustavi komicije ako bi mu njegovo umijeće otkrilo da se zbivaju pod nevaljanim znamenjem.

[19] Djed s očeve strane mu je Marko Antonije Orator (– 87. ←), konzul 99. ← i

cenzor 97. ←; odlikovao se vrhunaravnim govorničkim darom. Djed s materine strane i ujak ljudi su istoga imena, od kojih je prvi Lucije Julije Cezar, konzul 64. ← i Antonijev protivnik, a drugi je Lucije Julije Cezar sin prethodnoga i suborac Katonov.

[20] *Praeter ceteros* hoće reći mimo Antonija. Dolabela je dobro obavljao konzulat, prvo s Antonijem, a zatim bez njega. Kažnjavao je opake građane bilo kojega staleža. Zbog ovoga Ciceron veli da je plod njegova rada očit.

[21] Ovdje »očistiti« dolazi u religijskome smislu. Dolabela je to uradio nakon naprasnoga Cezarova pogreba na licu mjesta tako što je srušio bezbožni stup koji je svjetina bila podigla u spomen na mrca.

[22] Vjerovalo se naime da je da se Dolabela služi ostarjelim govornikom kao kakvim mentorom.

[23] Dolabela je 47. ← kao pučki tribun predložio zakon kojim su se opraštali dugovi, ali on nije prošao jer ga Cezar nije odobrio vrativši se sa istoka. Ovim je zakonom Dolabela uvrijedio mnoge bilo protivnike bilo kolege iz aristokratske stranke. Dignut je ustanak. A sada ti isti protivnici i kolege Dolabelu pozdravljaju pljeskom u teatru jer je srušio Cezarov spomen-stup.

[24] Prije nego se otisnuo na Parte, Cezar je predložio Dolabelu za sljedećeg konzula. Antonije, koji je tada bio augur, javno proglasi Dolabelu nezgodnom osobom za službu, tobože po nebeskoj volji. Međutim na onaj dan, 17. ožujka, zanemari augursko snoviđenje i prigrli Dolabelu kao druga na vlasti.

[25] *Viri fortissimi* su Cezarovi ubojice, na čelu s Brutom, koji je, što zbog Ciceronova republikanskoga ekstremizma što zbog poslanja koje se doimalo očitim iz obiteljskoga naslijeđa Junijevaca, proglašen spasiteljem države, a kasnije njezinim neprijateljem.

[26] Antonije je ukinuo diktaturu dva dana po Cezarovoj smrti jer se narodu bila omrazila.

[27] Marko je Manlije isprva rimski junak jer je pomogao spasiti Rim kada su Gali bili navalili na Kapitolij. Kasnije se sukobio s patricijima hoteći pomoći puk. Kako mu to nije pošlo za rukom prodao je čitavo imanje ne želeći dopustiti da se ijednoga pučanina zatvori zbog duga. Manlije je ubijen, a njegova je porodica zabranila nadijevanje njegova imena bilo kojemu budućem potomku.

[28] Rimski tragičar Lucije Akcije (170. ← – 86. ←) u tragediji *Atreus* (*ca.* 140. ←).

[29] Ciceron opet aludira na Antonija Oratora koji pogiba od marijevaca 87. ←. Antonije ga se naime ne može sjećati jer je rođen četiri godine po njegovu nemilom ubojstvu.

[30] Cinina se despotizma Ciceron sjeća iz mladenačke dobi. Lucije Kornelije Cina (– 84. ←) opaki je marijevac koji je, nakon što se odmetnuo od Sule, svojom strahovladom od uzastopna četiri konzulata (87. ← – 84. ←) globio rimski narod.

[31] Radi se o nizu igara koje su se bile priredile u čast urotnika. Narod je osobito snažno pljeskao ondašnjim pučkim tribunima i Pompejevu kipu koji je iznesen pred svjetinu. Tribunsku su čast onda obnašali Tiberije Kanuzije i Lucije Kasije. Potonjega je puk oslovljavao *Cassius fortissimus et constantissimus civis.*

[32] *Ludi Apollinares* su ustanovljene tijekom drugoga punskoga rata, a održavale su se 5. srpnja. Tom su se zgodom davali kazališni komadi za koje trošak snose gradski

pretori. Ondašnji pretor, Brut, nije se pojavio u Rimu zbog očevidnih razloga pa je trošak zapao Markova brata Gaja Antonija. Brut pak predloži da se na igrama izvede Akcijeva preteksta *Brutus*, ali taj prijedlog bude odbačen zbog urotničkih aluzija i mjesto toga izvede se *Tereus*.

[33] **Očita aluzija na Antonija, koji je isprva bio miljenik naroda, a potkraj je života sve** manje i manje držao do tog naslova.

[34] **Aulo je Hircije** (– 43. ←) isprva Cezarov pobočnik, a nakon njegove smrti konzul i republikanac. Iako je isprva pristajao uz Antonija, kasnije je nagovoren od Cicerona da se predomisli. Poginuo je kod Mutine pokušavajući odgovoriti Antonija od pogubna pothvata. Bio je učen čovjek pa je Cezarovu *Galskom ratu* nadopisao osmu knjigu.

[35] **U ovom trenutku Ciceron broji 62 godine, na glasu je kao govornik i pisac pa** ipak on sam drži da je pravu slavu zaslužio svojim političkim djelovanjem. Ono malo života što je ostalo, veli, posvetit će domovini.

Nastava

AESTIVA ROMAE LATINITAS

U karmelićanskom samostanu kraj bazilike sv. Pankracija u Rimu već više od četiri desetljeća skromno živi redovnik, sporog hoda i pogrbljen od starosti. Već na prvi pogled na njemu se primjećuje nešto neobično – nije odjeven u redovnički habit, već u košulju i hlače od jeansa i planinarske čizme od pola kile. »Ne želim redovničkim odijelom plašiti ljude«, kaže na razvučeno nosnom, gotovo korleonevskom talijanskom. Obično će na to dodati i dvije-tri kritične riječi o Papi, Kuriji, redovnicima i cijeloj Crkvi i odmahnuvši rukom odgegati se do trgovine po limenku piva.

Da je to jedina stvar koja tog ćelavca razlikuje od subraće, naprosto bismo ga ubrojili u jednog od zanimljivih ljuti, kako bi južnjaci rekli »oriđinala«, kakvih ni našim redovničkim a bogme ni izvanredovničkim okruženjima ne nedostaje.

Međutim, to nije sve.

Već dvadeset dvije godine svakog se ljeta oko tog inače samozatajnog šezdesetosmogodišnjaka okupljaju desetci mladih ljudi, uglavnom u dvadesetim godinama i uglavnom iz SAD-a, te iz dana u dan, pet ili više sati dnevno, sedam dana u tjednu, kroz dva mjeseca bez ikakve prisile strpljivo slušaju što im on ima reći, odgovaraju na njegova pitanja, trpe njegove prijekore i pogrde, svađaju se s njime, mole ga da izdvoji još vremena za njih i da im dopusti da se sljedeće godine vrate slušati ga opet. I ne samo to – po povratku kućama oduševljeno šire priču o njemu, toliko oduševljeno da ponekad i pretjeruju (ali ne jako), stvarajući u svojim sredinama od njega (protiv njegove naravi i volje) nešto između kultne i legendarne figure.

Očigledno, taj starac ima nešto što sve te mlade ljude može natjerati da prevale tolike kilometre i da dva mjeseca disciplinirano, bez očekivanja ikakve potvrde da su bili u Rimu, upijaju ono što im domaćin nudi.

Da ne odugovlačim, odgovorit ću odmah. Taj starac ima latinski.

Reginald Foster (Milwaukee, 1939) svoj je ikonički status zaslužio vrhunskim poznavanjem latinskog jezika i izvanrednom voljom i sposobnošću da to znanje prenese na druge. Zaposlen desetljećima kao papin latinist, Reggie (ili Reginaldus, što su jedina dva imena na koja se voli odazivati) svake godine lipanjska i srpanjska poslijepodneva provodi na Janikulu okružen polaznicima svog programa koji je nazvao *Aestiva Romae Latinitas*.

Ne pokušavajući opisati Reggijev osebujan i neprispodobiv nastup, obilježen vehementnim izmjenama teatralne ljutnje, čuđenja, žalosti i veselja, osvježavajućim i osvještavajućim doskočicama, suverenim šetnjama kroz vremenske mijene i stilske registre latinskoga, te dinamičnom dvojezičnom interakcijom s polaznicima, navest ću samo neke glavne pojedinosti iz rada u ljetnoj školi, kako bih prenio barem dio (i to onaj manje dojmljiv) iskustva učenja latinskoga s jednim od najboljih živućih stručnjaka za latinski.

Materijali na kojima se radi pokrivaju latinske spise od najranije književnosti (3. st. pr. Kr.) do tekuće godine (obično papinski dokument koji je sastavio sam Reggie, ili pak svježi novinski članci na latinskom), a nalaze se na listovima veličine A4. Obuhvaćeni su poezija i proza, književnost i tehnički spisi, tezaurusi i računalno generirani popisi kolokacija, gregorijanski korali i *Pugna porcorum*, klasici poput Cicerona i Horacija i svjedoci nepatvorenog govornog latinskog poput Plauta ili Hispanke Eterije. Ti su tekstovi polazište za rad, a problemi koji se u njima zateknu izazivaju daljnju raspravu.

Pomoćna su sredstva rječnik Lewisa i Shorta, gramatika Gildersleevea i Lodgea, te običnim smrtnicima neshvatljivo znanje voditelja, koji kroz cijelo vrijeme potiče aktivno rješavanje problema iz teksta, izvlači iz polaznika zaboravljene ili duboko skrivene pojedinosti nekadašnjeg znanja latinskoga, ukazuje na neuočene veze između jezičnih i izvanjezičnih fenomena, prisiljava na aktivnu proizvodnju latinskoga, čime nastoji razbiti predodžbu o tom jeziku kao zarobljeniku pravila i prikazati ga kao sredstvo kojim su ljudi od krvi i mesa jednom u povijesti sasvim prirodno rabili za izražavanje svojih misli, nada, strahova i želja. Taj se osnovni postulat o latinskom jeziku zrcali u odgovoru koji lakonski upućuje svima koji tvrde kako je latinski težak: »Every prostitute and bum in Rome knew Latin.«

To živahno probijanje kroz šumu latinskih riječi i finih struktura u koje su one umrežene omogućuje polaznicima koji to žele da barem nakratko (jer u samo dva mjeseca drugo nije ni moguće) urone u ljepotu latinskog jezika, da ostanu očarani jednostavnošću kojom (kao i svaki drugi jezik) izvršava svoju zahtjevnu zadaću utjelovljivanja i posredovanja kompleksnih tvorevina ljudskoga uma. Jezik je pred umove polaznika u ljetnoj školi izložen kao gurmanski specijalitet, i to posredovanjem ponajboljega kuhara. Pa tko je želio, mogao se nasititi, a bilo je i viška koji se nije uspio konzumirati.

Tjedni domaći zadatci, pripravljeni (kao, uostalom, i svi drugi materijali) svake godine iznova, služe za ponavljanje i utvrđivanje rečenoga, ali i vrlo lucidno otvaraju nove vidike, bolje reći – prisiljavaju polaznike da ih sami otvaraju. Zahtijevaju da se u tekst uđe dublje, da se rječnička natuknica u cijelosti prouči, da se gramatički paragraf podredi, gdje je god to moguće, jezičnoj funkciji. Radovi se zajednički ispravljaju, a na greškama se, naravno, opet uči.

Ovaj »kabinetski« dio škole nije i jedini. Nedjeljom i praznikom Reggie vodi radne izlete (javnim prijevozom) po Rimu i ostatku Lacija. Sudionike čeka specijalno za njih priređena knjižica s latinskim tekstovima i likovnim prilozima vezanima za lokaciju na koju se ide. Već su poznate i tradicionalne ture na mjesto Cezarova ubojstva, na rimski Forum, u Formiju, u Soru i Casamari... Na licu mjesta tekstovi se čitaju, deklamiraju, prevode i pjevaju, a uvijek ostane vremena za zajednički ručak, šetnju, plažu ili jednostavno *otiatio* u nekom od lokalnih kafića.

A na kraju tečaja, svake godine krajem srpnja, svi se nevoljko (neki i u suzama) razilaze – polaznici kud koji, a Reggie u svoj Milwaukee. Do nekog drugog ljeta.

Šime Demo

Reginald Foster s polaznicima

Kronika

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
LATINITET U EUROPI S POSEBNIM OSVRTOM NA HRVATSKI LATINITET NEKAD I DANAS

(Rijeka, 20. – 23. listopada 2004.)

Relevantne podatke o ovom skupu saznala sam posve slučajno od gospođe Zdenke Roguljić, koja me ljubazno uputila da se obratim mr. sc. Darku Dekoviću. Iako je rok za prijavljivanje već bio prošao, on je rado prihvatio moju molbu i tako sam se 20. listopada 2004. godine našla u Rijeci. S kolegicama prof. Kornelijom Pavlić i prof. Ingom Fröbe-Naprta smjestila sam se u hotelu »Kontinental«, gdje smo se vrlo ugodno osjećale.

Svečano otvorenje skupa bilo je u katedrali sv. Vida i, na našu veliku radost, započelo je pjevanom svetom misom na latinskom jeziku koju je služio riječki nadbiskup msgr. dr. Ivan Devčić. Izvedena je *Missa sollemnis* Ivana pl. Zajca (op. I, br. 5), a nastupio je zbor »Ivan Matetić Ronjgov« uz izvrsne soliste, pa je bio pravi užitak slušati ih.

U ime Predsjedništva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti skupu se obratio akademik Petar Šimunović istaknuvši značenje latinskoga jezika u svim kulturnim zbivanjima u Hrvatskoj kroz stoljeća. Skup je pozdravio i msgr. Devčić.

Župan Primorsko-goranske županije gospodin Zlatko Komadina priredio je zatim za sudionike skupa večeru dobrodošlice na kojoj su se poveli mnogi interesantni iako nevezani razgovori.

Radni dio skupa započeo je u četvrtak 21. listopada pozdravnim govorom akademika Branimira Glavičića, koji je bio i predsjedatelj te jutarnje sjednice, pa se prešlo na predviđena izlaganja. Očekivala sam da će nas biti više jer je vrlo mnogo truda uloženo u organizaciju ovoga skupa, a ražalostio me nedolazak nekih eminentnih predavača, pa ma koji bili razlozi za to.

Prvo je na redu bilo vrlo zanimljivo i značajno predavanje docenta dr. sc. Marka Trogrlića iz Zadra **Uloga i značenje latinskog jezika u političkom životu Hrvatske od 1790. do 1847. godine** koje smo svi s velikom pozornošću slušali. Radi se, naime, o razdoblju kad je nakon apsolutističke vladavine Josip II. ponovno uspostavio staleški sustav u banovini Hrvatskoj i u Ugarskoj, pa je mađarsko plemstvo svim silama nastojalo nametnuti mađarski jezik kao službeni u parlamentu, a i pisanje saborskih zapisnika zajedničkoga Sabora na mađarskom jeziku. Tomu su se žestoko usprotivili hrvatski poslanici u Deklaraciji od 1. rujna 1790. zahtijevajući da službeni jezik i dalje ostane latinski, a hrvatski ban Ivan Erdödy svojom je izjavom u Ugarskom saboru »Regnum regno non praescribit leges« branio hrvatska municipalna prava. Godine 1805. opet su se hrvatski poslanici na čelu sa zagrebačkim biskupom Maksimilijanom

Vrhovcem uspješno oduprli traženju Ugarskoga sabora da se mađarski jezik uvede u sudove, a 1825./26. godine trebalo se boriti protiv nastojanja mađarskoga plemstva da se mađarski jezik uvede u škole i urede ne samo u Ugarskoj nego i u Hrvatskoj. Tomu se na zahtjev Hrvatskoga sabora žestoko usprotivio hrvatski protonotar Josip Kušević osporavajući zajedničkom Saboru pravo da raspravlja o pitanju jezika u javnom životu Hrvatske i zalažući se za uporabu latinskoga jezika. Daljnje su se rasprave vodile i na Saboru u Požunu (Bratislavi) od 1832. do 1836. te 1839. i 1840. godine, kad je Herman Bužan jasno rekao da je borba za očuvanje latinskoga jezika zapravo borba za pravo da Hrvati sami sebi određuju svoj službeni jezik. Tada već postoje naznake da će u dogledno vrijeme, kad sazriju prilike za to, latinski jezik biti zamijenjen narodnim, hrvatskim jezikom. Na zajedničkom Saboru u Požunu 1843./44. hrvatskim je poslanicima bilo zabranjeno govoriti latinskim jezikom, pa su demonstrativno napustili Sabor. Uoči zasjedanja toga zajedničkog Sabora zastupnik Ivan Kukuljević Sakcinski održao je 2. svibnja 1843. godine u Hrvatskom saboru prvi put govor na hrvatskom jeziku, a 23. listopada 1847. Hrvatski je sabor donio zaključak da se umjesto latinskoga jezika uvede kao službeni jezik hrvatski.

Akademik Branimir Glavičić naslovio je svoje izlaganje **Kvantitativna metrika hrvatskih latinista**. Ušavši do najsitnijih detalja u tu tematiku i temeljito istraživši i proučivši poeziju i onih manje poznatih naših pjesnika latinista, akademik je Glavičić pred nas mudro iznio samo osnovne probleme i pojave, dobro znajući da većini prisutnih ta tema nije previše bliska, ali je zainteresirane uputio na svoju knjigu *Versifikacija hrvatskih latinista*, gdje o tomu mogu više saznati.

Uslijedila su dva izlaganja u kojima su obrađene slične teme.

Dr. sc. Jozo Marević izabrao je temu **Novovjekovna latinska toponimija pod utjecajem nacionalnih jezika**. Iz njegovih enciklopedijskih rječnika (*Hrvatsko-latinski rječnik* (1997.) i *Latinsko-hrvatski rječnik* (2000.) očito je da se time mnogo bavio, pa se moglo čuti obilje interesantnih pojedinosti o tome kako su nacionalni jezici utjecali na novovjeku latinsku toponimiju. Tu nema općih obrazaca translacije, ali latinski jezik najčešće može jako dobro izraziti svu puninu toponomastičkoga značenja, i to zato što je velik dio toponima i derivirao iz latinskog jezika. Kod prevođenja na latinski treba se podsjetiti na poznatu izreku »Omnia Latine dici possunt«. Ako ne ide drugačije, uvijek se to može učiniti opisno.

Don Božo Baničević, župnik u mjestu Žrnovu na otoku Korčuli, u svom izlaganju **Latinski jezik kao polazište u dalmato-romanskoj toponimiji Hrvatske** iznosi vrlo smione teze s kojima se stroži stručnjaci možda i ne bi

tako lako složili, ali bi bilo vrlo poželjno da se netko od njih uhvati u koštac s tom tematikom isto tako inventivno i temeljito kako to čini don Božo. Vrlo je simpatično što on u svojim promišljanjima logički pretpostavlja da su Hrvati došavši u ove krajeve našli mogućnost za suživot sa stanovništvom koje su ovdje zatekli, a koje je govorilo dalmato-romanskim jezikom, pa su od njih preuzeli mnoge toponime i dalje ih iskrivljavali i prilagođavali. Ovdje je don Božo Baničević naveo samo nekoliko izvorno latinskih riječi koje istražuje, ali iznosi obilje primjera.

Podpredsjednik Hrvatskoga saveza esperantista MR. SC. RADENKO MILOŠEVIĆ u svom izlaganju **Esperanto na razvalinama latinskog** pledira za to da se Boškovićevo djelo *Theoria philosophiae naturalis* prevede na esperanto kako bi postalo poznatije u svijetu (dosad je prevedeno na hrvatski i na engleski jezik). Bilo bi to krasno, no bojim se da su to samo *pia desideria* jer gdje da se danas nađe takav znalac i entuzijast koji bi mnogo vremena morao posvetiti tako golemu projektu, a na kraju bi imao velikih poteškoća da pronađe izdavača.

Kako je u prijepodnevnom terminu bilo ostalo još vremena jer neki predavači nisu došli, zamoljen je DR. SC. KREŠIMIR ČVRLJAK da svoje predavanje **Opuskularne recepcije (između) hrvatskih i europskih renesansnih latinista** održi na kraju prijepodnevnoga zasjedanja umjesto poslije podne. Pokazalo se da to nije bilo baš sretno rješenje jer ga je s jedne strane autor nastojao skratiti, a s druge su strane sadionici Skupa već bili dosta umorni, pa ga nisu mogli tako pozorno pratiti kako bi samoj temi priličilo. Radi se, naime, o djelima hrvatskih renesansnih latinista u vremenu od 1477. do 1600. godine koja se nalaze u knjigama mnogih europskih latinista, a nisu izrijekom spomenuta u naslovima ili u impresumima. Takvih knjiga ima u mnogim europskim nacionalnim, sveučilišnim, gradskim i samostanskim knjižnicama i trebalo je uložiti golem trud da se sve to sabere. To je, naime, još jedan dokaz da su hrvatski latinisti bili cijenjeni i da su u velikom broju slučajeva bili ravnopravni na razini europske uvaženosti. U zborniku radova s ovoga skupa članak dr. sc. Krešimira Čvrljka obuhvaća preko sto stranica jer su izneseni svi primjeri takva povezivanja pisaca. Primjera ima oko 250, od djela najpoznatijih pisaca do manje poznatih i gotovo sasvim nepoznatih. Kako sâm autor kaže u zaključku sažetka: »Svi u pregledu navedeni izdavački pothvati i uspjesi hrvatskih renesansnih humanista u svoj njihovoj obrazovnoj raskoši danas su naše zlatne poluge u *thesaurusu* općeg europskog renesansnog latiniteta, naše položene jamčevine za vjerodostojan i visoko vrednovan status hrvatskoga duhovnoga prostora u sklopu sveukupnoga europskoga renesansnog latinističkog duhovnog prostora.« (v. Zbornik, str. 196)

Popodnevno zasjedanje prvoga dana započelo je izlaganjem DR. SC. JOSIPA PERCANA iz Skotističke komisije u Rimu **Srednjovjekovne translacije Aristotela i nekih drugih autora u kontekstu visoke skolastike, te njihova moderna kritička izdanja kao doprinos europskoj latinskoj kulturnoj baštini**. Slušajući ovo predavanje tek sam naslućivala veličinu i opsežnost posla kojega su se s jedne strane u srednjem vijeku prihvatili prevodioci Aristotela s grčkoga i arapskoga na latinski jezik, a s druge strane mnogi znanstvenici u prvoj polovici 20. stoljeća koji su nastojali obuhvatiti cijeli korpus filozofa srednjega vijeka (tzv. Aristoteles Latinus) i načiniti kritička izdanja. No kad mi je u ruke došao Zbornik sa Skupa i kad sam pažljivo pročitala taj znanstveni članak sa svim obiljem imena, podataka, godina i zbivanja, shvatila sam da je autoru u tih tridesetak stranica izvrsno uspjelo obuhvatiti sve što se odnosi na zadanu temu. Ipak, ovdje bih se zadržala samo na jednom dijelu tog izlaganja. Radi se, naime, o Međunarodnoj skotističkoj komisiji sa sjedištem u Rimu u kojoj je dr. sc. Josip Percan aktivni član od 1978. godine, a od svojih je početaka usko vezana za Hrvate. Pokrenuo ju je pri kraju tridesetih godina 20. stoljeća Hrvat fra Karlo Balić (član splitske franjevačke Provincije) i bio joj na čelu do svoje smrti 1977. godine. Fra Karla Balića naslijedio je fra Luka Modrić, a poslije njegove smrti danas joj je na čelu pater Barnaba Hekić, također Hrvat, ali član venecijanske Provincije. Uz to su mnogi suradnici patra Balića također bili hrvatski franjevci, vrhunski stručnjaci i vrlo marljivi ljudi.

Ta je edicija u potpunosti na latinskom jeziku, a fra Karlo Balić se svim silama zalagao za to želeći da »njegove nove vatikanske edicije Ivana Dunsa Skota budu izrađene i komentirane na istom onom jeziku na kojem je razmišljao i pisao i sam srednjovjekovni autor« (v. Zbornik, str. 236). Kako kaže dr. sc. Josip Percan, »fra Balić je držao da je latinski jezik srednjovjekovnog društva i Crkve vrijedan da i danas bude jezik specifične znanstvene komunikacije, barem u djelima koja tretiraju autore i teme latinskog Srednjeg Vijeka« (v. Zbornik, str. 238).

Dosad je izdano petnaest pozamašnih svezaka, a na sedamstotu obljetnicu smrti blaženog Ivana Dunsa Skota (1308. – 2008.) Franjevačko sveučilište »Antonianum« u Rimu sprema poseban svezak.

Godine 2007. navršava se trideset godina od smrti fra Karla Balića pa se valja zapitati hoćemo li mi Hrvati tu godišnjicu dostojno obilježiti.

Tema PROF. KORNELIJE PAVLIĆ iz Klasične gimnazije u Zagrebu bila je **Zastupljenost hrvatskog srednjovjekovnog latiniteta u gimnazijskim programima učenja latinskog jezika u Republici Hrvatskoj kao i postojećim udžbenicima**. Pošto je prikazala u kojim se sve školama u Hrvatskoj uči latinski jezik i s kakvim je sve programima zastupljen, prof. Kornelija Pavlić nabrojila je udžbenike kojima se nastavnici mogu služiti i

konstatirala da u onima koji se najviše upotrebljavaju nema ni spomena o hrvatskom srednjovjekovnom latinitetu. U nekima je, doduše, navedena njegova važnost, ali nema baš mnogo primjera, dok je jedino udžbenik prof. Zvonimira Milanovića *Hereditas linguae Latinae*, koji je namijenjen dvogodišnjem učenju latinskog jezika u općim gimnazijama, koncipiran tako da kao pojedina štiva donosi odlomke nekih hrvatskih državnih isprava ili djela koja govore o hrvatskoj narodnoj povijesti, a zatim i izbor iz djela naših najpoznatijih latinista. Čini se ipak da taj udžbenik (kao jedan od novijih) ne upotrebljava baš mnogo nastavnika.

Međutim, kao nastavna cjelina hrvatski je latinitet okvirno propisan samo za učenike klasičnih gimnazija, no ne postoji adekvatan udžbenik, pa se nastavnici moraju snalaziti kako najbolje znaju i umiju, te prema vlastitom afinitetu birati neke od predloženih tekstova, fotokopirati ih i obraditi s učenicima. Na taj način mnogo toga ovisi o nastavniku samom. Bilo bi zato prijeko potrebno da sastavljači budućega nastavnog programa za klasične gimnazije budu svjesni izuzetne važnosti hrvatskoga latiniteta kao jednog od dokaza da su Hrvati od samih početaka bili sastavnim dijelom kršćanskoga i humanističkoga razvoja europskog identiteta (v. Zbornik, str. 244) i da te sadržaje propišu kao obvezatne. To je predavanje pobudilo živu diskusiju i došlo se do zaključka da treba što prije potaknuti izradu udžbenika za hrvatski latinitet u kojemu će biti obuhvaćeni tekstovi pojedinih isprava, povijesnih djela, beletristike i filozofije, ali nisam baš sigurna da se dosad to i ostvarilo.

Prof. Angela Crnobrnja iz gimnazije »Lucijan Vranjanin« u Zagrebu sve nas je iznenadila lijepo sročenim i lako razumljivim predavanjem na latinskom jeziku **De lingua Latina scribenda atque loquenda** započevši ga Ciceronovim citatom: »Non est tam praeclare Latine scire, quam turpe nescire.« Kao zaljubljenica u latinski jezik nastoji se njime služiti i u radu s računalom, na internetu, u telefonskim razgovorima s kolegama iz Europe, na mjesečnim sastancima grupe *Circulus Latinus Zagrabiensis*, gdje desetak članova grupe raspravlja o zadanoj temi, ali i čavrlja o svakodnevnim zbivanjima, a u školi također radi po metodi *natura* danskoga profesora Hansa H. Oerberga, gdje se sve objašnjava na latinskom ili pomoću slika. Pritom tvrdi da učenici to vrlo dobro prihvaćaju i da na taj način lakše uče. Zalaže se za to da latinski jezik postane jedan od onih kojim će se bar učeniji ljudi raznih naroda međusobno sporazumijevati i na kome će se družiti, te nimalo ne sumnja u to da latinski jezik ima budućnost. Dobila je veliki pljesak odobravanja, a bila je jedina na cijelom skupu koja je izlaganje održala na latinskom jeziku.

Dr. sc. Anamari Petranović s Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci održala je predavanje pod nazivom **Terminologija rimskog**

prava u riječkome srednjovjekovlju. U ovom je izlaganju bilo riječi o imovinsko-pravnoj problematici Riječkoga statuta iz 1530. godine, u kojemu podudarnosti u pravnom nazivlju ustanove ne podrazumijevaju i istovjetnost njihova značenja.

Dr. sc. Luka Boršić iz Instituta za filozofiju u Zagrebu u svom izlaganju **Prevođenje kao hermeneutički problem — jedan primjer kod Frana Petrića** istražuje utjecaj filozofskoga razumijevanja štiva na prijevod. Kao primjer, piscu je poslužio Petrićev odnos prema Aristotelovoj filozofiji i njegov prijevod *Τα ενδοξα* na latinski jezik kao *opiniones receptae* umjesto mnogo uobičajenijega *probabilia*. Pisac ustvrđuje da Petrić, zbog svoga specifičnog projekta raskrinkavanja Aristotelove filozofije kao plagijata, mijenja i uobičajeni prijevod središnjega termina Aristotelove dijalektike (v. Zbornik str. 272). Tema je vrlo zanimljiva i temeljito obrađena.

Sljedećega dana, 22. listopada, jutarnje je zasjedanje započeo prof. dr. Vladimir Vratović. Tema je bila **Latinske riječi i sintagme u hrvatskom kontekstu**. Moralo bi biti opće poznato da se originalne latinske riječi ili izrazi i sintagme u hrvatskom kontekstu ne smiju deklinirati, nego moraju ostati u nepromijenjenom latinskom obliku tj. u istom padežu, rodu i broju. Iznoseći mnoge nakaradne primjere koji se često mogu pročitati u novinama ili čuti na radiju i na televiziji, kao npr. »u *Arti musicesu* nalazi se« ili »sinoć je bila izvedena *Carmina Burana*« umjesto »u *Arti musices* nalazi se«, »sinoć su bile izvedene *Carmina Burana*«, prof. Vratović dokazuje da mnogi u tome griješe i zalaže se za to da se tomu posveti više pozornosti. Također upozorava da se zbog jasnoće može ispred nepromijenjenih latinskih riječi ili izraza staviti neki atribut ili apozicija, npr. »govorimo o časopisu *Arti musices*« ili »u poznatoj zbirci *Carmina Burana*«. Svojim živahnim i duhovitim načinom izlaganja prof. Vratović nas je sve zainteresirao za tu problematiku.

Uslijedilo je izvrsno predavanje prof. dr. Žarka Muljačića iz Zagreba **Kotruljevićevo poznavanje rimske književnosti razvidno iz dvaju njegovih traktata o umijeću trgovanja i o plovidbi**. Neosporno nestor na ovom skupu prof. Muljačić mladenačkim nam je žarom i golemom erudicijom dočarao lik Dubrovčanina Benedikta Kotruljevića koji je živio u 15. stoljeću (oko 1416. do 1469.), a bio je pravi »građanin svijeta«, svestran, spretan i vrstan; prekinuvši studij prava u Bologni bio je trgovac, pisac, pa neko vrijeme dvorski čovjek i diplomat (u Napulju na dvoru kraljeva iz aragonske loze, Alfonsa i Ferdinanda). Od četiriju njegovih knjiga sačuvane su dvije, a dvije poznajemo samo po naslovu.

Vrijedi spomenuti da je prijepis Kotruljevićeva traktata *De navigatione* (iz 1464.), koji je pisan na talijanskom jeziku, a samo mu je posveta na

latinskom, otkrio prof. dr. Darko Novaković u Knjižnici Yale University (New Haven, Connecticut, SAD) 1995. godine, a objavio ga je prof. Damir Salopek s opsežnim komentarom (2003.), te također i njegov prijevod.

Kotruljevićeve traktate izdao je naš filozof Franjo Petrić u 16. stoljeću, a talijanski profesor Ugo Tucci, koji se također bavi Kotruljevićem te je zaslužan za objavljivanje njegovih firentinskih prijepisa iz 15. stoljeća, pokušao je dokazati da je mnoštvo latinskih citata koji se nalaze kod Kotruljevića umetnuo baš Frano Petrić »jer za tako nešto navodno nedovoljno obrazovani Kotruljević nije mogao biti sposoban« (v. Zbornik str. 289). Morao je to međutim povući kad se uvjerio da svi ti citati postoje i u prijepisima iz 15. stoljeća koji su nastali prije Petrićeva rođenja (1529.). Citati su uzeti iz 33 rimska autora (to nisu samo književnici nego i znanstvenici, publicisti i prevoditelji) koje prof Muljačić poimence navodi. To naravno ne mora značiti da je Kotruljević poznavao kompletna djela iz kojih su citati uzeti, ali je broj ipak impozantan i svjedoči o Kotruljevićevoj obrazovanosti. Prije kratkog vremena tom je značajnom Dubrovčaninu podignut spomenik u Zagrebu ispred Privredne banke na uglu ulica kneza Mislava i kneza Borne.

Akademik Petar Šimunović govorio je o poznatoj Valunskoj ploči iz XI. stoljeća (nađenoj 1907. u trijemu predromaničke crkve sv. Marka na Bućevu pokraj mjesta Valuna na Cresu), koja je najstariji spomenik na hrvatskom jeziku pisan oblom glagoljicom i latiničnim pismom na latinskom jeziku. Ujedno je to i prvi prijevod s hrvatskoga na neki strani jezik, a nimalo ne začuđuje da je to bio baš latinski jer i tada i još mnogo stoljeća nakon toga latinski je bio univerzalni jezik učene Europe. Bilingvalnost Valunske ploče upućuje svakako i na hrvatsko-romansku simbiozu na tim prostorima. Akademik Šimunović pozabavio se posebno hrvatskim imenima koja se spominju na ploči, a zatim se zabrinuto osvrnuo i na sve veće opasno prodiranje engleskoga jezika u strukturu hrvatskoga jezika i na mlako ili gotovo nikakvo reagiranje hrvatskih jezikoslovaca na tu pojavu.

Mr. sc. Darko Deković (HAZU, Zavod za povijesne i društvene znanosti, Rijeka) u svom znanstvenom članku **Trojezičje Diplomatariuma augustinskoga samostana u Rijeci** ističe važnost činjenice što je u tim ispravama uz izvorni latinski tekst dodan i prijevod na talijanski jezik pisan latinicom, te prijevod na hrvatski jezik pisan glagoljičnim pismom. Radi se o skupu isprava iz 16. stoljeća koji se čuva u bečkoj Sveučilišnoj knjižnici, a među njima se posebno ističu dvije carske povelje koje govore o samostanskim imanjima i nadarbinama. U svim tim ispravama ima dragocjenih podataka o tadašnjim toponimima grada Rijeke i okolice. Među riječkim javnim bilježnicima koji su pisali te isprave značajan je Ivan Barberić, koji je bio pop glagoljaš i kanonik riječkoga kaptola, a sam je i

preveo mnoge isprave što svjedoči o višejezičnoj kulturi hrvatskih popova glagoljaša. Navedeni su i izvori, te bogata bibliografija.

Dr. sc. Tomislav Mrkonjić iz Vatikanskoga arhiva govorio je o malo poznatom Rabljaninu, inače rimskom kanoniku, u izlaganju **Marko Sudenić-Zudenigo kao latinski pjesnik**. Marko Sudenić uputio je 1605. godine latinsku pjesmu u elegijskom distihu papi Pavlu V. prigodom njegova izbora (bio je to kardinal Kamilo Borghese). Pjesma od 44 stiha pisana je vjerojatno po uzoru na Vergilijeve *Ekloge*, obiluje učenim izrazima, a opisuje radost Dalmatina zbog izbora pape Pavla, od kojega očekuje pomoć u borbi protiv Turaka. Pjesma je pisana u maniri prigodne retoričke poezije baroka 16. stoljeća kakvu su osobito njegovali isusovci u svojim odgojnim zavodima, ali se ne može sa sigurnošću reći je li Sudenić studirao kod njih. Uz pjesmu je Papi upućeno i pjesnikovo pismo s molbom za mirovinu jer je 34 godine bio u službi Rimske kurije i to ne samo u Rimu nego i u našim krajevima te u Veneciji, gdje je kao takav proveo šest mjeseci u zatvoru u vrlo teškim uvjetima i još morao platiti 2.000 zlatnika da bude pušten na slobodu (u to su vrijeme postojale ozbiljne razmirice između Svete Stolice i Mletačke republike). Ne zna se je li njegova molba bila uslišana. Uz latinski tekst priložen je također hrvatski i talijanski prijevod pjesme.

Fra Vatroslav Frkin iz Franjevačkoga samostana na Kaptolu u Zagrebu govorio je o temi **Hrvatski latinisti u knjižnici Franjevačkog samostana na Trsatu**. Franjevci su došli na Trsat, koji je tada bio zaseban gradić, a danas je dio grada Rijeke, oko polovice 15. stoljeća. Iako su u samostanu imali arhiv i knjižnicu, sve je stradalo u velikom požaru 1629. godine. Zna se da je knjižnica bila bogata i da su u njoj bile pohranjene listine iz franjevačke prošlosti u Bosni i u zapadnoj Hrvatskoj. Odmah poslije požara pristupilo se obnovi i samostana i knjižnice za što su zaslužni gvardijan Josip Stuparinić i provincijal Mihovil Kumar, a kao treći vrlo je poznat fra Franjo Glavinić, koji je bio njihov suvremenik, te kroz dugi niz godina što provincijal, a što gvardijan samostana. Treba spomenuti i fra Petra Francetića (1650. – 1725.), koji je nabavio vrlo mnoga djela za samostansku knjižnicu. Kao povjesničari svetišta Majke Božje Trsatske navode se već spomenuti fra Franjo Glavinić, koji je pisao i tiskao djela na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku, Juraj Franjo Marotti, Riječanin, koji je 1710. godine u Rimu na latinskom jeziku izdao povijest trsatskoga svetišta, fra Petar Francetić (1718.) i fra Klaro Pasconi (jedno djelo 1731., a drugo 1744.). Knjižnica ima oko 30.000 knjiga. Od rijetkih knjiga tu su 22 inkunabule i 267 knjiga tiskanih od 1495. do 1850. godine, a od toga je 91 djelo na latinskom jeziku.

Na kraju prijepodnevnoga zasjedanja DR. SC. TOMISLAV ZDENKO TENŠEK s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održao je izlaganje **Hrvatski latinisti-kapucini XX. stoljeća Hadrijan Franjo Borak (1915. — 1993.) i Tomislav Janko Šagi-Bunić (1923. — 1999.)**. Hadrijana Franju Boraka dr. Tenšek zove latinistom filozofom, a Tomislava Janka Šagi-Bunića teološkim latinistom. Zaista su obojica značajni hrvatski znanstvenici koji su za sobom ostavili bogatu baštinu.

Franjo Borak rođen je u Varaždinskoj županiji, u Varaždinu je završio gimnaziju, a teološki studij kod kapucina u Škofjoj Loki. Ubrzo nakon ređenja (1941.) odlazi u Rim, gdje nastavlja studije i doktorira iz filozofije, pa tu ostaje do 1970. godine. U Rimu vrši mnoge odgovorne službe (profesor filozofije na Sveučilištu »Lateranum«, duhovnik u Hrvatskom zavodu sv. Jeronima, jedan je od osnivača znanstvenoga časopisa Kapucinskog reda *Laurentianum*). Godine 1970. vraća se u Hrvatsku, gdje obnaša različite ugledne funkcije i organizira brojne znanstvene skupove, priređuje zbornike i bavi se prevodilačkim radom. Čitav je život posvetio znanstvenom radu, pretežno iz područja skolastičke filozofije, opredijelivši se za srednji put između franjevačke i tomističke filozofske škole. Nakon doktorske disertacije o sv. Tomi Akvinskom piše velike monografije o Dunsu Scottu i sv. Bonaventuri. Osim toga ostavio je oko 30 znanstvenih radova iz triju područja: *Studia scotistica*, *Studia scholastica* i *Studia recentiora*. Piše klasičnim latinskim jezikom s preciznom filozofskom i teološkom terminologijom.

I Tomislav Janko Šagi-Bunić rođen je u Varaždinskoj županiji i prošao je slično školovanje kao i Franjo Borak, ali je diplomirao (1949.) i doktorirao (1951.) na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je kasnije bio profesor pri Katedri povijesti kršćanske literature i kršćanskoga nauka punih 40 godina. Kako kaže dr. Tenšek: »Kroz više od pedeset godina svojega znanstvenog rada Šagi-Bunić svojim se teološkim opusom, kako teoretsko-spekulativnim, tako i pastoralno-praktičnim, iskazao kao izvorni crkveni promislitelj Kristova otajstva, povijesti spasenja, vremena, Crkve i društva.« (v. Zbornik str. 402 i 403). U prvom razdoblju svoga znanstvenog rada bavi se izradom disertacije o kristologiji Prokla Carigradskoga te Efeškim (431. godine) i Kalcedonskim (451. godine) koncilom, u drugom razdoblju bio je sudionik Drugoga vatikanskog koncila kao osobni teolog zagrebačkoga nadbiskupa dr. Franje Šepera, te zatim produbljuje temeljne koncilske misli i bavi se teološko-pastoralnom primjenom Koncila na život naše Crkve. U Zagrebu pokreće vjerski list *Glas Koncila* i druge publikacije. U to vrijeme piše svoja najznačajnija teološka djela na latinskom jeziku (od 1962. do 1969.) koja su kristološka i ekleziološka. Također na latinskom jeziku objavljuje dvadesetak recenzija znanstvenih radova.

Popodnevna sesija iznjedrila je još nekoliko zanimljivih predavanja.

Dr. sc. Miroslav Granić s Filozofskoga fakulteta u Zadru u izlaganju pod naslovom **Marko Lauro Ruić (1736. — 1808.) povjesničar i latinist** govorio je o životu i djelu paškoga javnog bilježnika iz ugledne vlastelinske obitelji, Marka Laura Ruića, o kojemu je 1996. godine održan u Pagu znanstveno-stručni skup. Uz latinski i grčki jezik, koje je izvrsno naučio u isusovačkom kolegiju sv. Vida u Rijeci, odlično je znao talijanski i francuski, a svoja je djela pisao na latinskom i talijanskom jeziku. Pretežno piše povijest otoka Paga, civilnu i crkvenu, kritički proučavajući dostupne dokumente i izvore, a zatim izdaje i zbirke isprava paškog kaptola (*Constitutiones* i *Collectanea*) koje čine paški crkveni diplomatarij s obiljem dragocjenih podataka. I Ivan Kukuljević Sakcinski cijenio je njegov rad smatrajući da je pisao »sine ira et studio«.

Mr. sc. Zvonimir Milanović s Filozofskoga fakulteta u Puli približio nam je u svom izlaganju **Hrvatski latinisti u podijeljenoj Europi (Vlačić, Petrić i De Dominis)** trojicu čuvenih i vrsnih hrvatskih latinista iz 16. i 17. stoljeća koji su bili daleko ispred svoga vremena, pa zbog toga nisu naišli na razumijevanje svoje okoline. Uza svu svoju genijalnost i svestranost imali su težak život i tragičnu sudbinu te ni izdaleka nisu odigrali onakvu ulogu kakvu bi bili mogli u drugačijim, za njih povoljnijim okolnostima.

Nijedan od te trojice naših latinista ne samo da nije uspio ostvariti svoje ideje nego su još bili i proganjani zbog svoje avangardnosti, pa na kraju prof. Milanović pokreće pitanje: koliko su danas uopće razumljive pravne posljedice i važnost njihova rada za političku povijest onodobne i suvremene Europe? (v. Zbornik, str. 433)

Prof. Šime Demo iz Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu s mnogo je poštovanja i osjećaja govorio o dr. Tonu Smerdelu u svom izlaganju **Et barbarus Latine aetate atomica** (uz 100. obljetnicu rođenja). Posvetio je to izlaganje preminulom profesoru Franji Morožinu (1929. – 2003.), koji je također pisao pjesme na latinskom jeziku kao i dr. Ton Smerdel. Klasični filolog, pjesnik i prevodilac Ton Smerdel osebujna je pojava među mnogim vrsnim hrvatskim klasičnim filolozima 20. stoljeća. Uz opsežan se znanstveni rad (objavljivao je priloge u mnogim domaćim i stranim publikacijama) od mladosti intenzivno bavio pjesništvom na latinskom jeziku, te ga neki svrstavaju među najbolje takve pjesnike u 20. stoljeću uopće. Prof. Šime Demo izvrstan je poznavalac cjelokupnoga Smerdelova opusa, koji obuhvaća i prijevode s nekoliko stranih jezika, osobito s latinskoga, starogrčkoga i novogrčkoga, te nekoliko zbirki pjesama na hrvatskom jeziku, no u ovom je izlaganju najveću pozornost posvetio njegovim latinskim pjesmama. I sam je naslov izlaganja zapravo citat preuzet od pjesnika. Dvije su velike pjesnikove latinske zbirke pjesama: *Urna Parcarum* i *Pontes lucentes,* a u predgovoru prve zbirke pjesnik sam o sebi kaže: »Non sum laudator

temporis peracti, quia aevum nostrum mihi non minus placere confiteor.« Svakako se o tom našem pjesniku dosad premalo pisalo, pa je vrlo pohvalno što se prof. Šime Demo znalački prihvatio toga posla očito uloživši velik trud da što potpunije pronikne u njegovo stvaralaštvo.

Zadnje izlaganje održao je DR. EDUARD PAVLOVIĆ, psihijatar iz Psihijatrijske klinike u Rijeci, a naslov mu je **Latinski izričaj u suvremenom iskazivanju molitvenih zaziva: *Molitva za liječnika* / *Oratio pro medico***. *Molitva za liječnika*, koja je izvorno napisana na hrvatskom jeziku, potaknula je dr. Pavlovića na promišljanje o odnosu između liječnika i bolesnika koji mu je povjeren. Taj bi odnos očito i s jedne i s druge strane mogao biti znatno bolji kad bi i liječnik i bolesnik shvaćali koliko bi više mogli jedan drugome pružiti promatrajući sva zbivanja *sub specie aeternitatis*, što je na neki način i sadržaj ove bolesnikove molitve. Želeći liječnicima čitava svijeta približiti tu misao, dr. Pavlović se potrudio da molitvu dade prevesti na latinski jezik. Nažalost, pri tiskanju pjesme na nekoliko je mjesta došlo do zbrke (do izostavljanja pojedinih dijelova i do pobrkana redoslijeda stihova). I inače je zamjerka Zborniku da ima neoprostivo mnogo tiskarskih (a čini se koji put i ne samo tiskarskih) pogrešaka, pa se nigdje i ne spominje ime nekoga lektora ili korektora. Velika je to šteta jer je u tiskanje Zbornika uložen golemi trud i napor, pa se nije smjelo dogoditi da i taj dio posla ne bude obavljen kako treba.

Na kraju su sudionici Skupa uputili dvije izjave nadležnim ustanovama: jednu o načinu izgovora latinskoga jezika u obrazovnim institucijama Republike Hrvatske i drugu o normiranju imena osoba koja se i u javnosti i u stručnoj literaturi javljaju u vrlo različitim oblicima.

Akademik Branimir Glavičić u zaključnom je govoru odao priznanje priređivačima Skupa i uputio im čestitke. Nakon toga smo svi zajedno otišli na vrlo lijepo uređenu izložbu glagoljice (stalni postav) u riječkoj Sveučilišnoj knjižnici, kroz koju nas je sa žarom proveo akademik Josip Bratulić. Na povratku u hotel kolege Riječani pokazali su nam još nekoliko interesantnih znamenitosti svoga grada ispričavši nam mnoge detalje, pa nam je to također bilo vrlo ugodno druženje.

Sljedećega jutra okupili smo se u riječkoj crkvi Uznesenja Marijina, gdje je gospićko-senjski biskup msgr. dr. Mile Bogović za sudionike Skupa služio koncelebriranu svečanu glagoljašku svetu misu i održao vrlo lijepu i nadahnutu prigodnu propovijed. Riječki zbor »Ivan Matetić Ronjgov« krasno je pjevao Staroslavensku misu Dušana Prašelja koji je i ravnao izvedbom. Nakon toga priređivači Skupa darovali su nam predivni izlet »Putovima glagoljice po otoku Krku« uz stručno vodstvo akademikā Josipa Bratulića i Petra Šimunovića. Jutro je bilo tmurno, pa smo se bojali i kiše, ali se vrijeme kasnije proljepšalo i bilo je vrlo ugodno, a u autobusu

je vladalo dobro raspoloženje. Uputili smo se najprije u Porat, gdje je samostan franjevaca trećoredaca glagoljaša. Trebalo je malo i pješačiti, ali isplatilo se jer nas je u samostanskom dvorištu dočekalo iznenađenje: mladi u narodnim nošnjama izveli su za nas prigodni program – pjesme i plesove – uz pratnju sopaca, čime su nas sve oduševili. Nakon kratkih pozdravnih govora i zakuske razgledali smo samostan, njihov mali muzej sa starim alatkama i tošem (masivnim tijeskom za masline), te malu izložbu glagoljaških knjiga. Nakon kratke vožnje stigli smo u grad Krk, gdje nam je u katedrali sv. Kvirina župnik govorio o znamenitostima Krka i njegovih crkvi, a dva su nam svećenika čitala odlomke iz Svetoga Pisma – jedan na latinskom, a drugi na staroslavenskom. Razgledali smo i sakralni muzej u sklopu katedrale i i glagoljički Krčki natpis u trijemu. Nakon izvrsna objeda u rustikalnoj konobi »Nono«, koji se odvijao uz decentnu svirku sopaca i živahan razgovor, odvezli smo se uz more do Punta, odakle smo se brodićem prebacili na otočić Košljun, gdje nas je gvardijan proveo kroz franjevački samostan, crkvu i muzej (narodne nošnje, numizmatička zbirka, slike franjevca slikara Antuna Testena i još toga). Na otočiću su upravo brali masline i bili bismo rado još malo ostali na tom čarobnom komadiću zemlje, ali morali smo nastaviti put. U sumrak smo stigli do crkvice sv. Lucije u Jurandvoru, gdje je nađena Baščanska ploča. Uz svjetlo svijeća i baterija razgledali smo njezinu kopiju, iz punoga srca spontano zapjevali *Lijepa naša domovino* i slušali predavanja naših akademika. Zadnja postaja na našem putu bio je ljupki gradić Vrbnik, gdje nas je dočekao ljubazni župnik velečasni Zec pozdravivši nas na latinskom jeziku. Obišli smo župnu crkvu stisnutu između kuća, a župnik nam je pokazao prave dragocjenosti koje se ovdje čuvaju, u prvom redu rukopisni hrvatski glagoljični misal iz 1456. godine, pisan na pergameni. Razgledavajući osebujne građevine spustili smo se kroz uske i strme uličice do zalogajnice »Gospoja«, gdje smo bili počašćeni finom večerom. Tu nam je pjevala i svirala klapa kojoj smo se kasnije i mi pridružili pjesmom, pa nam je večer prošla u ugodnom raspoloženju. Puni prekrasnih dojmova vratili smo se u Rijeku kasno u noći, zahvalni priređivačima na svemu što su nam velikodušno priuštili.

Vesna Lopina

OBILJEŽAVANJE 400. GODIŠNJICE KLASIČNE GIMNAZIJE U ZAGREBU

POD VISOKIM POKROVITELJSTVOM HRVATSKOGA SABORA I HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

PROGRAM DOGAĐANJA

20. listopada 2006.
Otkrivanje spomen-ploče i odljeva antičkog reljefa »Otmica Europe«
Mjesto održavanja: Klasična gimnazija, Križanićeva 4a

26. i 27. listopada 2006.
Znanstveni skup: »Humanistička tradicija kao temelj hrvatskog i europskog identiteta«
Mjesto održavanja: aula Sveučilišta u Zagrebu

23. studenoga — 7. prosinca 2006.
»Likovni umjetnici – klasičari« – monografska izložba akademskoga kipara Stanka Jančića
Mjesto održavanja: Muzej »Mimara«

19. svibnja 2007.
Uprizorenje klasične drame: Eshil, »Eumenide«
Mjesto održavanja: Centar za kulturu Trešnjevka
Izvodi dramska grupa »Dionysos«
Redatelji: Matija Dreven, prof. i Juraj Perković, prof.

27. svibnja 2007.
Uprizorenje klasične drame: Sofoklo, »Kralj Edip«
Mjesto održavanja: Hrvatsko narodno kazalište
Izvodi dramska grupa »Gymnasium classicum«
Redateljica: Višnja Čutura, prof. savjetnica

3. lipnja 2007.
Svečana akademija u Koncertnoj dvorani »Vatroslav Lisinski«
Redatelj: Krešimir Dolenčić

5. lipnja 2007.
Odlazak u prostore Gornjogradske gimnazije, Trg Katarine Zrinske 5
Postavljanje spomen-ploče na pročelje zgrade

TE DEUM – akademska crkva sv. Katarine
Euharistijsko slavlje predvodi Njegova Uzoritost Josip kardinal Bozanić

Sudjeluje djevojački pjevački zbor »Lalagai«
Zborovođa: Sonja Katušić, prof. savjetnica

14. lipnja 2007.
Predstavljanje zbornika radova »Thesaurus Archigymnasii«
Mjesto održavanja: »Školska knjiga«

20. lipnja 2007.
Uprizorenje klasične drame: Euripid, »Medeja«
Mjesto održavanja: Dramsko kazalište »Gavella«
Izvodi dramska grupa »Athanasia«
Redatelj: Dario Budimir, prof.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP *HUMANISTIČKA IZOBRAZBA KAO TEMELJ HRVATSKOG I EUROPSKOG IDENTITETA*

(Zagreb, 26. – 27. listopada 2006.)

Samo tjedan dana nakon svečanog otkrivanja spomen-ploče na pročelju Klasične gimnazije 20. listopada 2006., čime je započelo jubilejsko obilježavanje 400 godina kontinuiranoga djelovanja naše Škole, uslijedila je druga velika manifestacija, održavanje dvodnevnoga znanstvenog skupa. Do zamisli skupa došlo je spontano prije više od triju godina na prvom sastanku inicijativnog odbora Uredništva budućega *Zbornika – Thesaurusa.* Tu je definiran tematski okvir knjige kao smjernica potencijalnim autorima tekstova. U raspravi se govorilo o važnosti osnutka Klasične gimnazije u Zagrebu 1607. godine, Arhigimnazije ili Nadgimnazije. Taj događaj, koji je širom otvorio put hrvatskoj humanističkoj izobrazbi i srednjem školstvu i postavio temelje zagrebačkomu sveučilišnom obrazovanju, jasno nas pozicionira u srednjoeuropski kulturni krug. Obilježavanje ovako važne obljetnice nije moglo proći bez održavanja znanstvenog skupa, pa su već tada započele pripreme.

Možda je najbolji i najiscrpniji način da se prikaže svečarski ugođaj, posebno prvog dana, da na ovom mjestu citiramo članak objavljen u *Glasu koncila* br. 45 od 5. studenog 2006. iz pera novinara Mladena Čobanovića. Prenosimo ga u cijelosti:

Humanost je u korijenima Europe

Međunarodni znanstveni skup o temi *Humanistička naobrazba kao temelj hrvatskog i europskog identiteta* održan je u povodu 400-te obljetnice Klasične gimnazije u auli Sveučilišta u četvrtak 26. i u petak 27. listopada. Skup je integralni dio cjelogodišnjeg projekta proslave njezina djelovanja. Održan je u organizaciji Klasične gimnazije i Hrvatskog društva klasičnih filologa pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Znanstveni je skup otvorila prof. Anđelka Dukat, ravnateljica gimnazije. U uvodnoj riječi istaknula je da je zadaća skupa otkriti jedan segment o utjecaju humanističke izobrazbe na stvaranje europskog i hrvatskog kulturnog identiteta, ali i doprinos Hrvata tom identitetu. Pri tom je zahvalila pokroviteljima, suorganizatoru te posebno rektoru Sveučilišta dr. Aleksi Bjelišu na gostoprimstvu.

Uzvanike je pozdravila i suorganizatorica, predsjednica Hrvatskog društva klasičnih filologa prof. Vesna Lopina.

Odgoj za cjelovita čovjeka

Prvi predavač bio je kardinal Zenon Grocholewski, prefekt Kongregacije za katolički odgoj pri Svetoj Stolici. Govorio je o temi *Uloga škola katoličke inspiracije.* Da bi je predočio, kontekstualizirao je današnje djelovanje i misiju u današnjoj

stvarnosti. »Zapadni svijet nalazi se na odlučujućem prijelomu u svojoj povijesti. Govori se o praznom društvu. Praznom zbog pomanjkanja vrijednosti, uporišta.« Radi takva okružja odgoj i obrazovanje moraju se smjestiti u središte skrbi i interesa različitih vladajućih i međunarodnih instancija, kao i javnog mišljenja. Zbog globalizacije koja je sa sobom donijela fenomene poput krize vrijednosti, difuznog subjektivizma, relativizma morala, obrazovanje je reducirano te je postalo samo informiranje. Pritom se zaboravlja da je svaka osoba otvorena za nadosjetno, posjeduje moralne i duhovne potrebe o čemu velikim dijelom ovisi u koju svrhu će biti upotrijebljene tekovine znanosti i tehnologije. »Škole katoličkog nadahnuća pozvane su prepoznati današnje brojne izazove potaknute kulturalnim kontekstom i krenuti protiv takvih strujanja.« Predavač je zatim iznio načela, plan odgoja na kojima Crkva radi zajedno sa školama. Prvo od njih je voditi računa o biti čovjeka. »Obrazovanje mora biti cjelovito te ono koje će znati oblikovati jake i odgovorne osobe, sposobne za moralni, slobodni i pravedni odabir.« Obrazovni projekt katoličkih škola, k tome želi promovirati cjeloviti humanizam kojem je Krist najviši uzor i inspiracija. Za njegovu realizaciju škola mora pripadati široj crkvenoj zajednici te svi u njoj trebaju surađivati. Poučavatelji moraju posjedovati »posebne vrline uma i srca«. Roditelji su, pak, na prvom mjestu jer su i naravno odgovorni za odgoj djece. Predavač je posebno naglasio primat obitelji u odgoju koji je vidljiv u slobodi odgoja i izbora škole. Roditelji su prvi odgojitelji, a u odgoju moraju imati potporu i Crkve i države. Osvrnuo se i na klasičnu gimnaziju, na njezin obrazovni projekt koji se smješta na obzor Europe koja je sazdana na katoličkim vrijednostima.

Pitanje identiteta

U pozdravnom govoru zagrebački nadbiskup kardinal Josip Bozanić, veliki kancelar Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, dotaknuo se teme identiteta. Istaknuo je kako multikulturalnost današnjeg vremena potiče preispitivanje identiteta te propitkivanje korijena. U korijenima hrvatske kulture nalaze se i grčka kultura i latinska, židovska i kršćanska. »Sve je to dio identiteta, baštine, te govori o korijenima koji su naši i koji su dio nas, ali i koji nas pozivaju da to posvijestimo kako bismo mogli pravilno rasti u sadašnjosti i pripremati se za budućnost.«

Nadbiskup Francisco Javier Lozano, apostolski nuncij u Hrvatskoj, pozvao je na promišljanje s papom Benediktom XVI. o dijalogu razuma i vjere te o odnosu kršćanstva i istine, kao temelja za svaki dijalog, međusobno poštivanje i toleranciju.

Veza gimnazije i sveučilišta

Dekan Filozofskog fakulteta Družbe Isusove dr. sc. Anto Mišić prizvao je u sjećanje osnivanje gimnazije s ponosom govoreći kako su isusovci samo godinu dana po dolasku u Zagreb započeli s klasičnom izobrazbom hrvatske mladeži. Osnovali su je 3. lipnja 1607. »Drago nam je da ono što su naši prethodnici davno započeli neprekidno djeluje već četiri stoljeća u Klasičnoj gimnaziji ali i u Sveučilištu u Zagrebu.« Osvrnuo se i na izbor teme kojom se slavi obljetnica ističući da »humanistička naobrazba nije samo temelj hrvatskog i europskog

identiteta u prošlosti nego i nužan uvjet njegove budućnosti. Bez nje je nezamisliva zapadnoeuropska uljudba i bez nje bi suvremena civilizacija bila potpuno neljudska«.

Izrazivši zadovoljstvo što se tako važan skup događa pod krovom Rektorata, dr. Bjeliš je govorio o zajedničkoj povijesti Sveučilišta i Gimnazije. »Gimnazija je svojim djelovanjem očuvala hrvatsku nacionalnu svijest, otvorila put humanističkoj znanosti, bila prethodnicom današnjih gimnazija.« Na njezinim temeljima izgrađene su mnoge ustanove važne za hrvatsku kulturu, među kojima je i Sveučilište. Zahvalio je zaslužnima za osnivanje Klasične gimnazije jer su se pojedinci iz njezinih profesorskih redova prije više od 330 godina, 60-tak godina nakon osnivanja Gimnazije, zalagali i borili za osnivanje Sveučilišta. Ono je u svojem početku od gimnazije preuzelo znanje i kadar, a neko vrijeme čak i prostor. S vremenom se trudilo nastaviti i ojačati tu tradiciju kvalitete, još više obogatiti znanost, kulturu i visokoškolsko djelovanje. Odnosi Sveučilišta i Gimnazije odvijali su se kroz permanentno međusobno obogaćivanje i rezultirali su visokim kulturološkim i civilizacijskim dometima koji danas hrvatsko školstvo svrstavaju visoko na karti europskih tradicija.

Pod posebnim vidom o Gimnaziji je govorio mr. sc. Ivan Gretić, ravnatelj Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu s pravom javnosti. Čestitajući obljetnicu u ime NKG-a, prisjetio se suradnje Klasične gimnazije s tadašnjom Interdijecezanskom srednjom školom za spremanje svećenika, a danas Nadbiskupskom klasičnom gimnazijom. Zbog nekadašnjih političkih prilika i državnog nepriznavanja te škole njezini su učenici morali godišnje ispite polagati u Klasičnoj gimnaziji.

Akademik Slavko Cvetnić, glavni tajnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, prisjetio se utemeljitelja HAZU i zagovornika osnivanja modernog Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera te istaknuo kako svaka naobrazba kao početak prosvjete naroda mora njegovati njegovu povijest i njegov jezik.

Predavanja su toga dana imali i akademik Dubravko Jelčić, akademik Franjo Šanjek i prof. dr. sc. Ivo Goldstein. U petak 27. listopada predavanja su se odnosila na latinsku i grčku baštinu.

(M. Čobanović, *Glas koncila*, 5. studenoga 2006.)

Kao što kaže autor članka, prvoga smo dana, osim kardinala Z. Grocholewskog, mogli čuti još tri predavača. Svi sažetci predavanja nalaze se u Zborniku, a ovdje ćemo se tek dotaknuti teme svakog predavanja.

Akademik Dubravko Jelčić govorio je o bitnim odrednicama hrvatskog identiteta kao što su duh univerzalizma u hrvatskoj javnosti, multietičnost i tolerancija u svagdanjem životu, demokracija i miroljubiva politika te estetski pluralizam u umjetnosti.

Akademik Šanjek govorio je o znamenitim Hrvatima kojima su lokalne crkvene vlasti izdale *licentiam docendi*. Posebno je opisao rad Hermana Dalmatina, dvojice biskupa, laureata Pariškog sveučilišta Stjepana II. Babonića i Augustina Kažotića, te govorio o pariškoj afirmaciji Jurja Slovinca.

Prof. dr. sc. Ivo Goldstein govorio je o bizantskoj političkoj nazočnosti koja je bila nužna kako bi se antička baština prenijela na novodoseljene Slavene i Hrvate.

Predavanja drugog dana pod zajedničkim nazivom *Latinska i grčka baština* mogu se podijeliti na nekoliko tema: povijest školstva, arheološka baština, hrvatski latinisti, praktična primjena znanstvenih spoznaja u nastavnom procesu.

Dr. sc. Agneza Szabo govorila je o spremnosti Hrvatskoga sabora da se zajedno sa svojim narodom usprkos mnoštvu problema uključi u moderne europske, ali i narodne procese, a ta je spremnost očitovana na povijesnoj sjednici Hrvatskoga staleškog Sabora 23. listopada 1847. godine. Na toj je sjednici biskup Haulik kao saborski predsjednik izrekao zaključak da je jednodušna želja svih staleža da se hrvatski jezik uzvisi na onu čast koja je do tada pripadala latinskomu jeziku.

Na koji je način isusovački školski sustav *Ratio studiorum* (1599.) bio prožet antičkim duhom obrazložio je u svom predavanju prof. dr. sc. Mijo Korade. U prvom redu to se odnosilo na čitanje antičkih autora (Homera, Aristotela, Cicerona itd.) ali je antički duh bio vidljiv i u raznim drugim vidovima školskog života i djelatnosti, npr. školskim predstavama i slično. Također je antički duh bio prisutan i u gramatičkim i leksikografskim djelima filozofskim, ali i pjesničkim djelima mnogih hrvatskih autora.

Anđelka Dukat, prof. savjetnica, govorila je o promatranju i usvajanju antičkih komponenti humanističkog obrazovanja koje se ne smije tumačiti izolirano nego u tradiciji sve do sadašnjosti. Posredovanje antike treba tražiti u filozofiji, umjetnosti i na drugim područjima jer klasični kanon vrijedi izvan svih vremenskih granica.

Sokrat je postavio jedno etičko i vrlo praktično pitanje: kako ostvariti dobar i sretan život. Prof. dr. sc. Jure Zovko u svom predavanju pod nazivom *Aktualnost Platonova poimanja paideie* ukazao je na aktualnost zanemarivanja brige za moralni život i stanje duše što je bila osnova Sokratova edukativnog svjetonazora.

Predavanja s temom iz arheologije započeo je prof. dr. sc. Slobodan Čače, koji je govorio o predajama vezanim uz trojanskog junaka Diomeda. Tradicija kaže da je Diomed svoj život završio na jednom jadranskom otoku. Sudeći prema novijim arheološkim nalazima to može biti samo otok Palagruža. Jedino Pseudo-Skimnova Periegeza nastala u drugoj polovici 2. st. pr. Kr. Diomedov otok smješta u druge prostore. No prof. Čače pokazuje da pažljivija analiza zemljopisnog slijeda u opisu istočne strane Jadrane vodi do zaključka da se radi o istom otoku.

Prof. dr. sc. Željko Tomičić usredotočio se na vrlo sažeto predstavljanje glavnih kategorija Justinijanove epohe (car Justinijan I., 527. – 565.) koja jamačno predstavlja jedan od važnih i nezaobilaznih europskih mostova između antike i ranog srednjeg vijeka.

O kamenčićima mozaika u prošlosti Siska govorila je dr. sc. Marija Buzov. Među mnogim povjesničarima i arheolozima 17. i 18. st. koji su slagali taj mozaik svakako treba posebno istaknuti neka vrlo zaslužna imena: Baltazar Adam Krčelić, Andrija Blašković, Matija Petar Katančić, Luigi Fernando grof Marsigli, Lodovico Antonio Muratori, Ivan Kukuljević Sakcinski te Ivan Krstitelj Tkalčić.

Iz 17. i 18. st. prof. Ivan Bekavac Basić poveo nas je u nama tako blisko i netom završeno 20. stoljeće. Uistinu je impresivan broj hrvatskih znanstvenika i pjesnika koji su izvorno pisali radove na latinskom jeziku, a nekolicina i na starogrčkom jeziku. Glavna tema izlaganja ipak su bili pjesnici i njihova ostvarenja, a osobito pjesnik Ivan Golub i njegova zbirka od 22 pjesme na latinskom jezikom pod nazivom *Ultima solitudo personae (Lice osame*, Ceres, Zagreb, 1997.)

Ako po nečemu Hrvati od samih početaka pripadaju europskom miljeu onda je to temeljem doprinosa hrvatskih latinista. Prof. Lucija Radoš započela je grupu predavanja na ovu temu prikazom bibliotečne građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu koja je u posjedu više od četiri tisuće i pet stotina bibliografskih zapisa iz područja hrvatskog latinizma.

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić govorio je o životu i djelovanju fra Luke Vladmirovića, rođena u Sladincu (danas predgrađu Ploča) 16. travnja 1718. Fra Luka je bio profesor bogoštovlja, definitor, kustod, župnik, propovjednik, apostolski misionar, pisac poezije i proze na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku s više od 20 objavljenih djela.

Iako je naslov predavanja bio *Latinizam u Europi,* prof. dr. sc. Vladimir Vratović govorio je ne samo načelno o latinskom stvaralaštvu u Europi i svijetu nego o hrvatskom stvaranju na latinskom jeziku. Uz rame Tome Akvinskog, Petrarke, Erazrna, Descartesa, Leibniza, Newtona i drugih stavio je Česmičkog, Marulića, A. Vrančića, Petrića, Boškovića, Kunića i mnoge druge. Ovo jasno upućuje na europski, internacionalni karakter književnog stvaralaštva na našim prostorima.

Na ovu temu nadovezao se mr. sc. Zvonimir Milanović. Govoreći o civilizacijskom kontinuitetu, pojasnio je da je bolje govoriti o mijenama i preobrazbi Zapadnoga Rimskog Carstva nego o njegovu propadanju. U tom je smislu lakše razumjeti sudbinu latinskog jezika. Posebno je naglasio da smisao uvrštenja hrvatskog latinizma u školske programe nije izraz pukog patriotizma nego potrebe da se shvati kontinuitet pa tako i fenomen civilizacije u poimanju bitnih vrijednosti života.

Dr. sc. Tamara Tvrtković lijepo se nadovezala na prethodno predavanje u kojem je bilo riječi o potrebi da hrvatski latinizam bude i temeljitije uklopljen u srednjoškolske programe. Ona je to pokazala i na nekim praktičnim primjerima kako se na satu latinskog jezika mogu pronalaziti latinski citati ili parafraze koje će učenici tražiti u djelima hrvatskih latinista, npr. Vinka Pribojevića, Ivana Tomka Mrnavića i Jurja Rattkaya.

Završno je predavanje održao prof. dr. sc. Damir Boras demonstrirajući digitalizirani prikaz rječničke baštine koji je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta *Hrvatska rječnička baština i prikaz rječničkog znanja* pod njegovim vodstvom. U predavanju se analiziraju načela rada te se predlaže prošireni model prikaza znanja, primijenjen na cjelovitom klasičnom grčko-hrvatskom *Homerovu rječniku za gimnazije* prof. Franje Marna, izdanu u Zagrebu 1892. godine.

U dva dana stručnom skupu nazočilo je oko 150 sudionika, a drugi dan ujedno je bio i seminar za stručno usavršavanje profesora klasičnih jezika na državnoj razini.

Članovi Organizacijskog odbora bili su:

Anđelka Dukat, prof. savjetnica, predsjednica
prof. dr. sc. Marijan Šunjić
prof. dr. sc. I van Koprek
Ivan Bekavac Basić, prof.
prof. dr. sc. Damir Boras
Vesna Lopina, prof.
Josip Milić, dipl. iur.
Kornelija Pavlić, prof. savjetnica, tajnica

Na ovom mjestu treba posebno zahvaliti prof. dr. sc. Marijanu Šunjiću, koji je osmislio temu skupa. Njegovom smo zaslugom mogli uživati u vrlo poticajnom predavanju kardinala Grocholewskog. Prof. Šunjić izradio je i program prvog dana skupa.

Zahvaljujemo prof. Ivanu Bekavcu Basiću, koji je izradio program drugog dana skupa pod nazivom *Latinska i grčka baština* te osmislio teme za taj drugi dan. Zahvaljujemo što je pomogao pri izradi knjižice sažetaka.

Zahvaljujemo i gosp. Josipu Miliću, koji je grafički osmislio pozivnicu s programom skupa te fotodokumentacijski zabilježio svaki trenutak održavanja skupa.

Iz logistike naše škole osobito treba zahvaliti prof. Jadranki Pešut Buntak, koja je osmislila zaštitni znak našeg skupa u liku nježne muze Terpsihore. Također je grafički uredila i napravila prijelom knjižice sažetaka koja će ostati lijepa trajna uspomena na ovaj događaj. U uzradi knjižice sažetaka sudjelovali su i profesori Marina Mikac, Dario Budimir, Dalila Stanek i Kornelija Pavlić.

Zahvaljujemo prof. Ariani Stepinac, glasnogovornici, koja je vrlo uspješno komunicirala s medijima.

I naši su učenici željeli dati svoj prilog što boljoj organizaciji. Tako su učenici 3.c razreda izradili 200 papirnatih vrećica s logom skupa, te 50 vrećica od crvenog baršuna u koje su stavili keramičke medalje. Medalje je izradila, prema predlošku akademskog kipara Stanka lančića, voditeljica naše kiparsko-keramičke grupe *Keramos* akademska kiparica Vesna

Osojnički. Medalja na aversu prikazuje Paladu Atenu, a na reversu sovu i natpis GYMNASIUM CLASSICUM ZAGRABIENSE.

Učenik 3.c razreda Frane Stančić osobito se potrudio oko izrade plastificiranih bedževa za sve sudionike skupa.

Učenici koji su bili poslužitelji s velikom su odgovornošću obavili posao hostesa, fotografa, asistenta pri *PowerPoint* prezentacijama predavača i uistinu je bio užitak provesti s njima puna dva dana. To su bili učenici 3.c razreda: Antonija Bačić, Iva Crvelin, Zvijezdana Posavec, Ivana Sliško, Frane Stančić, Dora Šimić i Lana Šoštarec te učenica 4.e razreda Pia Sopta. Na ovom mjestu zahvaljujemo i majci naše Pije, gospođi Maji Graf, koja nam je mnogo pomogla u tehničkoj organizaciji skupa u auli Sveučilišta.

Također treba zahvaliti našoj bivšoj učenici Petri Kušan, studentici 3. godine Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu, koja je spremno prihvatila poziv da sudjeluje u glazbenom predahu na svečanom otvaranju. Naša je Petra prekrasno odsvirala Suitu za cello solo br. 2 u d-molu Maxa Regera.

Nadamo se da smo barem djelomično uspjeli prenijeti atmosferu skupa. Zahvaljujemo svima koji su nas počastili svojim dolaskom i sudjelovanjem, podržali novčano, materijalno, savjetima ili na neki drugi način pomogli uspješnoj realizaciji ovog međunarodnog znanstvenog skupa.

Kornelija Pavlić, prof. savjetnica
tajnica Organizacijskog odbora

PROGRAM ZNANSTVENOGA SKUPA

Četvrtak, 26. listopada 2006.

09:00 – 10:00 Doček i prijava sudionika

10:00 – 11:30 Otvaranje i pozdravi

Anđelka Dukat, ravnateljica Klasične gimnazije

Vesna Lopina, predsjednica Hrvatskog društva klasičnih filologa

Aleksa Bjeliš, rektor Sveučilišta u Zagrebu

Ivan Gretić, ravnatelj Nadbiskupske klasične gimnazije

Anto Mišić, dekan Filozofskoga fakulteta D. I.

Njegova Uzoritost Josip kardinal Bozanić, nadbiskup zagrebački i veliki kancelar KBF-a Sveučilišta u Zagrebu

Njegova Ekscelencija Francisco Javier Lozano, apostolski nuncij u RH

Njegova Ekscelencija Panayotis Baizos, veleposlanik Republike Grčke u RH
Njegova Ekscelencija Alessandro Grafini, veleposlanik Republike Italije u RH
Milan Bandić, zagrebački gradonačelnik
Božo Biškupić, ministar kulture RH
Dragan Primorac, ministar znanosti, obrazovanja i športa RH
Akademik Milan Moguš, predsjednik HAZU, pokrovitelja znanstvenoga skupa
Vladimir Šeks, predsjednik Hrvatskoga sabora, pokrovitelja proslave 400. obljetnice Klasične gimnazije u Zagrebu

11:30 – 12:00 Glazbeni predah
Max Reger: SUITA ZA CELLO SOLO br. 2 u d-molu, izvodi Petra Kušan, violončelo, 3. godina Muzičke akademije u Zagrebu u klasi prof. Valtera Dešpalja

Predsjedatelj: prof dr. sc. Marijan Šunjić

12:00 – 12:30 Njegova Uzoritost Zenon kardinal Grocholewski, prefekt Kongregacije za katolički odgoj pri Svetoj Stolici (pozvano predavanje)

12:30 – 14:30 Stanka za objed

Predsjedatelj: prof dr. sc. Damir Boras

14:30 – 16:00 Akademik Dubravko Jelčić, *Odrednice hrvatskoga kulturnoga i nacionalnog identiteta u europskoj humanističkoj tradiciji* (pozvano predavanje)

Akademik Franjo Šanjek, OP, *Humanistička izobrazba – temelj hrvatskih i europskih integracija* (pozvano predavanje)

16:00 – 16:30 Stanka

Predsjedatelj: prof dr. sc. Vladimir Vratović

16:30 – 17:00 Prof. dr. sc. Ivo Goldstein, *Utjecaj Bizanta na stvaranje hrvatskoga kulturnog pejsaža u ranome srednjem vijeku*

17:00 – 18:00 Rasprava

18:00 Domjenak

Petak, 27. listopada 2006.

Latinska i grčka baština

10:00 – 10:10 Uvodno slovo – Anđelka Dukat, prof. i Vesna Lopina, prof.

Predsjedatelji: prof dr. sc. Slobodan Čače i Ivan Bekavac Basić, prof.

10:10 – 10:30 Lucija Radoš, prof., *Hrvatski latinisti u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*

10:30 – 10:50 Dr. sc. Agneza Szabo, *Zašto je odlukom Hrvatskoga sabora godine* 1847. *hrvatski jezik umjesto dotadašnjega latinskog postao nastavnim jezikom u Klasičnoj gimnaziji*

10:50 – 11:10 Prof. dr. sc. Mijo Korade, *Duh antike u školstvu i djelima hrvatskih isusovaca 17. i 18. stoljeća*

11:10 – 11:30 Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, prof., *Latinska djela fra Luke Vladmirovića (+ 1788.)*

11:30 – 12:00 Stanka

Predsjedatelji: prof. dr. sc. Željko Tomičić i mr. sc. Zvonimir Milanović

12:00 – 12:20 Anđelka Dukat, prof., O *klasičnom odgoju i obrazovanju danas*

12:20 – 12:40 Prof. dr. sc. Jure Zovko, *Aktualnost Platonova poimanja paideiae*

12:40 – 13:00 Ivan Bekavac Basić, prof., *Stvaralaštvo hrvatskih autora na klasičnim jezicima (latinskom i starogrčkom) u 20. stoljeću*

13:00 – 14:30 Stanka za objed

Predsjedatelji: prof dr. sc. Vladimir Vratović i prof dr. sc. Mijo Korade

14:30 – 14:50 Prof. dr. sc. Slobodan Čače, *Diomedov otok u Pseudo-Skimnovoj Periegezi*

14:50 – 15:10 Prof. dr. sc. Željko Tomičić, *Arheološka baština Justinijanove epohe – prinos hrvatskomu i europskomu kulturnom identitetu*

15:10 – 15:30 Dr. sc. Marija Buzov, *Povijesni izvori za povijest Siska*

15:30 – 15:50 Stanka

Predsjedateljice: Anđelka Dukat, prof. i Vesna Lopina, prof.

15:50 – 16:10 Prof. dr. sc. Vladimir Vratović, *Latinizam u Europi*

16:10 – 16:30 Mr. sc. Zvonimir Milanović, *Hrvatski latinizam i civilizacijski kontinuitet*

16:30 – 16:50 Dr. sc. Tamara Tvrtković, *Citati antičkih autora u djelima odabranih hrvatskih latinista i mogućnosti primjene u nastavi*

16:50 – 17:10 Prof. dr. sc. Damir Boras i Jakša Bilić, *Hrvatska rječnička baština i prikaz rječničkog znanja – model računalnog prikaza grčko-hrvatskog rječnika*

17:10 – 18:40 Rasprava i zaključno izlaganje

SAŽETCI IZLAGANJA NA ZNANSTVENOM SKUPU

Akademik Dubravko Jelčić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

ODREDNICE HRVATSKOGA KULTURNOGA I NACIONALNOG IDENTITETA U EUROPSKOJ HUMANISTIČKOJ TRADICIJI

Kao narod koji je, izronivši iz tame svoje pretpovijesti, svoju kulturu i svoj identitet počeo graditi na prostorima nekadašnjega Zapadnorimskog carstva, Hrvati nisu samo preuzeli kulturne i civilizacijske tekovine ovdje zatečenog pučanstva nego su se i povezivali s kulturama i dostignućima i drugih naroda u svome zapadnom susjedstvu na prostoru Sredozemlja. Pritom oni nisu samo sudjelovali u daljnjem stvaranju zajedničkih kulturnih vrijednosti nego su vlastitim idejama i ostvarenjima znatno pridonosili kulturnom i civilizacijskom rastu i napretku cijele Zapadne Europe. Latinski jezik, koji je u to doba bio književni jezik cijeloga zapadnoga kršćanskog svijeta, od samih početaka našeg postojanja u povijesti ušao je u svijest Hrvata kao paralelni jezik njihove kulture. Duh univerzalizma u hrvatskoj znanosti, estetskog pluralizma u umjetnostima, demokratizma i miroljubivosti u politici, humanizma, multietničnosti i tolerancije u svagdanjem životu: to su bitne odrednice hrvatskoga identiteta, koji je svoju vlastitost i svoju kreativnost izgradio na temeljima ovako oblikovane hrvatske svijesti.

Akademik Franjo Šanjek, OP, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb

HUMANISTIČKA IZOBRAZBA – TEMELJ HRVATSKIH I EUROPSKIH INTEGRACIJA

Prvoga siječnja 2002. uveden je jedinstveni novčani sustav u jedan dio europskog prostora. Taj će datum, bez sumnje, u analima europske povijesti biti zapisan kao jedan od temelja monetarne Europe, čiji je cilj gospodarsko ujedinjenje s engleskim jezikom.

Uloga je povjesničara podsjetiti kako su sadašnjim nastojanjima tijekom posljednjih osam stoljeća europske povijesti prethodile tri »Europe duha«:

srednjovjekovna Europa između 12. i 15. st. sa skolastičkim latinskim jezikom; humanistička Europa *bonae litterae* u 15. i 16. st. s obnovljenim klasičnim i ciceronovskim jezikom; konačno, u 17. i 18. st. prosvjetiteljska Europa s francuskim jezikom. Ta »republika obrazovanih«, polazeći od ideja Erazma Rotterdamskog, otvoreno se poziva na prethodnu, tj. na humanističku Europu.

Školstvo, prosvjeta i znanost u Hrvata od ranosrednjovjekovnih početaka ustrojeni su i izvode se pod okriljem katedralnih crkava i samostana. Papa Ivan X. (914. – 928.) i Prvi splitski sabor (925.) inzistiraju da se sva hrvatska djeca »od najnježnije dobi Bogu posvete studijem književnosti« te da slobodni hrvatski građani »svoje nasljednike i svoje sluge usmjere učenju ne samo slavenskog (hrvatskog) nego i latinskog jezika«, koji se tada smatrao književnim jezikom kršćanskog Zapada. U samoupravnim gradskim komunama uz hrvatsku obalu i u unutrašnjosti djeluju i samostalni učitelji, većinom školovani u inozemstvu, kojima lokalne crkvene vlasti izdaju *licentiam docendi.*

Istranin Herman, poznatiji kao Herman Dalmatin, znanstveno aktivan u četvrtom i petom desetljeću 12. st., jedan je od pionira europske i hrvatske znanosti u vremenu koje prethodi pojavi sveučilišta. Iznimnu pozornost intelektualnom procvatu hrvatskog sjevera posvetit će dva zagrebačka biskupa, Stjepan II. Babonić (oko 1190./95. – 1247.) i Augustin Kažotić (oko 1260./65. – 1323.), laureate Pariškog sveučilišta. Za hrvatsku intelektualnu i kulturnu povijest od posebne je važnosti Juraj Slovinac (oko 1355./60.), čija sjajna afirmacija u pariškoj sveučilišnoj sredini nipošto ne umanjuje njegovu privrženost glagoljizmu i domovini Hrvata (*istud alphabetum est chrawaticum*), koja u njegovim očima premašuje političke granice Hrvatskoga Kraljevstva njegova vremena (*Istria eadem patria Chrawati*).

Permanentni studij, gorljivost u učenju i školski ustroj imaju važno mjesto u instituciji koju srednji vijek naziva *universitas*, a to je međunarodna zajednica studenata i profesora pod budnim okom Crkve i Države. Unutar zapadnog kršćanstva koegzistiraju dva sustava studija, jedan na razini sveučilišnih fakulteta i drugi, paralelni, na nivou studijskih središta kojima raspolažu redovničke zajednice. Unatoč separaciji, veze između ovih dvaju sustava duboke su i trajne, pa je neosporan njihov prinos srednjovjekovnoj Europi duha i znanja.

Prof. dr. sc. Ivo Goldstein, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

UTJECAJ BIZANTA NA STVARANJE HRVATSKOGA KULTURNOG PEJSAŽA U RANOME SREDNJEM VIJEKU

Mnogi su se istraživači bavili različitim vidovima bizantske povijesti na istočnojadranskoj obali (6. – 12. stoljeće). Ali ih se vrlo malo, a i ta nekolicina tek periferno, zapitalo: »Što to uistinu predstavlja Bizant na tom području? Što je to što dokazuje prisutnost Bizanta?« Na to pitanje, ako ga se promatra na razini političkih događaja, prilično je lako odgovoriti, jer se odgovor sužava na sljedeću misao: »Je li postojala neposredna bizantska vlast, odnosno kontrola nad zbivanjima iz Carigrada na istočnojadranskoj obali ili nije?« Ako jest, Bizant je tu, ako takve vlasti ili kontrole nema, nema ni Bizanta. No, istočnojadransku je stvarnost uglavnom vrlo teško promatrati u tim kategorijama te je stoga potrebno u analizu uključiti i druge pojmove.

Ako se bizantska vlast shvati kao *politeia* (dakle, uređen državni život, pojam

suprotan pojmu *polemos*), ona se nužno suočava s različitim načinom života u susjednim Sklavinijama, pa se, prema tome, može smatrati cjelovitim sustavom društvenih odnosa i načina života. Naravno, u tom razlikovanju sve polazi od razlika u političkom vrhovništvu jer je priobalni dio bio zemlja pod »vlašću cara«, dočim je zaleđe bilo barbarsko područje. Iz te, za rani srednji vijek neobično važne razlike proistekle su i druge.

Bizantska politička nazočnost bila je nužna kako bi se antička baština prenijela na novodoseljene Slavene i Hrvate.

Lucija Radoš, prof., Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

HRVATSKI LATINISTI U ZBIRCI RUKOPISA I STARIH KNJIGA NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE

Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu čuvarica je najvećega broja tiskane građe iz područja hrvatske književnosti na latinskom jeziku u Hrvatskoj. Tu je građu popisao i klasificirao dugogodišnji njezin voditelj, istaknuti bibliograf, knjižničar, inkunabulist i klasični filolog Šime Jurić, u djelu *Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum ad annum MDCCCXLVIII typis edita,* u kojem se nije zaustavio samo na građi u fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice nego je ubrojio i korpuse ostalih hrvatskih i europskih knjižnica, ispitavši veliki broj kataloga koji su mu tada bili dostupni. Dio njegove bibliografije, koja je osnova bilo kakvog istraživanja na području ne samo hrvatske književnosti na latinskome jeziku nego i njezina participiranja u europskoj latinskoj književnosti, čine bibliografske jedinice djela za koje je Jurić doznao posredno, iz referentne literature, tiskarskih kataloga i kataloga europskih knjižnica koje nije imao prigodu posjetiti i sam se osvjedočiti u postojanje nekog naslova, raznih popisa knjižnične građe, spisa i sličnih priručnika. Danas, zahvaljujući napretku tehnologije u vidu osobnog računala i interneta, elektroničnim katalozima knjižnica i bazama podataka, nabavi građe, u Zbirci se nastavlja veliko djelo Šime Jurića – njegova se bibliografija stalno nadopunjuje i raste, otkrivaju se novi naslovi, pisci i izdanja knjiga, tako da danas u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu imamo više od četiri tisuće i pet stotina bibliografskih zapisa iz hrvatskoga latinizma. Knjižnica Metropolitana s devet stotina zapisa dolazi odmah poslije Nacionalne i sveučilišne knjižnice, zatim Knjižnica Male braće u Dubrovniku s pet stotina te Znanstvena knjižnica u Zadru i Knjižnica HAZU u Zagrebu s otprilike tri stotine zapisa. Od europskih se knjižnica ističu Bibliotheque nationale de France u Parizu i British Library u Londonu, od kojih svaka broji više od četiri stotine zapisa, te Biblioteca Vaticana, koja broji više od tri stotine zapisa.

Dr. sc. Agneza Szabo, Veleučilište B. A. Krčelić, Zaprešić

ZAŠTO JE ODLUKOM HRVATSKOGA SABORA 1847. GODINE HRVATSKI JEZIK UMJESTO DOTADAŠNJEGA LATINSKOGA JEZIKA POSTAO NASTAVNIM JEZIKOM U KLASIČNOJ GIMNAZIJI U ZAGREBU

Autorica na temelju izvorne povijesne građe i relevantne literature utvrđuje zašto je Hrvatski sabor krajem 1847. godine umjesto dotašnjega latinskoga jezika

uveo u službenu upotrebu hrvatski jezik u štokavskome izgovoru, koji time postaje i nastavni jezik za sve hrvatske gimnazije, pa tako i Arhigimnaziju (Klasičnu gimnaziju) u Zagrebu. Njezina je sljednica današnja Klasična gimnazija u Zagrebu u Križanićevoj ulici, koja s pravom slavi svoju 400. obljetnicu osnivanja i djelovanja (1607. – 2007.).

Glavni su razlozi odluke Hrvatskoga sabora duboke društvene promjene koje su već od kraja 18. st. postupno zahvaćale i sve srednjoeuropske zemlje koje su priznavale habsburšku krunu, a među kojima je i Hrvatska. Njihova je bit ukidanje feudalnoga poretka i otvaranje procesa za stvaranje modernoga građanskog društva i država koje u službenu upotrebu svojih zemalja umjesto dotadašnjega latinskog jezika (gimnazije, akademije i sveučilišta te parlamenti i svekoliko javno poslovanje), uvode materinski jezik kojega poznaju široki slojevi naroda i kojima su sada otvorena vrata u javni i politički život »bez razlike staleža«. Budući da su takvi procesi zahvaćali i Hrvatsku, u njih se uključio i Hrvatski sabor. Uz postupno svladavanje brojnih problema, među kojima je i izgradnja modernoga hrvatskog jezika u štokavskome izgovoru, koji je tada imao i snažnu integracijsku snagu, Hrvatski je sabor 23. listopada 1847. donio povijesnu odluku koja je glasila: »Svih staleža i redova jednodušna želja jest da se hrvatski jezik ima uzvisiti na onu čast, vrijednost i valjanost koju je do sada kod nas uživao latinski jezik.« Taj je zakonski članak dobio i potrebnu kraljevu sankciju (potvrdu), a reguliranje i Hrvatsko-ugarskom nagodbom (1868.) koja je temeljni državni zakon između obiju država sve do sloma Monarhije (1918.) Dakako, latinski jezik sa svojom bogatom kulturnom i znanstvenom tradicijom, kao i rezultatima, ostao je u upotrebi na brojnim područjima društvenih i prirodnih znanosti sve do danas.

Prof. dr. sc. Mijo Korade, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

DUH ANTIKE U ŠKOLSTVU I DJELIMA HRVATSKIH ISUSOVACA 17. I 18. STOLJEĆA

Duh antike očitovao se prije svega u isusovačkome školskom sustavu *Ratio studiorum* (1599.) koji se temeljio na dvama glavnim principima: kršćanski pogled na svijet i grčko-rimska tradicija i baština, kao polazište za shvaćanje odgoja i kulture, te za određivanje autora i tema za obradu u nastavi. Tako je sav program gimnazije i studija filozofije prema *Ratio* bio prožet antičkim autorima (Homer, Aristotel, Demosten, Ciceron, Seneka itd.). Takav se program provodio i u hrvatskim gimnazijama toga vremena, ne samo isusovačkim, nego i u drugim koje su vodili pavlini, franjevci i dr. Antički je duh bio prisutan, osim toga, u raznim vidovima školskog života i djelatnosti, kao što su školske dramske predstave, objavljivani udžbenici i druga djela; simbolika u raznim baroknim koreografijama i pozornicama itd. Prisutan je potom u raznim djelima hrvatskih autora, kao što su leksikografi i gramatičari (E. Kašić, J. Mikalja, A. Della Bella, J. Habdelić, F. Sušnik, A. Jambrešić i dr.) filozofski pisci, ali i pjesnici (F. Jambrehović, B. Rogačić, M. Mondegaj i dr.), arheološki i povijesni pisci, ali i književnici vjerskih tematika ili moralno-teološki autori. Osobito treba spomenuti dubrovačke latiniste (R. Kunić, B. Zamagna) koji su svojim latinskim pjesmama i latinskim prijevodima grčkih pjesnika stekli svjetsku slavu.

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, prof., Franjevačka klasična gimnazija, Sinj

LATINSKA DJELA FRA LUKE VLADMIROVIĆA (+1788)

Fra Luka Vladmirović (Sladinac, danas pregrađe Ploča, 16. travnja 1718. – Zaostrog, 8. listopada 1788.), profesor bogoslovlja, definitor, kustod, župnik, propovjednik, apostolski misionar, pisac proze i poezije na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku (20 objavljenih djela). Osnovno je školovanje završio u Zaostrogu, novicijat u Živogošću (1736. – 1737.), filozofiju i teologiju u Šibeniku, Mlecima i Bologni. Ne zna se kad je zaređen za svećenika. Predavao je na provincijskim učilištima u Makarskoj, Zaostrogu i Karinu. U Mlecima je položio ispit za »generalnog lektora«, predavao na »Bogoslovnome generalnom učilištu prvog reda« (fakultetu) u Šibeniku i postigao jubilaciju (danas *professor emeritus*). Bio je župnik u Opuzenu, Šibeniku i Metkoviću. Putovao je po Italiji (Mleci, Padova, Bologna, Rim) i domovini (Dubrovnik, Bosna). Pokazao se velikim rodoljubom i prosvjetiteljem. Prvi je u europskoj medicini upozorio kako je komarac prenositelj malarije (to je dokazano 150 godina kasnije). Upozoravao je i da treba prikupljati arheološke spomenike i osnivati muzeje, otvarati pučke škole, napisati statut za cijelu Neretvansku krajinu, osnivati seoske zadruge. Preporučivao je sadnju smokava, maslina i vinove loze, tražio je da se prokopa kanal iz Baćinskih jezera te da se izgradi luka na mjestu gdje se danas nalazi grad i luka Ploče.

U nekim svojim postavkama nije bio kritičan, u hrvatskim pjesmama malo je pjesničkog nadahnuća, ali mu je latinski stih pravilan i jezik vergilijanski (dr. P. Knezović). Najznačajnije mu je djelo *Chronicon archiviale... conventus s Mariae Zaostrogensis* ... (Venetiis 1770., p. 91).

Anđelka Dukat, prof., Klasična gimnazija, Zagreb

O KLASIČNOM OBRAZOVANJU I ODGOJU DANAS

Klasično obrazovanje pruža sveobuhvatno te produbljeno poznavanje korijena europske duhovnosti, kulture i civilizacije, usađujući mladom čovjeku svijest o trotisućljetnom razvoju europske kulture od Homera do danas. Upravo zbog te svijesti o kontinuitetu zajedničkog duha tijekom ovih stoljeća, danas ne bismo više smjeli govoriti o klasičnoj antici izvan svih vremenskih okvira i povijesnih uvjeta.

Shvaćajući klasični literarni korpus kao jednom zauvijek dan i bespogovorno vrijedan, gubimo iz svijesti činjenicu da je antika oblikovala današnji duhovni obzor posredstvom višestoljetne predaje, koja je na nju ostavila neizbrisive tragove i koja je u kršćanstvu i humanizmu isto toliko važna koliko i sam predmet posredovan tom tradicijom.

Ako se želi istražiti doprinos rimske kulture duhovnom oblikovanju Europe i ostvariti dublje razumijevanje općeeuropskih kulturnih čimbenika, poput KRŠĆANSTVA i HUMANIZMA, nešto što nam se nameće današnjim integrativnim povezivanjem Europe u nove cjeline, u prvi plan dolaze ranokršćanski spisi *Vulgata*, Laktancije i Augustin, tekstovi latinskog srednjovjekovlja i renesansnih humanista kao središnja tema. Obradba tih tekstova svakako bi produbila razumijevanje ključnih pitanja kao što su suočavanje i sukobljavanje jedne mlade religije s drevnom i etabliranom kulturom, rađanje Europe, ili humanizam kao europski duhovni stav.

Iz toga proizlazi da se antiku ne može više promatrati i tumačiti izolirano i neposredno, nego u njezinoj tradiciji sve do sadašnjosti. Posredovati antiku znači služiti se svim posredovanjima koja su se tijekom stoljeća između antike i suvremenosti odigrala u filozofiji, umjetnosti i na drugim područjima. Na taj je način moguće prevladati izoliranost antike i klasične filologije iz sadašnjosti, a to znači napuštanje strogoga klasičnog kanona velikih stvaralaca i ideja koje vrijede izvan svih vremenskih granica.

Umjesto toga, treba po ugledu na neofilološke discipline mjerodavnim biti samo jezični korpus, a to znači da pod nadležnost grecistike i latinistike ulazi sve što je napisano grčkim i latinskim jezikom. Klasična bi filologija na taj način na području književnosti trebala odlučno nadići i prevladati svoju sadržajnu uskoću i uzdići se do cjelovite književne znanosti. A to za klasičnu filologiju i nastavu klasičnih jezika ne znači ništa drugo, nego podvrći se istim postavljenim ciljevima prema kojima su se odredile i sve znanstvene discipline obradbe književnosti.

Dakle, posredujući ne »otkinutu«, nego cjelokupnu antiku, ulazimo u apsolutni prostor slobode duha, što je neophodna pretpostavka dostojne egzistencije čovjeka. Izolacija bi na taj način bila prevladana. Jer klasični bi jezici, zajedno s modernim jezicima i s nastavom materinjeg jezika, imali zajedničko područje aktivnosti, a to je antičko-europska književnost od svojih početaka do danas.

Prof. dr. Jure Zovko, Institut za filozofiju, Zagreb

AKTUALNOST PLATONOVA POIMANJA PAIDEIE

Aktualnost Sokratova edukativnoga svjetonazora očituje se u tome da je ljudsku dušu poistovjećivao s individualnom osobnošću *(Apol.* 36 c; *Krit.* 47 e; Gorg. 486 e), a helenističke rasprave o etičkim vrijednostima i duši usredotočio je prvenstveno na središnje pitanje praktične filozofije: kako ostvariti dobar i sretan život? U središtu njegovih filozofijskih promišljanja stoji traganje za osobnim moralnim životom, a svrha njegova opovrgavanja jest probuditi u ljudima svijest o njihovoj moralnoj sljepoći kao i čežnju za moralnom jasnoćom. Tako primjerice u prvom govoru u *Obrani* Sokrat objašnjava kako on ustvari pokušava »uvjeriti mlade i stare da se ne trebaju tjeskobno brinuti za tijelo i imetak, nego prvenstveno za dušu da postane što je moguće bolja« *(Apol.* 30 a sl.). Temeljni motiv njegova filozofiranja – kako postati što bolja i razboritija osoba, provlači se kroz sve aporijske dijaloge.

O istinskim vrijednostima ljudskoga života Sokrat je sam osobno intenzivno promišljao i gorljivo raspravljao s drugima, naglašavajući kako »nepromišljen život« nije vrijedan življenja *(Apol.* 38a). U *Kritonu (46b)* izričito naglašava kako se u svojim postupcima uglavnom ravnao prema *logosu* koji je po osobnoj prosudbi smatrao najboljim.

Ivan Bekavac Basić, prof., Zdravstveno učilište, Zagreb

STVARALAŠTVO HRVATSKIH AUTORA NA KLASIČNIM JEZICIMA (LATINSKOM I STAROGRČKOM JEZIKU) U 20. STOLJEĆU

Priličan broj hrvatskih znanstvenika i pjesnika u 20. stoljeću pisao je izvorno radove na latinskom jeziku, a nekolicina pjesnika i na starogrčkom. U ovome će radu biti ukratko predstavljeni autori i njihova djela, odnosno teme koje su obrađivali.

Glavna tema referata bit će ipak pjesnici i njihova ostvarenja. Središnja tema referata bit će zbirka latinskih pjesama autora Ivana Goluba naslovljena *Ultima solitudo personae – Lice osame,* u izdanju Ceresa u Zagrebu 1997. godine. Zbirka sadrži 22 latinske pjesme i autorov prijevod na hrvatski jezik te jednu pjesmu na starogrčkom, također prevedenu na hrvatski jezik. Sam autor kaže da su pjesme izvorno napisane na latinskom, iz nostalgije za jezikom duhovne majke Crkve (v. *Ultima solitudo personae,* Napomena, str. 59.). Pjesme su prvi put objavljene u časopisu *Forum,* Zagreb, 1984., br. 10.-11.

Prof. dr. sc. Željko Tomičić, Institut za arheologiju, Zagreb

ARHEOLOŠKA BAŠTINA JUSTINIJANOVE EPOHE – PRINOS HRVATSKOME I EUROPSKOME KULTURNOM IDENTITETU

Hrvatsku su ranosrednjovjekovnu kulturno-povijesnu matricu u bitnim crtama odredili prostor (kopno i arhipelag) te, potom, bogato kulturno naslijeđe, koje su nam podarili kulturni slojevi prethodnih razdoblja, kako prapovijesnog, tako posebice oni klasične grčke i rimske antike. Treća sastavnica koja proizlazi iz hrvatskoga ranog srednjovjekovlja je, dakako, jezik.

U tome, naoko jednostavnom redoslijedu kulturnog preslojavanja, koje suvremeni arheolozi promatraju iz perspektive tisućljeća, po našemu dubokom uvjerenju, posebno mjesto pripada epohi cara Justinijana I. (527. – 565.). Kako je riječ o epohi koja prethodi hrvatskome i europskome ranome srednjem vijeku, važno je naglasiti njezinu presudnu važnost i ulogu kulturnog supstrata na kojem će se postupno »taložiti« novi, trajni srednjovjekovni kulturni i etnički supstrat.

U našemu kratkom prikazu posvećenom 400-toj obljetnici slavljenice, ugledne promicateljice kulture i znanosti, Klasične gimnazije u Zagrebu, usredotočili smo se na vrlo sažeto predstavljanje glavnih kategorija arheoloških svjedočanstava Justinijanove epohe koja, jamačno, predstavlja jedan od važnih i nezaobilaznih europskih mostova između antike i ranoga srednjeg vijeka. Taj je »most« i za buduća stoljeća snažno odredio kretanja i povijesne mijene bitne za oblikovanje ukupne slike suvremene Europe.

Dr. sc. Marija Buzov, Institut za arheologiju, Zagreb

POVIJESNI IZVORI ZA POVIJEST SISKA

U sjevernoj Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću djeluju znameniti ljudi naše kulturne povijesti, zaslužni i za arheologiju. Posebno valja istaknuti Baltazara Adama Krčelića, Andriju Blaškovića, Matiju Petra Katančića, Luigia Ferdinanda grofa Marsiglia, Lodovica Antonia Muratori, Ivana Kukuljevića Sakcinskog te Ivana Krstitelja Tkalčića.

Baltazar Adam Krčelić (1715. – 1778.), povjesničar iz Zagreba, u svojim spisima koristi epigrafski i numizmatički materijal kad se osvrće na vladavinu Rima na području Hrvatske. U svoje djelo *Historiarum Cathedralis ecclesiae Zagrabiensis*, pars prima, tom 1., 1770. unosi podatke o ostacima rimske Siscije. Andrija Blašković iz Ivanić-Grada (1726. – 1796.) bio je član isusovačkog reda, arheolog i povjesničar. U svojem djelu *Historia universalis Illyrici ab ultima gentis et nominis memoria*, Zagrabiae, 1794., osvrće se na martirološku građu te na pitanja stvaranja crkvene

organizacije pa i na Pasiju sv. Kvirina. Prvi hrvatski arheolog europskoga glasa, s punom znanstvenom spremom svoga vremena, zacijelo je franjevac Matija Petar Katančić. Već u svojoj prvoj arheološkoj raspravi *Dissertatio de columna miliaria ad Essekum reperta*, Osijek, 1781. i 1794., pokazuje zamjerno poznavanje i metodologiju pristupa problemu povijesnoga zaključivanja na temelju arheološke građe. Napisao je niz i danas izuzetnih rasprava iza antičke topografije i numizmatike Panonije i Ilirika. Luigi Ferdinando grof Marsigli kao carski povjerenik u razgraničenju s Turskom obilazio je Hrvatsku 1699. i 1700. godine te je uz vojne i politički bitne podatke bilježio i prirodoslovne i kulturnopovijesne podatke. Lodovico Antonio Muratori također donosi podatke o Sisciji kao i Ivan Kukuljević Sakcinski, (1816. – 1889.) koji donosi važne vijesti i radove posvećene epigrafiji, arheologiji i arhitekturi. Ivan Krstitelj Tkalčić (1840. – 1905.) bilježio je i preslikavao stare rimske spomenike na koje je naišao u Sisku, a naslovio ih je *Musaeum Sisciense seu Collectio monumentorum, nummorum veterum et aliarum historiam Romanorum illustrantium antiquitatum, collectum per Ioannem Tkalčić cooperatorem Sisciensem.* Na temelju njihovih radova možemo malo pomalo slagati kockice mozaika o prošlosti Siska.

Prof. dr. sc. Vladimir Vratović, Zagreb

LATINIZAM U EUROPI

Mogao se referat nasloviti i ovako: »Hrvatski latinizam u Europi«, jer ću govoriti ne samo načelno o latinskom stvaralaštvu u Europi i svijetu nego i posebice i pogotovu o hrvatskom stvaranju na latinskom jeziku. Da latinizam europski nije samo izoliran fenomen u ponekim zemljama, nego opća, zajednička, višestoljetna pojava (od 7. do 19. st.) u europskoj, dakle svjetskoj kulturi, ne treba posebno isticati. Samo nekoliko imena, iz različitih stoljeća i naroda (od Tome Akvinskoga, Petrarke, Erazma, Kochanowskoga do Descartesa, Leibniza, Newtona, Lava XIII i Pascolija), očigledno to potvrđuju. U sličnim se okolnostima, i općeeuropskim i nacionalnim, razvijao i hrvatski latinizam, od 8. do dubokog 9. st.: vrhovi stvaralaštva na latinskom u Hrvata, ne samo iz humanističkih stoljeća (v. npr. od Česmičkoga, Marulića, Dragišića, A. Vrančića, Petrića do Boškovića, Rastića, Kunića i Džamanjića), izričito upućuju na tijesnu vezu hrvatskog latiniteta s europskim, kako u jezičnom i idejnom, tako i naj uže nacionalnom smislu, dakle upućuju na europski, internacionalni karakter toga književnog stvaralaštva.

Isto je tako trajna, duboka i tanana povezanost stvaranja na latinskom (usp. Šižgorića, B. Frankopana, Š. Kožičića, A. Vrančića, Vitezovića, Katančića, Brezovačkoga, Derkosa, Džamanjića, Ferića) s tijekovima hrvatske narodne tematike, izražene na hrvatskom jeziku.

Mr. sc. Zvonimir Milanović, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Pula

HRVATSKI LATINIZAM I CIVILIZACIJSKI KONTINUITET

Pitanje kontinuiteta latinskog jezika od pada institucija Zapadnoga Rimskog Carstva ključno je za razumijevanje smisla i potrebe učenja latinskog u cjelini, a tako i onoga njegova vida koji se ogleda u srednjovjekovnom i novovjekovnom latinitetu, te na kraju i u djelima europskih i hrvatskih latinista.

Propadanje Zapadnoga Rimskog Carstva odvijalo se, kako znamo, postupno, i možda je primjerenije govoriti o njegovim mijenama i preobrazbi, nego o propasti. Na takav je način lakše razumjeti sudbinu latinskog jezika u ogromnome vremenskom rasponu od tisuću i više godina nakon datuma koji se uzima za kraj. Unatoč svim previranjima koje je sa sobom donio nalet novih naroda s njihovim jezicima, kozmos latiniteta opstao je kao uzor kojem su težili umovi epoha; u toj težnji ogleda se kontinuitet civilizacijskih vrijednosti kakve je za sobom ostavio Stari vijek.

Ideja latinskog jezika nije tek puka nostalgija za izumrlim civilizacijama; to je čovjekova svjesna težnja za sagledavanjem ne samo materijalnog svijeta nego i samog sebe. To je kontinuitet iskonskog duha i životnosti Staroga vijeka, a sudjelovanje hrvatskih latinista u tom kontinuumu je neupitno. Radi se ipak o civilizaciji koja je, tehnologiji unatoč, u formi jezika opstala do danas. Stoga smisao hrvatskog latinizma u školskom sustavu nije stvar naivnog patriotizma, nego potrebe da se shvati kontinuitet, pa tako i fenomen civilizacije u poimanju onih bitnih vrijednosti života.

Dr. sc. Tamara Tvrtković, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

CITATI ANTIČKIH AUTORA U DJELIMA ODABRANIH HRVATSKIH LATINISTA I MOGUĆNOSTI PRIMJENE U NASTAVI

Opće je poznata činjenica da se u djelima hrvatskih latinista na mnogo mjesta citiraju ili parafraziraju antički autori. S jedne strane ti citati mogu poslužiti za upoznavanje učenika sa životima i djelima latinista te za razumijevanje povijesnog konteksta u kojem su oni stvarali. S druge strane ti citati mogu biti osnova za uvođenje pojmova citatnosti i intertekstualnosti te za povezivanje ovih pojmova suvremene teorije književnosti s tradicionalnim klasičnofilološkim pojmovima.

Na odabranim primjerima iz djela Vinka Pribojevića, Ivana Tomka Mrnavića i Jurja Rattkaya analizirat će se način na koji ti autori uklapaju citate nekih antičkih pisaca u svoja djela te kako pomoću tih citata komuniciraju s izvornim autorima (pošiljaocima), ali i s čitateljima (primaocima). Posebno su zanimljivi citati za koje nisu navedeni njihovi autori, odnosno za koje se pretpostavlja da će ih čitatelj prepoznati, što, dakako, znači i da čitatelj posjeduje određeno predznanje. Tako se može otvoriti i pitanje smislenosti i važnosti učenja napamet određenih odlomaka klasika antičke literature, od čega se u modernom obrazovnom sustavu sve više odustaje.

Premda bi se sa suvremenog stajališta ta djela mogla okarakterizirati kao plagijati ili falsifikati (zbog velikog broja navoda u njima), ipak je potrebno učenicima ukazati i na taj, za ono vrijeme legitiman način pisanja i stvaranja po principu »škara i ljepila« te objasniti nakanu ondašnjih autora da citiranjem ili spominjanjem velikog broja antičkih pisaca kao autoriteta osiguraju svojim »znanstvenim, historiografskim« djelima legitimitet, a sebi pri skrbe kredibilitet u vlastitoj znanstvenoj sredini.

Prof. dr. sc. Damir Boras i Jakša Bilić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

HRVATSKA RJEČNIČKA BAŠTINA I PRIKAZ RJEČNIČKOGA ZNANJA – MODEL RAČUNALNOG PRIKAZA GRČKO-HRVATSKOG RJEČNIKA

Prijelaz iz 16. u 17. stoljeće u Hrvatskoj jest i početak objavljivanja brojnih rječnika – počevši od Fausta Vrančića, Jakova Mikalje, Jurja Habdelića, Ardelija Della Belle, Ivana Belostenca i drugih. Oni predstavljaju neprocjenjivu hrvatsku rječničku baštinu. Obradom, digitalizacijom i prikazom znanja sadržana u tim rječnicima bavi se međunarodni znanstveni istraživački projekt »Hrvatska rječnička baština i prikaz rječničkoga znanja«, koji vodi prof. dr. Damir Boras. Za potrebe toga projekta razvijen je internetski Portal hrvatske rječničke baštine (CRODIP – Croatian Old Dictionary Portal) na kojem se, prema – na navedenom projektu razvijenim načelima prikaza rječničkoga znanja – predstavljaju najvažniji tekstualno digitalizirani stari hrvatski rječnici. U ovom se izlaganju analiziraju ta načela te se predlaže prošireni model prikaza znanja, primijenjen na cjelovitom klasičnom grčko-hrvatskom *Homerovu rječniku za gimnazije* prof. Franje Marna, izdanu u Zagrebu 1892. godine, koji će omogućiti ne samo pretraživanje i prikaz u digitalnom tekstualnom obliku rječničkog teksta (na latinici i grčkom pismu) nego i omogućiti povezivanje grčkog rječničkog stupca s odgovarajućim gramatičkim objašnjenjima, odnosno gramatikom klasičnoga grčkog jezika čineći ga tako prikladnim i za učenje i za poučavanje grčkog jezika i gramatike (odnosno općenito bilo kojeg stranog jezika).

PRVI *DANI U ČAST PROFESORA VELJKA GORTANA*

O PRVIM *DANIMA*

Hrvatsko društvo klasičnih filologa odlučilo je na Godišnjoj skupštini 18. veljače 2006. pokrenuti godišnji skup na kojemu bi članovi i pozvani gosti iz zemlje i inozemstva raspravljali teme iz područja klasičnih jezika te grčke i rimske književnosti, srednjovjekovnoga i novovjekovnoga latiniteta, s posebnim naglaskom na hrvatskom latinitetu, te pitanja teorije i prakse nastave latinskoga jezika u Republici Hrvatskoj. Taj godišnji susret zvat će se po našem uglednom klasičaru i dugododišnjem profesoru (1946. – 1976.) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu *Dani u čast prof. Veljka Gortana – Dies ad honorem prof. Veljko Gortan.* Za organiziranje *Dana* i suradnju s članovima Skupština je imenovala prof. dr. Olgu Perić, prof. Damira Salopeka i prof. Ivana Bekavca Basića.

Ove 2007. godine pada i stota obljetnica rođenja profesora Gortana (4. svibnja 1907. – 2007.) te će više institucija u kojima je djelovao prof. Gortan obilježiti tu godišnjicu. Tako će Odsjek za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu obljetnicu obilježiti na sam njegov rođendan, u petak 4. svibnja, i u subotu 5. svibnja. Hrvatsko društvo klasičnih filologa, u želji da bude prisutno što više srednjoškolskih nastavnika, *Dane* organizira 31. ožujka u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje (bivši Zavod za školstvo*)* Republike Hrvatske i Klasičnom gimnazijom u Zagrebu, koja ove godine slavi 400. obljetnicu utemeljenja.

Skup počinje u 9 sati ujutro u Klasičnoj gimnaziji, Križanićeva 4a, Zagreb.

PROGRAM
PRVIH *DANA U ČAST PROF. VELJKA GORTANA*

(Zagreb, 31. ožujka 2007.)

09:00 – 09:20 Pozdravi u ime organizatora
prof. Vesna Lopina, predsjednica HDKF-a
prof. Anđelka Dukat, za Agenciju za odgoj i obrazovanje te Klasičnu gimnaziju u Zagrebu

PREDAVANJA:

09:20 – 09:40 prof. dr. sc. Vladimir Vratović (Zagreb)
Rad s prof. Gortanom na pripremanju i izradi knjiga Hrvatski latinisti I *i* II

09:40 – 10:00 prof. Vesna Lopina (Zagreb)
Prof. Veljko Gortan – pedagog i pisac udžbenika

10:00 – 10:20 prof. Jadranka Bagarić (Dubrovnik)
Gortanovim tragom prema jedinstvenom europskom kurikulu za klasične jezike

10:20 – 10:40 prof. Ana Lehocki-Samardžić (Osijek)
Prof. Gortan o Janu Pannoniju / Ivanu Česmičkom

10:40 – 11:00 prof. Ivan Bekavac Basić (Zagreb)
Prof. Veljko Gortan – prevoditelj filozofskih tekstova s klasičnih jezika (grčkog i latinskog) na hrvatski

GODIŠNJA SKUPŠTINA HRVATSKOGA DRUŠTVA KLASIČNIH FILOLOGA

ZAPISNIK

Godišnja skupština HDKF-a održana je 31. ožujka 2007. u prostorijama Klasične gimnazije, Križanićeva 4a, Zagreb, s početkom u 9 sati. Na Skupštini je bilo prisutno 110 članova Društva.

DNEVNI RED:

I. OTVARANJE SKUPŠTINE

1. Izbor radnoga predsjedništva i zapisničara Skupštine

II. IZVJEŠTAJI

1. Izvještaj predsjednika HDKF-a o radu Skupštine tijekom protekloga razdoblja
2. Izvještaj Zdravke Martinić-Jerčić, prof., predsjednice Odbora za nastavu
3. Izvještaj Zdravke Martinić-Jerčić, prof., predsjednice Državnoga povjerenstva za natjecanje u klasičnim jezicima
4. Izvještaj Koraljke Crnković, prof., o međunarodnom natjecanju iz grčkoga jezika
5. Izvještaj Anđelke Dukat, prof. savjetnice za klasične jezike u Zavodu za školstvo Republike Hrvatske, o pripremama za uvođenje državne mature i drugim novostima
6. Izvještaj Jadranke Bagarić, prof., o suradnji *Euroclassica,* pokretanju *Academia Ragusina* u Dubrovniku i drugim akcijama koje poduzima
7. Izvještaj Ivana Bekavca Basića, prof., urednika časopisa *Nuntius*
8. Izvještaj prof. Damira Salopeka, blagajnika HDKF-a, o financijskom poslovanju Društva
9. Izvještaj Angele Crnobrnja, prof., predsjednice udruge *Circulus Latinus Zagrabiensis*
10. Izvještaj Ivane Jelić, prof., predsjednice Nadzornog odbora HDKF-a
11. Izbor urednika i uredništva časopisa *Nuntius* za sljedeće dvogodišnje razdoblje
12. Potvrda prijema novih članova HDKF-a

III. RASPRAVA O IZVJEŠTAJIMA I PRIHVAĆANJE IZVJEŠTAJA

IV. RAZNO

PRILOZI:

1. izvještaj predsjednika
2. izvještaj blagajnika

Ad I. 1.

Vesna Lopina, prof., predsjednica Društva predložila je članove radnoga predsjedništva:

- Ivan Bekavac, prof. – predsjednik
- Jadranka Pešut Buntak, prof. – zapisničar
- Koraljka Crnković, prof., Jadranka Bagarić, prof., i Ivana Jelić, prof. – članovi predsjedništva

Prisutni članovi Društva potvrdili su taj izbor. Nakon izbora i potvrđivanja radnoga predsjedništva održana je minuta šutnje za pokojne profesore Marijana Bručića i Milivoja Sironića, koji su preminuli u razdoblju od prošle do ove skupštine. Predsjednik radnoga predsjedništva Ivan Bekavac Basić, prof. uputio je poziv novim članovima Društva. Objasnio je da je kriterij za učlanjenje u Društvo obavezan jedan klasični jezik pod A ili B ili oba jezika. Prof. Damir Salopek zamoljen je da primi članarinu za tekuću godinu.

I. IZVJEŠTAJI

Ad II. 1.

Predsjednica Društva Vesna Lopina, prof., detaljno je opisala rad Upravnog odbora u razdoblju nakon Godišnje skupštine HDKF-a održane u Zagrebu 18. veljače 2006., na kojoj su izabrani novi članovi upravnih tijela Društva i na kojoj je Vesna Lopina izabrana za predsjednicu. Predsjednica je izvijestila da je bilo održano pet sjednica Upravnog odbora.

Prva sjednica održana je 2. ožujka 2006. Na njoj su izabrani članovi Upravnog odbora imenovali i potvrdili tajnicu Društva, Jadranku Pešut Buntak, prof. Nakon saznanja da se u nekim klasičnim gimnazijama grčki jezik predaje dva sata tjedno sastavljeno je i upućeno pismo ravnateljima svih Klasičnih gimnazija. Dana 16. ožujka u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu održan je sastanak ravnatelja svih klasičnih gimnazija u Hrvatskoj, kojemu su nazočile prof. dr. sc. Olga Perić, predstavnica Odsjeka za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, i Vesna Lopina, prof., u ime Hrvatskoga društva klasičnih filologa; na sastanku nije donesen nikakav zaključak. Ponovno je pokrenut časopis *Nuntius*.

Druga sjednica održana je 27. lipnja 2006. Odbor je primio molbu Društva prijatelja Klasične gimnazije u Zagrebu da se u sklopu 400. obljetnice Klasične gimnazije u Zagrebu održi nekoliko predavanja iz struke za Društvo klasičara.

Treća sjednica održana je 13. rujna 2006. Donesena je odluka da se izabere urednik za časopis *Nuntius* na temelju natječaja koji će biti raspisan u sljedećem broju časopisa. Predloženo je da se poseban broj posveti prof. Marijanu Bručiću. Pročitani su članci o učenju klasičnih jezika u katoličkim klasičnim gimnazijama, koji su, prema mišljenju nekih ravnatelja, preteški za učenike. Prof. Vladimir Vratović napisao je odgovor na spomenute članke.

Četvrta je sjednica održana 8. studenoga 2006. i na njoj se raspravljalo o državnoj maturi. Rasprava se vodila o obvezatnim predmetima na maturi. Zaključeno je da u Klasičnim gimnazijama učenici kao obvezatni predmet uz hrvatski jezik mogu birati između latinskoga i grčkoga jezika.

Peta sjednica održana je 1. veljače 2007. Na njoj se ponovo raspravljalo o državnoj maturi i o seminaru koji će obilježiti rad prof. Veljka Gortana. Ivan Bekavac Basić, prof., iznio je da će se 31. ožujka u Klasičnoj gimnaziji održati prvi seminar usmjeren na pedagoški rad prof. Gortana za srednjoškolske profesore, a 4. i 5. svibnja drugi seminar na Filozofskom fakultetu usmjeren na znanstveni rad prof. Gortana. Dogovoreno je da će se godišnja Skupština održati 31. ožujka 2007. godine u prostorima Klasične gimnazije u Zagrebu.

Predsjednica Društva obavijestila je prisutne da je održano nekoliko tribina u knjižnici Medveščak. U listopadu 2006. počela je proslava 400. obljetnice Klasične gimnazije u Zagrebu otkrivanjem spomen ploče i reljefa *Otmica Europe* u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, a 26. i 27. listopada održan je međunarodni simpozij *Humanistička naobrazba kao temelj hrvatskog i europskog identiteta.*

Objavljena su tri broja časopisa Nuntius (u srpnju za 2003., u prosincu za 2004. i u ožujku za 2005. godinu).

Ad II. 2.

Zdravka Martinić-Jerčić, prof., obavijestila je prisutne da Agencija za odgoj i obrazovanje planira stručne skupove, što je prije činio Odbor za nastavu, i da više nema specijalnih aktivnosti za Odbor za nastavu. Članovi Odbora sudjelovali su u radu na HNOS-u i trenutačno sudjeluju u stručnim radnim skupinama za nacionalne ispite i državnu maturu i pozivaju se na sastanke na kojima se raspravlja o programu Klasičnih gimnazija i državnoj maturi.

Ad II. 3.

Zdravka Martinić-Jerčić, prof., obavijestila je prisutne da se natjecanje iz klasičnih jezika održalo u Rijeci od 27. do 29. travnja 2006. godine u Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji. Natjecanju je prisustvovalo 75 učenika iz 35 raznih škola. U kategoriji natjecanja iz Klasičnih gimnazija – grčki jezik uz pozivnicu Povjerenstva natjecao se pobjednik međunarodnoga natjecanja iz grčkoga jezika održana u Zagrebu 6. ožujka 2006. Uz natjecanje učenicima je bilo organizirano razgledavanje Rijeke i Trsata. U dvorani Gimnazije dodijeljene su nagrade za prvih pet mjesta u svakoj kategoriji (osnovne škole, opće gimnazije, zdravstvene i medicinske škole, klasične gimnazije – latinski jezik i klasične gimnazije – grčki jezik). Pobjednici svih kategorija i njihovi mentori navedeni su u tablici:

OPĆE GIMNAZIJE				
%	*Ime i prezime*	*Škola*	*Mentor*	*Grad*
96,67	Marija Eljuga	Gimnazija Lucijana Vranjanina	Angela Crnobrnja	Zagreb
SREDNJE ZDRAVSTVENE ŠKOLE				
63,95	Helena Salaj	Medicinska škola Osijek	Slavica Lamza	Osijek
OSNOVNE ŠKOLE – LATINSKI I GRČKI JEZIK				
91,11	Zrinka Polančec	Miroslav Krleža	Danijela Zamola	Zagreb
KLASIČNE GIMNAZIJE – LATINSKI JEZIK				
91,88	Ana Mihaljević	Klasična gimnazija	Jadranka Pešut Buntak	Zagreb
KLASIČNE GIMNAZIJE – GRČKI JEZIK				
78,09	Igor Vuković	N. K. G. »Don Frane Bulić«	don Josip Dukić	Split
78,09	Krešimir Vuković	N. K. G. »Don Frane Bulić«	don Josip Dukić	Split

Mentori su simbolično nagrađeni za prva dva mjesta. Ovogodišnje natjecanje održat će se u Dubrovniku. Prvo natjecanje izvan Zagreba održano je 1995. u Dubrovniku i odlučeno je da će ovo, jubilarno 20. natjecanje, biti održano od 25. do 28. svibnja 2007. u Biskupijskoj klasičnoj gimnaziji Ruđera Boškovića u Dubrovniku.

Ad II. 4.

Koraljka Crnković, prof., voditeljica međunarodnoga natjecanje iz starogrčkoga jezika, obavijestila je prisutne da se ono ove godine održalo 6. ožujka u prostorijama Privatne klasične gimnazije u Zagrebu pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete i religije u Grčkoj i HDKF-a. Sudjelovalo je 29 učenika iz 9 škola. Devet najboljih radova iz pojedinih škola iz svake zemlje poslano je u Grčku pa će najbolji biti pozvani da posjete Grčku i prime diplome za svoj rad.

Ad II. 5.

Anđelka Dukat, prof. savjetnica, obavijestila je sudionike Skupštine da još nije donesen pravilnik o državnoj maturi te da postoji zadnja verzija prijedloga prema kojoj su obvezatni hrvatski jezik, moderni jezik i matematika. Prof. Dukat je navela da se unutar godine dana ona i Društvo bore da uz hrvatski jezik klasični bude obvezatan, a da se matematika ili strani jezik bira prema afinitetu učenika. Prof. Marko Petrak sastavio je dopis koji je proslijeđen Vijeću za uvođenje državne mature. Dana 20. ožujka državni tajnik Želimir Janjić pozvao je ravnatelje svih klasičnih gimnazija na sastanak u vezi s inicijativom o promjeni plana i programa u Klasičnim gimnazijama. To je bilo navedeno kao prva točka rasprave, a kao druga točka navedena je državna matura. Anđelka Dukat, prof. savjetnica uputila je dopis negodujući što za to nije znala. Predložila je da se na sastanak ravnatelja Klasičnih gimnazija pozovu prof. dr. dc. Olga Perić, predstavnica Odsjeka za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, i Vesna Lopina, prof., predsjednica HDKF-a, kao vrsne profesorice struke. Na sastanku je rečeno da je inicijativa pokrenuta prije više od godinu dana, a traži se smanjenje satnice latinskoga i grčkoga jezika na način da se latinski jezik smanji na 2 sata, a grčki na 1 sat. Jedan dio ravnatelja protivio se tom prijedlogu (ravnateljica Klasične gimnazije u Zagrebu, ravnatelj Privatne klasične gimnazije u Zagrebu, ravnatelji Zagrebačke i Osječke klasične gimnazije). U pogledu državne mature mora se dati sljedeći prijedlog Vijeću za uvođenje državne mature: ako se vrati ideja za dva obvezatne predmeta, treba se opredijeliti da uz hrvatski jezik u klasičnim gimnazijama bude obvezatan jedan klasični jezik.

Postavljeno je pitanje kakve su vijesti o općim gimnazijama na državnoj maturi. Anđelka Dukat, prof. odgovorila je da je latinski jezik ravnopravan predmet u izbornoj opciji.

Ad II. 6.

Jadranka Bagarić, prof., predstavila je projekt *Academia Ragusina*, koji bi se trebao održati u listopadu u Dubrovniku, a čija bi cijena trebala iznositi 350€ za četiri noćenja. Učenici mlađi od 18 godina dužni su doći

u pratnji mentora. Jadranka Bagarić, prof., voditeljica projekta, najavila je nižu cijenu za učenike iz naše zemlje ako nađe sponzore.

Academia Ragusina novi je projekt *Euroclassica* koji bi se održavao svake dvije godine s temama vezanim uz postklasične tekstove na latinskom i grčkom jeziku, a sastojao bi se od stručnih predavanja, pedagoških radionica i simboličnoga učeničkog i studentskog natjecanja. Sudionici bi bili znanstvenici i nastavnici kao predavači te učenici i studenti zainteresirani za postklasične tekstove na latinskom i grčkom jeziku iz cijele Europe i šire koji imaju što reći ili napisati na tu temu.

Cilj projekta bio bi povezivanje europskih zemalja u poučavanju o europskom naslijeđu napisanu latinskim i grčim jezikom u srednjem vijeku, humanizmu i renesansi te objavljivanje zbornika svakoga pojedinog simpozija.

Projekt bi se održavao u prostorima dubrovačke Klasične gimnazije Ruđera Boškovića (Collegium Ragusinum), nekadašnjega središta humanističkog obrazovanja. Današnja gimnazija dobila je ime po Ruđeru Boškoviću, svjetski poznatom znanstveniku (*Theoria philosophiae naturalis*). Na tom su mjestu srednjoškolsko obrazovanje stekli brojni hrvatski humanisti. Spomenimo samo dvojicu koji su prije više od dvjesto godina u Rimu prepjevali u originalnom metru Homerove epove na latinski jezik, Rajmund Kunić Ilijadu, a Brno Džamanjić Odiseju.

Program bi sadržavao: tri dana predavanja i pedagoških radionica, izlet na neki arheološki lokalitet, natjecanje na dvjema razinama: studentskoj i učeničkoj (učenici klasičnih gimnazija) te slobodan dan koji završava svečanom večerom uz dodjele priznanja natjecateljima

Svaki simpozij bio bi i prigoda za postavljanje poster-prezentacija na zadanu temu iz svih europskih zemalja vezanih za latinsko-grčku tradiciju svake od njih.To bi bila dobra prilika i za snimanje dokumentarnih video zapisa koji bi se mogli upotrijebiti u didaktičke svrhe u školama i na fakultetima.

Organizatori bi bili: Katedra za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Hrvatsko društvo klasičnih filologa, *Euroclassica* te Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Ad II. 7.

Ivan **Bekavac Basić, prof., kao dosadašnji urednik časopisa** *Nuntius*, objavio **je da će ubuduće Uredništvo raditi na unapređivanju koliko bude** moglo. **Ivan Bekavac Basić, prof. i Angela Crnobrnja, prof. grafički će ga** ljepše **doraditi.**

Ad II. 8.

Izvještaj blagajnika prof. Damira Salopeka nalazi se u prilogu zapisnika.

Ad II. 9.

Angela Crnobrnja, prof. izvijestila je o aktivnostima sekcije *Circulus Latinus Zagrabiensis*, čiji se članovi sastaju na raznim mjestima u gradu i druže se uz razgovor na latinskom jeziku. Sudionici su upoznati s Kongresom *Humanitas*, koji se održava u Napulju i čija cijena iznosi 80€. Sudionici su zamoljeni da se prijave što prije i navedena im je internetska adresa na kojoj mogu saznati pojedinosti o seminaru i putovanju.

Ad II. 10.

Članovi Nadzornog odbora pregledali su financijski izvještaj i ustanovili da je sve u skladu sa zakonom te su izjavili da su vrlo zadovoljni radom predsjednice Vesne Lopine, prof. i radom Upravnog odbora. Ivana Jelić, prof. izvjestila je sve prisutne da je predsjednica Vesna Lopina, prof. do sada u radu HDKF-a iznijela najkompletniji program rada Društva.

Ad II. 11.

Prisutni na Skupštini bili su upoznati da su se na natječaj objavljen u časopisu *Nuntius* za urednika časopisa prijavila dvojica kandidata. Ivan Bekavac Basić, prof. i Teo Radić. prof. Prije Skupštine održana je sjednica Upravnog odbora na kojoj su bili prisutni: Vesna Lopina, prof., predsjednica Društva, Jadranka Pešut Buntak, prof., tajnica Društva, Zdravka Martinić-Jerčić, prof., prof. Damir Salopek, blagajnik Društva. Na temelju pročitanih molbi Upravni je odbor odlučio da Teo Radić bude glavni urednik časopisa *Nuntius*. Ta je odluka iznesena na Skupštini i stavljena je na glasovanje. Teo Radić, prof. glasovanjem je potvrđen za glavnog urednika kao i suradnici koje je naveo u svojoj molbi (Jadranka Pešut Buntak, Angela Crnobrnja kao dodadašnje članice, te Luka Vukušić (dipl. klasični filolog) i Vinko Kovačić (prof. latinskoga i talijanskoga jezika) kao novi članovi. Teo Radić, prof. iznio je svoje zahvale na povjerenju i kratak sažetak plana i programa vezano za izlaženje časopisa *Nuntius* kao i želju da časopis opet postigne ritam izlaženja od četiriju brojeva godišnje.

Ad II. 12.

Potvrda prijema novih članova HDKF-a. Novi članovi su: Simona Atlaga, Lucija Radoš, Silvija Sinovčić, Ana Lehocki-Samardžić, Drago Niko Župarić, Marija Pezić, Anđela Džamarija, Ines Simičić i Daniela Dukat.

Ad III.

Svi su izvještaji bili prihvaćeni bez rasprave.

Ad IV.

Tonći Maleš, prof. osvrnuo se na inicijativu katoličkih gimnazija koje žele svojom inicijativom smanjiti broj sati grčkoga jezika. Istaknuo je to kao veliki problem i predložio da Upravni odbor Društva reagira te da se uputi dopis Biskupskoj konferenciji. Jadranka Bagarić, prof. složila se s prijedlogom Tonćija Maleša i navela da je, ako se kani smanjivati satnica klasičnih jezika, to moguće jedino pod uvjetom da se iz naziva škole izbaci riječ »klasična«. Navela je i tendenciju u Njemačkoj, gdje se populariziraju klasični jezici na način da se prikazuju tjedne emisije u više navrata na TV-u u kojima gostuju poznati njemački stručnjaci iz različitih struka koji imaju obrazovanje iz klasičnih jezika. Vesna Lopina, prof. pridružila se raspravi i navela da je prof. dr. sc. Olga Perić sakupila i prezentirala podatke s interneta o tome kako se Vatikan trudi oko popularizacije klasičnih jezika. Matija Zorić, prof. opomenuo je da se i puk i kler pripreme na povratak latinskoga jezika koji nije udaljen iz Crkve. Naveo je i da papa Benedikt XVI inzistira na tome. Ariana Stepinac, prof., kao glasnogovornica zadužena za odnose s medijima povodom 400. obljetnice klasične gimnazije, obavijestila je sve prisutne da su svi mediji obaviješteni o važnosti učenja klasičnih jezika.

Boško Gojević. prof. ukazao je na dopise dnevnim novinama i liječničkom listu koji se zalažu za ukidanje latinskoga jezika u struci. Predložio je da Društvo napiše članak o važnosti latinskoga jezika u medicinskoj struci i da se poučavanje latinskoga jezika u Zdravstvenim školama podigne na višu razinu.

Inga Belamarić, prof. podržala je prijedlog Tonćija Maleša, s molbom da se hitno reagira na prijedlog ravnatelja katoličkih gimnazija o smanjenju satnice klasičnih jezika. Istaknula je da je od dvanaest gimnazija devet katoličkih škola, dvije državne i jedna privatna.

Matija Zorić, prof. istaknuo je da struka treba određivati i definirati plan i program klasičnih gimnazija.

Anđelka Dukat, prof. savjetnik navela je da o satnici klasičnih jezika mogu odlučivati isključivo stručnjaci, a ne ravnatelji. Izvijestila je sve prisutne da su se ravnatelji katoličkih gimnazija predstavili kao struka i da Vijeće za provedbu državne mature na njihov zahtjev nije podržalo klasične jezike kao obvezatni dio mature. Navela je da su od 12 ravnatelja samo dva klasična filologa (ona i Zlatko Šešelj, prof.). Kao savjetnica za klasične jezike uputila je dopis u kojem se izričito traži da se ubuduće o pitanjima vezanim za klasične jezike konzultira isključivo struka.

Zapisničar:
Jadranka Pešut Buntak, prof.

Natjecanja iz klasičnih jezika

ŠKOLSKO NATJECANJE
U POZNAVANJU KLASIČNIH JEZIKA

26. siječnja 2007.

TESTOVI S RJEŠENJIMA

◇ ◇ ◇ ◇ ◇

KATEGORIJA: LATINSKI I GRČKI JEZIK ZA OSNOVNE ŠKOLE

PRIJEVOD

Uz pomoć rječnika prevedi tekst.
Podcrtane riječi potraži u komentaru.

a) Latinski jezik

Nuper spectavi comoediam Plauti de Amphitryone, duce Graecorum, cuius uxor Alcmena ab ipso Iove amabatur. Dum dux ille, acer et fortis, procul a domo bellum gesserat, Iuppiter se in formam eius mutavit, ut Alcmenam videret; quae, cum putaret coniugem suum esse, eum in cubiculum recepit. Alcmena postea filios geminos peperit, quorum alter fuit Hercules, alter Iphicles. Haec fabula omnibus nota est.

Komentar:

cum – prevedi uzročnom rečenicom
alter... alter = jedan... drugi

b) Grčki jezik

Λάθρᾳ ὁ κύων τὸν παῖδα ἐφόβει. Τῷ δὲ κυνὶ ὁ δεσπότης ἡμέρας κώδωνα ἐτίθει, ὥστε πρόδηλον εἶναι τοῖς πᾶσιν. Οὗτος δὲ τὸν κώδωνα σείων ἐν τῇ ἀγορᾷ ἠλαζονεύετο. Γραῦς δ' ἔλεγεν πρὸς αὐτόν· »Ὦ κύον, τί φαντάζῃ; Οὐ δι' ἀρετὴν τοῦτον φορεῖς, ἀλλὰ διὰ τὸν σὸν κακόν ἔργον.«

Komentar:

ἡμέρας = danju
ὥστε... εἶναι = tako da bude
δ' = δέ
δι' = διά

GRAMATIČKI ZADACI

Latinski jezik

1. Riječima iz teksta odredi oblik i funkciju u rečenici.

a) *comoediam*
b) *duce*
c) *a domo*
d) *peperit*

2. Promijeni broj zadanim sintagmama.

a) *in formam eius*
b) *dux ille*
c) *filios geminos*

3. Napiši ostale stupnjeve zadanih pridjeva u istom rodu, broju i padežu.

a) *acer*
b) *forte*
c) *multis*

4. Zadanim glagolima odredi oblik i stavi ga u konjunktiv u istom vremenu i stanju.

a) *amabatur*
b) *gesserat*
c) *recepit*

5. Imenuj konstrukciju u rečenici iz teksta i navedi joj tri glavna dijela.
...cum putaret coniugem suum esse...

Grčki jezik

1. Riječima iz teksta odredi oblik i funkciju u rečenici.

a) *παῖδα*
b) *ἐφόβει*
c) *κυνί*
d) *δεσπότης*

2. Promijeni broj zadanim riječima.

a) *ὁ κύων*

b) *πᾶσιν*
c) *ἡ γραῦς*
d) *αὐτῷ*

3. Promijeni broj zadanim pridjevima.

a) *μέγαν*
b) *εὔδαιμον*

4. Zadanim glagolima odredi oblik, promijeni mu broj i stanje.

a) *ἐτίθει*
b) *ἠλαζονεύετο*
c) *φορεῖς*

CIVILIZACIJA

1. Navedi četiri Heraklova zadatka koja znaš!

2. Navedi Muzu komedije!

3. Navedi dramsku vrstu suprotnu komediji i Muzu zaštitnicu te vrste!

4. Zaokruži rimske kraljeve!

a) August	b) Romul
c) Cezar	d) Tarkvinije Prisko
e) Servije Tulije	f) Tarkvinije Kolatin
g) Numa Pompilije	h) Aul Hircije

5. Navedi ime rimskog komediografa čije se djelo spominje u latinskom tekstu koji si prevodio/la!

RJEŠENJA

PRIJEVOD

Latinski jezik

Nedavno sam pogledao Plautovu komediju o Amfitrionu,	1
grčkom vojskovođi,	1
čija je žena Alkmena bila voljena od samog Jupitera.	
(čiju je ženu Alkmenu volio sam Jupiter).	2

Dok je onaj smioni i hrabri vojskovođa	1
daleko od doma bio poveo rat,	1
Jupiter se promijenio u njegov lik,	1
da (kako bi) vidi (vidio) Alkmenu;	1
koja (a ona) je njega primila u sobu (ložnicu)	1
budući da (jer) je mislila da je njezin muž	2
Alkmena je poslije rodila sinove blizance,	1
od kojih je jedan bio Heraklo (Herkul), a drugi Ifiklo.	1
Ova je priča poznata svima.	1

Grčki jezik

Potajno je pas plašio dječaka.	1
Psu je gospodar	1
danju stavljao zvonce	1
tako da svima bude očit.	1
A taj (on) se tresući zvoncem	1
dičio (hvastao, pravio važan) na trgu.	1
Starica mu je govorila:	1
»Psu, što se ponosiš (dičiš, praviš važan)?	1
Ne nosiš ovo (ga) zbog vrline,	1
nego zbog svoga zlog djela.«	1

Prijevod: 24 boda

GRAMATIČKI ZADACI

Latinski jezik

1.	a) ak. sg. – direktni objekt	2
	b) abl. sg. – apozicija	2
	c) abl. sg. – POM	2
	d) 3. l. sg. ind. perf. akt. – predikat	2
2.	a) *in formas eorum*	1
	b) *duces illi*	1
	c) *filium geminum*	1
3.	a) *acrior*; *acerrimus*	2
	b) *fortius*; *fortissimum*	2
	c) *pluribus*; *plurimis*	2
4.	a) *amaretur*	1
	b) *gessisset*	1
	c) *receperit*	1
5.	akuzativ s infinitivom	1
	putaret = glavni glagol	1
	coniugem suum = akuzativ	1

esse = infinitiv 1

Grčki jezik

1.	a) ak .sg. – direktni objekt	2
	b) 3. l. sg. ind. imperf. akt. – predikat	2
	c) d. sg. – indirektni objekt	2
	d) n. sg. – subjekt	2
2.	a) *οἱ κύνες*	1
	b) *παντί*	1
	c) *αἱ γράες*	1
	d) *αὐτοῖς*	1
3.	a) *μεγάλους*	1
	b) *εὐδαίμονα*	1
4.	a) 3. l .sg. impf. akt; ἐτίθεσαν	2
	b) 3. l. sg. impf. medpas; ἠλαζονεύοντο	2
	c) 2. l. sg. ind. prez. akt; φορεῖτε	2

Gramatički zadaci: 44 boda

CIVILIZACIJA

1. VAŽNO! Priznati bilo koja četiri od dvanaest dolje navedenih zadataka. 4

a) Ubio je nemejskog lava.
b) Donio je bika s Krete Euristeju.
c) Ubio je Hidru.
d) Uhvatio je Diomedove konje i dao im njegovo meso.
e) Odnio je erimantskog vepra Euristeju.
f) Uzeo je ili dobio pojas amazonke Hipolite.
g) Odnio je kerinejsku košutu Euristeju.
h) Skupio je Gerionovu stoku.
i) Natjerao je u bijeg i usmrtio stimfalske ptice.
j) Svladao je Kerbera i doveo ga Euristeju te ga vratio u Had.
k) Očistio je Augijeve staje u jednom danu.
l) Dao je Ateni zlatne jabuke koje je ubrao Atlant u vrtu Hesperida.

2. Talija 1

3. a) tragedija, Melpomena 2

4. b) Romul; d) Tarkvinije Prisko; e) Servije Tulije; g) Numa Pompilije 4

5. Plaut 1

Civilizacija: 12 bodova

Ukupno: 80 bodova

KATEGORIJA: OPĆE GIMNAZIJE

PRIJEVOD

Prevedi zadani tekst.

Ampelii Liber memorialis

Mundus est universitas rerum, in quo omnia sunt et extra quem nihil; qui Graece dicitur cosmos. Elementa mundi quattuor sunt: ignis ex quo est caelum, aqua ex qua mare Oceanum, aer ex quo venti et tempestates, terra quam propter formam eius orbem terrarum appellamus.
Caeli regiones sunt quattuor: oriens occidens meridies septentrio. Caelum dividitur in circulos quinque: arcticum et antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt; aequinoctialem, qui non incolitur ob nimiam vim ardoris; brumalem et solstitialem sub quibus habitatur (sunt enim temperatissimi); per quos obliquus circulus vadit cum duodecim signis, in quibus sol annuum conficit cursum. Orbis terrarum qui sub caelo est quattuor regionibus incolitur.

GRAMATIČKI ZADACI

1. Potcrtanim riječima iz teksta odredi službu u rečenici.

a) *rerum*
b) *extra quem*
c) *mare*
d) *arcticum*

2. Sintagmama promijeni broj, ali ih ostavi u istom padežu.

a) *obliquus circulus*
b) *annuum cursum*

3. Riječima nađi sinonime u tekstu.

a) *mundus* (2)
b) *terra* (1)

4. Glagolskim oblicima promijeni stanje.

a) *dicitur*
b) *appellamus*
c) *conficit*

CIVILIZACIJA

Rimljani su veoma voljeli astronomiju, što vidiš po tekstu koji si upravo prevodio/la. Jedan od najpoznatijih kipova u Rimu bio je posvećen Suncu, a zbog svoje iznimne veličine nazivan je i _____ pa je po njemu susjedni amfiteatar dobio ime _____. Sličan se amfiteatar nalazi i u Hrvatskoj u gradu _____ , a naziva se i _____ .

RJEŠENJA

PRIJEVOD

Svijet je cjelovitost stvari (svemir),	1
u kojem je sve	1
i izvan kojega nije ništa	1
a koji/on grčki se kaže kozmos.	1
Četiri su počela/osnove svijeta:	1
oganj, od kojega je nebo,	1
voda, od koje je more Ocean,	1
zrak, od kojega su vjetrovi i oluje,	1
zemlja, koju zbog njezina oblika nazivamo krug zemalja/zemaljski.	2
Četiri su predjele neba: istok, zapad, jug i sjever.	1
Nebo je podijeljeno u pet krugova:	1
arktik i antarktik, koji su zbog prevelike sile hladnoće nenastanjivi;	2
jednakonoćni, koji nije nastanjen zbog prevelike sile vrućine;	2
zimski i ljetni, pod kojima se stanuje	1
(naime, najumjereniji su);	1
po njima ide nakrivljena kružnica s dvanaest znakova	2
po kojima sunce dovršava godišnje putovanje/tijek.	2
Krug zemalja (svijet) koji je pod nebom	1
nastanjen je u četiri područja.	1

Prijevod: 24 boda

GRAMATIČKI ZADACI

1.	a) atribut	1
	b) priložna oznaka	1
	c) apozicija	1
	d) direktni objekt	1
2.	a) *obliqui circuli*	1
	b) *annuos cursus*	1

3.	a) *universitas rerum*, *cosmos*	2
	b) *orbis terrarum*	1
4.	a) *dicit*	1
	b) *apellamur*	1
	c) *conficitur*	1

Gramatički zadaci: 12 bodova

CIVILIZACIJA

Kolos	1
Kolosej (Koloseum)	1
Puli	1
Arena	1

Civilizacija: 4 boda

Ukupno: 40 bodova

KATEGORIJA: SREDNJE ZDRAVSTVENE ŠKOLE

PRIJEVOD

Zadani tekst prevedi na hrvatski jezik.

Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi. Duobus oculis omnia cernimus. Item sensus audiendi necessarius est. Duabus auribus sonitus accipimus.
Homo et cetera animalia unam linguam habent. Homines triginta duo dentes habent: octo incisivos, quattuor caninos, octo praemolares et duodecim molares.

GRAMATIČKI ZADACI

1. Dopuni rečenice odgovarajućim oblikom zamjenice navedene u zagradi (pazi na padež i broj).

a) *Medicus* _____ *(ego) curat.*
b) *Medici* _____ *(nos) medicamenta dant.*
c) *Venimus ad* _____ *(vos).*

2. Zaokruži rečenicu koja je gramatički ispravno napisana i prevedi je.

a) *Quem medici curat?*
b) *Pharmaceuta non sit cupidus, nec avarus.*
c) *Pars capitis cranio est.*

3. Zadane sintagme prebaci u zadani padež i dobivenu sintagmu prevedi na hrvatski.

a) *auris sinistra* (A)
b) *remedium purgans* (n)
c) *pars anterior* (ab)

4. Zadanim latinskim glagolskim oblicima glagola *induco, 3. induxi, inductum* pridruži prijevod koji mu pripada.

a) *induxit*	1. uvodeći
b) *inducitur*	2. uveden je bio
c) *inductus est*	3. bude uveo
d) *inducens*	4. uvodi se
e) *induxerit*	5. uveo je

5. Napiši ostale stupnjeve zadanih pridjeva.

a) *sanus* 3
b) *facilior*, *facilius*
c) *optimus* 3

STRUČNI VOKABULAR I CIVILIZACIJA

1. Ako točno dopuniš sljedeće riječi, dobit ćeš latinske nazive za dijelove zuba (navedena su početna slova traženih riječi i broj slova svake riječi).

a) *c* __ __ __ __ __ *d* __ __ __ __ __
b) *r* __ __ __ __ *d* __ __ __ __ __
c) *c* __ __ __ __ __ *d* __ __ __ __ __
d) *a* __ __ __ *r* __ __ __ __ __ __ *d* __ __ __ __ __

2. Prevedi zadane izraze.

a) *nasus externus*
b) *diureticus*
c) *Signetur!*
d) *Recipe!*
e) *ad usum externum*
f) *ad scatulam*
g) *pro adultis*
h) *homo sapiens*
i) *fractura cranii*
j) *ad miscendum*

3. Dopuni rečenicu.

Grci su poznavali tri dijela medicine:
a) _____ , koja je liječila bolesnike osobitom prehranom,
b) _____ , koja je liječila rukom i rezanjem te
c) _____ , koja lijekovima nastoji liječiti bolesnike.

4. Objasni o kakvoj se upali radi.

a) *hepatitis*
b) *gastritis*
c) *meningitis*

5. Kako glasi stručni, latinski naziv za upalu?

6. Tko se smatra začetnikom medicine kao posebne znanosti, odvojene od filozofije?

RJEŠENJA

PRIJEVOD

Najojštrije je	1
od svih naših osjetila	1
osjetilo vida	1
S dva oka	1
sve	1
vidimo/opažamo.	1
Također/isto tako potrebno je/nužno je	1
osjetilo sluha.	1
S dva uha	1
zvukove	1
čujemo	1
Čovjek	1
i ostale životinje	1
jedan jezik	1
imaju.	1
Ljudi	1
trideset i dva zuba	1
imaju:	1
osam sjekutića,	1
četiri očnjaka,	1
osam pretkutnjaka	1
i dvanaest kutnjaka.	1

Prijevod: 22 boda

GRAMATIČKI ZADACI

1.	a) *me*	1
	b) *nobis*	1
	c) *vos*	1
2.	Farmaceut neka ne bude pohlepan, ni lakom/lakomac	2
3.	*aurem sinistram* – lijevo uho	2
	remedia purgantia – lijekovi koji čiste	2
	partibus anterioribus – prednjim dijelovima	2
4.	a) – 5.	1
	b) – 4.	1

	c) – 2.	1
	d) – 1.	1
	e) – 3.	1
5.	a) *sanior*, *sanius*; *sanissimus* 3	2
	b) *facilis*, *-e*; *facillimus* 3	2
	c) *bonus* 3; *melior*, *melius*	2

Gramatički zadaci: 22 boda

CIVILIZACIJA I STRUČNI VOKABULAR

1.	a) *corona dentis*	1
	b) *radix dentis*	1
	c) *collum dentis*	1
	d) *apex radicis dentis*	1
2.	a) vanjski nos	1
	b) koji povećava lučenje mokraće	1
	c) neka se označi	1
	d) uzmi	1
	e) za vanjsku upotrebu	1
	f) u kutiju	1
	g) za odrasle	1
	h) čovjek	1
	i) lom lubanje	1
	j) za miješanje	1
3.	a) dijetetika	1
	b) kirurgika	1
	c) farmaceutika	1
4.	a) upala jetre	1
	b) upala želučane sluznice	1
	c) upala moždanica, mozgovnih opna	1
5.	*inflammatio*	1
6.	Hipokrat (Košanin ili s Kosa)	1

Civilizacija i stručni vokabular: 22 boda

Ukupno: 66 bodova

KATEGORIJA: LATINSKI JEZIK ZA KLASIČNE GIMNAZIJE

PRIJEVOD

Prevedi zadani tekst.

C. Sallusti Crispi Invectiva in Ciceronem (III, 1)

Ovaj rani Salustijev rad smatra se zanimljivim po tome što na drukčiji način osvjetljava ovo značajno razdoblje rimske povijesti tj. ironično govori o Ciceronu i to kao napoštenu političaru.

Atque haec cum ita sint, tamen se Cicero dicit in concilio deorum immortalium fuisse, inde missum huic urbi civibusque custodem absque carnificis nomine, qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit. Quasi vero non illius coniurationis causa fuerit consulatus tuus et idcirco res publica disiecta eo tempore, quo te custodem habebat. Sed ut opinor, illa te magis extollunt, quae post consulatum cum Terentia uxore de re publica consuluisti, cum legis Plautiae iudicia domo faciebatis, ex coniuratis aliquos pecuniā condemnabas, cum tibi alius Tusculanam, alius Pompeianam villam exaedificabat, alius domum emebat. Qui vero nihil poterat, is erat calumniae proximus, is aut domum tuam oppugnatum venerat aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat.

Komentar:

missum (esse) custodem
Plautius – Lex Plautia Papiria: Plaucijev zakon, po kojemu, između ostaloga, stranci nisu mogli dobiti rimsko državljanstvo, a promulgirali su ga godine 89. prije Krista pučki tribuni Marko Plaucije Silvan i Gaj Papirije Karbo
facere = donositi
calumnia, *-ae*, f. – spletka, lažna optužba
calumniae proximus – vrlo sklon spletki ili spletkarenju
alicui compertum esse – pouzdano znati, imati dokaze za nešto

ZADACI

1. Kojem književnom razdoblju pripada Gaj Salustije Krisp i koja su mu glavna djela (napiši ih na latinskom i hrvatskom)?

2. Koji je značajan događaj iz rimske povijesti pozadina ove priče?

3. U prvoj rečenici pronađite konstrukciju akuzativa s infinitivom i izdvojite njezin subjekt i predikate.

4. U rečenici: *Quasi vero...* odredite oblik *fuerit* i navedite razlog upotrebe baš tog oblika.

5. Napišite rječnički oblik glagola *opinor* i navedite ga u istom licu i broju u konjunktivu prezenta, konjunktivu imperfekta i u futuru!

RJEŠENJA

PRIJEVOD

I premda je to tako,	1
ipak Ciceron kaže da je bio	2
na skupštini besmrtnih bogova,	1
(i) da je odande bio poslan kao čuvar gradu i građanima	2
bez krvničkog imena,	1
(on) koji nevolju države na/za svoju slavu iskorištava (upotrebljava).	1
I kao da tvoj konzulat nije bio uzrokom one urote	2
i zato je država bila uzdrmana u ono vrijeme (tada),	1
kad je tebe imala za čuvara.	1
Ali kako ja mislim (po mome mišljenju), ono te više proslavlja,	2
što si se poslije konzulata sa suprugomTerencijom	1
što si se za državu pobrinuo,	1
kad ste presude po Plaucijevu zakonu (presude Plaucijeva zakona)	1
iz kuće donosili,	1
kad si neke od urotnika novčano kažnjavao,	2
kad ti je jedan u Tuskulu,	1
(a) drugi u Pompejima vilu gradio,	1
(a) treći kuću kupovao.	1
Onaj pak, tko nije ništa mogao,	1
on je bio vrlo sklon (blizak) spletkama (spletkaranju),	1
on ili tvoju kuću bijaše došao opsjedati	1
ili je činio zasjedu senatu (ili je radio protiv senata),	1
ti si napokon (a ti si) o tome imao dokaze.	1

Prijevod: 28 bodova

ZADACI

1.	Zlatnom dobu O Katilininoj uroti (*De coniuratione Catilinae*), Rat s Jugurtom (*Bellum Iugurthinum*), Povijesti (*Historiae*) – priznaju se bilo koja dva djela točno napisana na latinskom i hrvatskom	1 1
2.	Katilinina urota	1
3.	*dicit* – traži akuz. s inf.; *se* – subjekt; *fuisse*, *missum* (esse) – predikati	2
4.	3. l. sg. konj. perf. akt. – predikat poredbene rečenice u konjunktivu iza veznika *quasi*	1
5.	*opinor, 1.*; *opiner*, *opinarer*; *opinabor*	1

Zadaci: 7 bodova

Ukupno: 35 bodova

PRIJEVOD

Prevedi sljedeći tekst i odgovori na zadana pitanja.

Plutarh, O odgoju djece, 3E2-3F7

Djelo *O odgoju djece* (Περὶ παίδων ἀγωγῆς) predaja pripisuje Plutarhu iz Heroneje, grčkom piscu iz 1./2. st. po. Kr. U odabranom ulomku djela *O odgoju djece*, jedine sačuvane antičke rasprave posvećene toj tematici, pisac načinje neke vječne probleme pedagogije o kojima se i danas zdušno raspravlja.

Ὥσπερ γὰρ τὰ μέλη τοῦ σώματος εὐθὺς ἀπὸ γενέσεως πλάττειν τῶν τέκνων ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἵνα ταῦτ' ὀρθὰ καὶ ἀστραβῆ φύηται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὰ τῶν τέκνων ἤθη ῥυθμίζειν προσήκει. Εὔπλαστον γὰρ καὶ ὑγρὸν ἡ νεότης, καὶ ταῖς τούτων ψυχαῖς ἀπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντήκεται· πᾶν δὲ τὸ σκληρὸν χαλεπῶς μαλάττεται. Καθάπερ γὰρ σφραγῖδες τοῖς ἁπαλοῖς ἐναπομάττονται κηροῖς, οὕτως αἱ μαθήσεις ταῖς τῶν ἔτι παιδίων ψυχαῖς ἐναποτυποῦνται. Καί μοι δοκεῖ Πλάτων ὁ δαιμόνιος ἐμμελῶς παραινεῖν ταῖς τίτθαις μηδὲ τοὺς τυχόντας μύθους τοῖς παιδίοις λέγειν, ἵνα μὴ τὰς τούτων ψυχὰς ἐξ ἀρχῆς ἀνοίας καὶ διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι συμβαίνῃ.

Komentar:

τὰ μέλη τοῦ σώματος – tjelesni udovi
poredaj: *τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν τέκνων*
πλάττω – oblikovati
ἀστραβής 2 – neizobličen, pravilan
τὸν αὐτὸν τρόπον – na isti način
ῥυθμίζειν – u red dovoditi
προσήκει – prikladno je
ὑγρός 3 – gibak
εὔπλαστον καὶ ὑγρὸν: dodaj ἐστίν
καὶ τούτων tj. *τῶν τέκνων*
ἁπαλός 3 – mek
ἐν-τήκομαι (+ dat.)- usađivati se (u što)
poredaj: *καὶ τούτων ταῖς ἔτι ἁπαλαῖς ψυχαῖς*
τὸ σκληρὸν – ono što je očvrslo
ἐν-απο-μάττομαι (+ dat.) – ostavljati otisak (u čemu)
τοῖς ἁπαλοῖς κηροῖς: prevedi jedninom
παιδίον, τό - maleno dijete
ἐν-απο-τυπόομαι (*τινί*) – utiskivati se
δοκεῖ μοι – mihi videtur
ὁ δαιμόνιος – taj izuzetan čovjek
ἐμμελῶς – primjereno

παραινέω – preporučivati
τίτθη, ἡ – dojilja, dadilja
μηδέ – niti ; poveži s *τοῖς παιδίοις λέγειν*
ὁ τυχὼν μῦθος – bilo koja priča
ἵνα μὴ poveži sa *συμβαίνῃ* (dogoditi se)
ἀναπίμπλαμαι (+ gen.) – puniti, (napuniti) čime
διαφθορᾶ, ἡ – pokvarenost

ZADACI

1. Nađi oba konjunktiva u tekstu i odredi vrstu zavisnih rečenica u kojima dolaze.

2. Stavi obje sastavnice sintagme τὰ τῶν τέκνων ἤθη u jedninu.

3. Navedi ime epskog autora čija su se djela u antičkoj Grčkoj koristila za odgoj mladih, a mi ih danas smatramo počecima književnosti.

4. Čiji je odgoj Ksenofont učinio temom jednoga svoga djela?

5. U kojem je grčkom polisu taj Atenjanin vidio svoj uzor?

RJEŠENJA

PRIJEVOD

Naime, kao što tjelesne udove djece,	1
odmah po rođenju	1
nužno je oblikovati,	1
da (oni) budu (rastu)	1
ravni i pravilni,	1
na isti način od (samoga) početka	1
karakter (navike) djece	1
prikladno je dovoditi u red.	1
Naime, lako se dade (može) oblikovati i gipka je mladost	1
i u njihove još meke duše,	1
znanja se usađuju;	1
Sve ono pak što je očvrslo,	1
teško se omekšava.	1
Naime, baš kao što pečati	1
ostavljaju otisak u mekom vosku,	1
tako se znanja	1

u dušama još malene djece	1
utiskuju.	1
I, čini mi se,	1
da Platon, taj izuzetan čovjek,	1
primjereno preporučuje dadiljama	1
da (čak) niti malenoj djeci ne pričaju	1
bilo koje priče,	1
da se ne dogodi	1
da im se duše od početka	1
nerazumnošću i pokvarenošću	1
ispunjaju.	1

Prijevod: 27 bodova

ZADACI

1.	*φύηται*, *συμβαίνῃ*	1
	obje su rečenice namjerne	1
2.	*τὸ τοῦ τέκνου ἦθος*	2
3.	Homer.	1
4.	Kirov.	1
5.	U Sparti.	1

Zadaci: 7 bodova

Ukupno: 34 boda

MEĐUNARODNO NATJECANJE U POZNAVANJU STAROGRČKOGA JEZIKA

SIXTH ANNUAL EUROPEAN COMPETITION IN
"EXPLORING ANCIENT GREEK LANGUAGE AND CULTURE"
EXAM QUESTIONS FOR THE
THIRD GRADE LYCEUM
IN EUROPEAN COUNTRIES AND MEXICO
OF MARCH 6th 2007

Subject: Euripides' *Alcestis* lines 280 — 294

Alcestis: Ἄδμηθ', ὁρᾶς γὰρ τἀμὰ πράγμαθ' ὡς ἔχει,
λέξαι θέλω σοι πρὶν θανεῖν ἃ βούλομαι.
ἐγὼ σε πρεσβεύουσα κἀντὶ τῆς ἐμῆς
ψυχῆς καταστήσασα φῶς τόδ' εἰσορᾶν,
θνήσκω, παρόν μοι μὴ θανεῖν, ὑπὲρ σέθεν,
ἀλλ' ἄνδρα τε σχεῖν Θεσσαλῶν ὃν ἤθελον,
καὶ δῶμα ναίειν ὄλβιον τυραννίδι.
οὐκ ἠθέλησα ζῆν ἀποσπασθεῖσά σου
σὺν παισὶν ὀρφανοῖσιν, οὐδ' ἐφεισάμην
ἥβης, ἔχουσ' ἐν οἷς ἐτερπόμην ἐγώ.
καίτοι σ' ὁ φύσας χἡ τεκοῦσα προύδοσαν,
καλῶς μὲν αὐτοῖς κατθανεῖν ἦκον βίον,
καλῶς δὲ σῶσαι παῖδα κεὐκλεῶς θανεῖν.
μόνος γὰρ αὐτοῖς ἦσθα, κοὔτις ἐλπὶς ἦν
σοῦ κατθανόντος ἄλλα φιτύσειν τέκνα.

VOCABULARY

πρεσβεύουσα (πρεσβεύω): honouring (to honour)
καταστήσασα (καθίστημι): giving the possibility
παρόν μοι: despite having the possibility
ὑπὲρ σέθεν: for you, for your sake
ναίω: to reside
ὄλβιος: happy, wealthy
*οὐδ' ἐφεισάμην (*simple past tense of *φείδομαι):* I did not regret, I did not take into account / I have not paid much attention
χἡ = καὶ ἡ; κεὐκλεῶς = καὶ εὐκλεῶς; κοὔτις = καὶ οὔ τις
φιτύω: to give birth

A. Questions of comprehension

1α Translate the lines 287 – 294 (*οὐκ ἠθέλησα... τέκνα*).

1β Give the central point of the meaning of the whole text in 10 – 15 lines.

$2\alpha_1$ For the words: *παῖδα* (*παῖς – παιδός*), *ψυχῆς*, *βίος*, write as many derivatives and compounds as you know in European languages.

$2\alpha_2$ Write at least three (3) other words from the text, as they appear in the text, or their derivatives and their compounds, which have survived in your mother tongue or in other European languages.

2β *οὐκ ἠθέλησα ζῆν ἀποσπασθεῖσά σου* (line 287):
Write the sentence in plural.

B. Questions of elaboration

1. Which literary genre does Euripides' Alcestis belong to?
Name three (3) other pieces of work of the same poet.

2. How Alcestis is presented in this text (lines 280-294)?
Give your answer in no more than 15 lines.

3. Compare the image of the woman as presented in the text to the image of the woman nowadays.
Develop your answer in no more than 30 lines.

Note:
You must answer all the questions of comprehension and two (2) of the questions of elaboration.

Latinitas recens

L. LICINI CAECINAE DISPUTATIONUM PHILOSOPHICARUM IN EXSILIO SCRIPTARUM FRAGMENTA

1. At quis bonus rector hominibus dari potest? Si daretur honestissimus potentissimusque contra malorum improbitatem vir, cuius consilio mali, quali poena digni essent, punirentur, ceterique boni prudenter et frugaliter regerentur, rursus multi invenirentur, qui hunc optimum rectorem tyrannum non tolerandum potestateque privandum dicerent. Cur ita sit, qui quaerit, deliberet de se ipso aliisque et paulisper intelleget homines deceptores, latrones, parricidas odisse, eosdem homines tamen non recusaturos, quin sibi alios decipere, spoliare, occidere impune liceat. Beatam vitam et tranquillitatem et quietem et pacem volunt ea condicione, ut his bonis alii fruantur, dum modo ipsi, quod placeat, agere possint; at hoc quod iis placeat, non semper vita frugalis ac beata appellari potest. Semper de sua fortuna queruntur et querentur permulti, qui inquieto sunt animo, et nulla re nisi mutatione rerum ipsa gaudent gaudebuntque. Ob eam causam nunc Miloni et Straboni consulare est imperium, quia populo bonorum virorum pertaesum est, at postea, cum eidem populo Romano Milonum et Strabonum brevi pertaeduerit, rursus exsurget aequaliter brevi interitura potentia aliorum fortasse bonorum civium. Neque hoc totum est. Homines enim saepe ordinem rerum mutare volunt, sed eodem tempore nolunt, et cum paratissimi ad res mutandas videntur et condicionem suam iamiam mutatam sentiunt, libentius in eodem vetere ac [non] probato caeno manent, quia non satis validi sunt; idque faciunt ii, qui semper temerrime ad mutationes rerum properare solent. Neutrum bene est: neque eos condicionem suam semper mutari velle, neque ad mutationes necessarias non satis valere.

2. ... et dicunt hominem esse ζῶον πολιτικόν. Est homo eo ζῶον πολιτικόν, quod per se non satis valeat, ut se ab aliis animalibus defendat, ut cibum paret, ut bene vestiatur, denique, ut altero sexu fruatur, qua ratione homines novos procreamus, et aliis rebus pariter inutilibus delectetur. Sed nihil horum congregationem necessariam facit. Sunt in terra regiones, ut haec mea parva insula, in quibus nullum fere periculum ab animalibus accidere possit, at cibum quoque nobis in his regionibus perfacile parabimus, sive herbis tantum sive etiam animalibus vesci voluerimus. Sunt item regiones, ubi neque animalia periculosa vivant nec propter teporem sempiternum vestimentis opus sit. Alterum sexus et novos homines et alias delicias, haec omnia, iam dixi inutilia esse. Quare nascantur liberi, qui serius ocius sicuti nos morituri sint? Si tamen iuvat liberos habere, duo homines sat sunt. Quo autem plures homines, eo maior discordia. Homines ergo congregantur plerumque eo, quod, cum multi sunt, una cum aliis maiora se quam singulos consecuturos putant, vita, quam egerant, non contenti;

postea autem, cum se iam nihil consecutos esse videant, persuadent sibi tamen se aliquid consecutos esse. Cum semel ad societates sodalitatesque adsuescunt, nescii se liberare et ad priora reverti, sed properant ad peiora. At nobis haec parvae insulae solitudo oculos aperuit, qui...

3.
...
pecusque mutum nos fuisse ii dicunt;
etiam loquentes nunc sumus pecus turpe ...

4.
Munera qui tibi dant homines plauduntque faventque,
    ut tibi nunc plaudunt, mox te ita decipient.

Mislav Benić

IANUS NOVAK SIVE IANUS NOVACUS MUSICUS ET POETA LATINUS MORAVUS (1921. — 1984.)

Tria carmina Iani Novak, viri artis musicae peritissimi, qui saepissime versus Latinos notis musicis ingeniose ornabat, hac vice vobis offero. Ianus Novak natus erat die octavo mense Aprili MCMXXI in Moraviae viculo. Musicae studuit Brunnae et Pragae. Multa opera musica composuit, quae hic enumerare plurima non convenit, nonnulla memorare tamen:

Puerilia – decem compositiones breves clavicordio adaptatae
Odae – quinque exercitia clavicordio adaptae
Concentus Euridicae
Ludi symphoniaci I
Horatii carmina voci atque clavicordio ad.
Apicius modulatus, altiori voci et citharae ad.
Florilegium cantionum latinarum
Meditatio canina – quattuor vocibus muliebribus ad.

et multa alia, quae versibus Latinis coniuncta sunt, e. g. Rana rupta (Phaedrus) an Sulpicia (Tibullus) etc.

Dicteria (in puellas)

I.
Cum poetica me rapit furia,
in te dico lepida dicteria,
sis Camilla sive tu Aurelia,
cum poetica me rapit furia.

II.
Calypso
Sibi crus in buxo
fregit o Calypso
et ab illo die ipso
portat crus in gypso.

VII.
Veronica
In lactuca atque brassica
legit poemata classica
inter bellas pupas unica
verus veris flos Veronica.

Ex Iocis Vernalibus

Veniet ver violarum varia veste
venustum,
valide vivida vexilla vibrans, ver violens
virginibus, vestra voluptas.
Veniet ver, veniet, vivificans vos veluti
verbere virgae, virides visite valles,
veteres
verrite vepres: veniet ver.
Veniet ver: vigilate et Venerem
versicolorem
vehementer venerantes valida voce
vicissim
vocitate: eia, ave ver!

Meditatio canina (cani professoris Eberle dicatum)

bau bau
sum canis
quid stupes?
quin tibi dico: sum canis
habeo caudam et aures demissas
etiam latro
sum canis sed haudquaquam latro
ne me male intellexeris:
ego quidem latro sed non sum latro
sum canis
latrones non latrant
sunt homines et homines latrare non solent
homines non latrant sed homines sunt latrones
et utuntur latrinis!
minime ego
homines utuntur latrinis et ferro
ego milliaria praefero et ossa
quidni praeferam?
non sum homo
sum canis
et latro
bau bau

Si autem quis vestrum, carissimi lectores, plura scire velit, legat quaeso textum de Iano Novak deque opere eius magno a professore Wilfried Stroh Latine exaratum in pagina interretiali www.klassphil.uni-muenchen.de/~stroh/nov_mus.pdf atque in http://la.wikipedia.org/wiki/Ianus_Novak./pagina Vicipaediae Latinae/

In *Bibliographicis* Vicipaediae legi potest: *Professor Lovaniensis Theodoricus SACRÉ edidit indicem carminum latinorum Iani Novak, in commentariis Melissa, fasciculo 5, anno 1985, p. 6 et 7, datque ibique multa biographica. In eodem fasciculo Melissae, Professor Valahfridus STROH, amicissimus poetae, multa biographica cum maerore narrat. (pp. 4-5).*

Angela Crnobrnja

U FORMI HAIKUA...

Sava i Kupa
nadomak Staroga grada
suspežu se od dodira.

Kupa se nudi,
svija uz stupove Mosta.
Nigdje veslača!

Nabujala Kupa.
Mostom – kroz maglu – slutim:
Sisak sa Zadrom se brati!

Korito Kupe
tek što nije presahlo.
Pogled prema nebu.

Kupa u suncu
slika omiljen akvarel
jesenskih boja.

Čamče na Kupi!
Malen si, uzan, trošan,
al´ ti me ipak nosiš – do mora!

U znaku slova »s«
svija se sisački simbol
– Stari most.

Kamen s opekom
na kupskom Starom mostu
– pjesma u boji.

Kupski Stari most
u susret obalama
odlučno korača.

U sjaju sunca
Most obdaruje Kupu
– zlatnim prstenjem.

...SAVA I KUPA, STARI MOST

Savus et Colapis
iuxta Arcem antiquam
a contactu se abstinent.

Colapis se offert
complectens Pontis pilas.
Nusquam remiges!

Colapis inflatus.
Ponte – in nebula – divino:
Siscia cum Iadera in fraternitate!

Colapis alveus
paene exaruit.
Oculi ad caelum.

Colapis in sole
pingit acceptam imaginem
autumni colore.

Cumba in Colapi!
Parva es, arta, fragilis,
sed tu me tamen portas – ad mare!

»S« significans
stat symbolum Sisciense
– Pons antiquus.

Saxa et lateres
in Ponte Colapiano
– colorum carmen.

Colapis Pons vetus
obviam ripis suis
certo gradu incedit.

In splendore solis
Pons Colapim donat
– anulis aureis.

Poljubivši Most
iščupano stablo plovi
– u nepovrat.

Veličanstven Most
podmetnuo je leđa.
Hod s poštovanjem.

Zlatko Vidulić

Rijeka Kupa

Pontem osculata
arbor evulsa navigat
numquam reditura.

Pons magnificus
dorsa sua obtulit.
Gradus verens.

Listopad/studeni 2000.

Stari most na Kupi

In memoriam

NATAŠA BENINI
(1934. – 2005.)

Profesoricu Natašu Benini upoznao sam ranih osamdesetih godina prošloga stoljeća na sjednicama i predavanjima Hrvatskoga društva klasičnih filologa, a potom i kao nastavnik latinskoga jezika u Zdravstvenom obrazovnom centru u Zagrebu. Uspostavili smo dobru suradnju kad je profesorica Benini postala prosvjetna savjetnica, te posebno kad sam s prof. Franjom Međeralom radio udžbenik latinskoga jezika za učenike zdravstvene struke. Uz urednicu iz Školske knjige prof. Ljerku Biškupić bila je od pomoći i savjetom pri izradi rukopisa i pri predstavljanju tiskanog udžbenika. Profesoricu Benini doživio sam kao dobru i brižnu kolegicu koja je posvećivala mnogo pažnje nastavnicma klasičnih jezika i davala podršku u ono vrijeme kad su klasični jezici uglavnom bili u statusu izborne i fakultativne nastave, a tek za mali broj zanimanja i obvezatni.

Pregledom zapisnika Hrvatskoga društva klasičnih filologa uočavamo da je profesorica Benini već od druge skupštine (1979.) aktivno sudjelovala u radu Društva. Kad je postala savjetnicom u Zavodu za školstvo (1983.), njezino članstvo u Društvu iscrpljivalo se s jedne strane objektivnim izvještavanjem o nastavi klasičnih jezika i kretanjima u Zavodu u vezi s klasičnim jezicima, a s druge strane konstruktivnim prijedlozima i poticajima što trebamo raditi i kako nastupati prema Ministarstvu obrazovanja kako bismo polučili željene ciljeve.

Pratila je osuvremenjivanje nastave i veselila se novom planu i programu koji su krajem sedamdesetih godina izrađivali dr. Dubravko Škiljan i prof. Zlatko Šešelj. Kao savjetnica organizirala je seminare o novom udžbeniku latinskoga jezika *Orbis Romanus I* autora Salopek-Šešelj-Škiljan. Taj žar nije ju napuštao ni tijekom osamdesetih i devedesetih godina, sve do umirovljenja.

Ranih devedesetih godina posebno je bila angažirana u Odboru za nastavu našega Društva, koji je kasnije postao i republički odbor za nastavu klasičnih jezika. Predsjednica odbora bila je u to vrijeme doc. dr. Olga Perić, a zamjenica je bila prosvjetna savjetnica u zavodu za školstvo prof. Nataša (Natalija) Benini. Radila je s odborom na izradi planova i programa za pojedine kategorije nastave klasičnih jezika. Ti planovi i programi, koji su usvojeni 1992. godine, još su i danas na snazi, uz kratke izmjene radi rasterećenja učenika.

Kao što je bila tiha, ali i uporna na svom radnom mjestu u promicanju interesa i klasičnih i romanskih jezika u nastavi osnovnih i srednjih škola, tako je i kao članica našega Društva bila uporna u poticajima da neprestano pratimo zbivanja i trendove u Ministarstvu kako bismo na vrijeme reagirali i očuvali svoje mjesto u cjelini gimnazijskog obrazovanja i stručnih škola gdje se uči latinski.

Spomenimo neke momente iz suradnje prof. Benini kao savjetnice s HDKF-a. Na Godišnjoj skupštini Društva 1985. godine upozorit će u diskusiji da je »Društvo bilo i aktivnije i uspješnije nego što je navedeno u izvještaju« te nastaviti o postignutim rezultatima, o društvenom ugovoru o nastavi stranih jezika, uz tvrdnju da »postoji snažna podrška učenju klasičnih jezika« u nadležnim republičkim organima.

Te su aktivnosti znali prepoznati kolegice i kolege te su predsjednici Društva na izvješćima o radu često znali iznijeti pohvalne riječi i dati podršku nastojanjima prof. Benini da se unaprijedi nastava klasičnih jezika.

Životni put profesorice Nataše Benini, naše kolegice, prikazat ću prema osnovnim podacima koje mi je ustupila njezina kći Milena, a o radu u OŠ »Rudi Čajevec« i kolegica Olga Horvat.

Nataša Benini rođena je 1934. u Despotovcu. Diplomirala je 1958., a potom od 1959. do 1983. radila u Osnovnoj školi »Rudi Čajevec« (danas OŠ »Izidor Kršnjavi«), gdje je predavala francuski i latinski. Škola je surađivala s Filozofskim fakultetom i Pedagoškom akademijom, te je profesorica Benini kao vrstan pedagog i profesor bila mentor studentima.

Od 1983. do umirovljenja 1995. godine radi kao pedagoška savjetnica za francuski, talijanski, latinski i jezike narodnosti u stručnoj službi Ministarstva obrazovanja.

Njezin se rad nije iscrpljivao samo u obvezatnim poslovima koje je donosilo radno mjesto već se uključivala i u druge aktivnosti vezane uz obrazovanje. Tako je 1962. i 1963. sudjelovala na seminarima Pokreta za slobodnu školu pod vodstvom Celestina Freineta. Tijekom radnoga vijeka sudjelovala je na brojnim seminarima i drugim stručnim skupovima. Preuzevši mjesto savjetnice, sama organizira i vodi skupove za usavršavanje nastavnika. Godine 1980. sudjelovala je u stvaranju obnovljenog izdanja *Francusko-hrvatskoga i hrvatsko-francuskoga rječnika* za osnovnu školu u izdanju Školske knjige, za koji je napisala i gramatički dio. Rječnik je kasnije doživio više izdanja, mnoga dopunjena, a 2006. objavljeno je 14. izdanje. Objavljivala je članke u stručnim časopisima (*Strani jezici*) i didaktičke materijale. Po odlasku u mirovinu, bavila se privatnom podukom i prijevodima.

Umrla 16. svibnja 2005.

Pregledom izdanja u elektronskom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice naišao sam na 20 bibliografskih jedinica prof. Nataše Benini. Tu je već spomenuti rječnk Edita Horetzky – Nataša Benini: *Francusko hrvatski i hrvatsko francuski džepni rječnik za osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb 2006. (14. izd.), zatim didaktički materijali: *Zadaci za ispitivanje znanja iz francuskog jezika u 4. razredu osnovne škole*, Zagreb, Školska knjiga, 1986.; *Zadaci za ispitivanje znanja iz francuskog jezika u 5. razredu osnovne škole*, Zagreb, Školska knjiga, 1986.; *Zadaci za ispitivanje znanja iz francuskog jezika u 8. razredu osnovne škole*, I cjelina – zadaci A, II cjelina – zadaci B (zadatke sastavili Nataša Benini, Vesna Mađerić, Jagoda Milinković),

Zagreb, Školska knjiga, 1985.; *Zadaci za ispitivanje znanja iz francuskog jezika u 8. razredu osnovne škole*: upute nastavniku i rješenja zadataka (zadatke sastavili Nataša Benini, Vesna Mađerić, Jagoda Milinković), Zagreb, Školska knjiga, 1985.

Od stručnih članaka zabilježen je članak *Nove tehnologije komuniciranja: izazov obrazovanju i nastavi stranih jezika* u *Strani jezici: časopis za unapređenje nastave stranih jezika,* 1990.

Zabilježeni su i ovi prijevodi: Ive Mažuran: *Osijek: na obalama stoljeća* (prijevod na francuski Nataša Benini), Osijek, Matica hrvatska, Ogranak, Grafika, 1997.; Roger Garaudy: *Mitovi utemeljitelji izraelske politike* (prevela s francuskoga Nataša Benini), Croatiaprojekt, Zagreb, 1998.

Podaci u katalogu nisu cjeloviti te bi trebalo izraditi potpunu bibliografiju radova prof. Benini, posebno onih neobjavljenih, koje je profesorica izlagala na stručnim skupovima.

Ostaje mi da zahvalim našoj dragoj kolegici na uloženom trudu oko unapređivanja nastave i očuvanja klasičnih jezika u nastavi hrvatskoga školstva u vrijeme kad su bili posebno ugroženi.

Ivan Bekavac Basić

DUBRAVKO ŠKILJAN
(1949. – 2007.)

Ne dočekavši svoj 58. rođendan, u trenucima kad je svojim posljednjim dvjema knjigama – pionirskima na području semiologije – *Mappa mundi* i *Semiologija ljubavi* zakoračio na prag svoje pune stvaralačke snage, napustio nas je jedan od najboljih intelektualaca, znanstvenika i stvaralaca koje je ova zemlja ikada imala, Dubravko Škiljan.

Bio je sve ono što većina nikada neće biti: čovjek neskršivih moralnih načela, besprijekorna poštenja, intelektualne znatiželje, čovjek nevjerojatne osobne discipline – koja se ogledala u njegovu neslomljivu optimizmu i duhovitosti u trenucima kad optimizmu i u privatnom i u profesionalnom životu teško da je bilo mjesta –, intelektualac zadivljujuće pronicljivosti i smirene mudrosti, osoba široka srca i nesebične ljubavi, samozatajan i skroman prijatelj.

U osobi i ostvarenjima Dubravka Škiljana zrcalilo se njegovo klasično obrazovanje u svakom trenutku: od njegova odnosa s obitelji i prijateljima do njegovih znanstvenih djela utemeljenih na dubokom poznavanju i razumijevanju antike. Odgojen u klasičnom duhu, klasičar od svoje 10. godine i 5. razreda osnovne škole, već je za školovanja u Klasičnoj bio jedan od najboljih. A to znači jedan od onih koji su *summa cum laude* prošli školu Zmajlovića, Sabadoša, profesorica Krile i Bauer i brojnih drugih koji su pod brižnom rukom tadašnje ravnateljice, profesorice Ljubice Blažević, sredinom šezdesetih godina prošloga stoljeća ispisivali nove zvjezdane trenutke Klasične *redivivae*. Šuvara i njegove reforme još nije bilo na vidiku...

A kad je o tome riječ, treba ovdje spomenuti i slabo poznatu činjenicu – to što je slabo poznata još je jedna posljedica Dubravkove samozatajnosti, jer jedino što nije volio jest govor o sebi – da je upravo Dubravko Šiljan, u to vrijeme tek mlada nada lingvistike na Filozofskom fakultetu, uvelike pridonio da se rigidna reforma obrazovanja u slučaju zagrebačkih klasičara pokaže iznimno obazrivom: vodio je Dubravko ne uvijek ugodne razgovore s tadašnjim perjanicama reforme upozoravaljući na važnost očuvanja klasičnih jezika. Tek neka se i to znade. O tome sâm nikad nije prozborio ni riječi – za razliku od onih glasnih koji ništa nisu napravili, osim izjava o svojim zaslugama.

Nakon mature upisuje lingvistiku i klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje diplomira, dakako, u roku, te smjesta postaje asistent na Odsjeku za lingvistiku i orijentalne studije toga fakulteta, pa potom docent, izvanredni i redovni profesor, jedan od najmlađih u to doba.

Premda je lingvistiku odabrao kao polje svojih profesionalnih interesa, klasična je naobrazba Dubravka logično vodila i do klasične filologije, koju

je također dipolimirao (»pod B«, kako se običavao skromno »izvlačiti«, tvrdeći da filološkim izazovima tobože nije dorastao).

Pa i prvi radovi, nimalo čudno, koje je stavio među korice bili su upravo prijevodi grčke lirike, ljubavne lirike (te prijevode posvećuje svojoj Maji, svojoj Euridici, s kojom će provesti čitav život u ljubavi i skladu, i koja će svog Orfeja, kao u nekoj obrnutoj inačici mita, slijediti nakon sedam mjeseci), a koja će – nekim tužnim hirom sudbine – biti izvor jednog poglavlja njegove posljednje objavljene knjige, *Semiologije ljubavi*!

Svoj pak pravi, veliki ulaz u hram filologije započeo je Dubravko Škiljan još na studiju kao jedan od osnivača časopisa *Latina et graeca*, koji je od početka obogaćivao svojim člancima te njegovao svojim jezičnim rigorozima i beskrajnim trudom za poboljšanjem koji, doslovce, nije znao za doba dana.

Iz njegova su pera potekli neki od najvažnijih projekata u časopisu, leksikoni naprimjer. On je sastavio abecedarij i redigirao sve priloge koje smo izradili!

I nije bilo uopće čudno da je upravo Dubravko inicirao i sljedeći pravac našeg djelovanja, Biblioteku Latina et graeca. Svjestan golemih lakuna u prezentaciji antičkih književnosti predložio je, a mi s oduševljenjem prihvatili, da tu lakunu prevladamo u desetak godina! No Dubravko nije bio od onih koji samo predlažu i tuže se kako ih nitko ne shvaća: već na prvi naš sastanak donio je precizan plan što i kako napraviti! I dok se naše prvotno oduševljenje polako topilo – što zbog vlastitih slabosti, što zbog obveza koje su nas vukle na različite strane – Dubravko je uskoro pred nas iznio ono što je obećao za nikad realizirano I. kolo biblioteke: kritičko izdanje i prijevod cijelog Katulova opusa! I to ne bilo kakav tekst, već jedan od ponajboljih prijevoda koji se pojavio na hrvatskom jeziku otkad se u nas prijevodi sustavno objavlju. Taj maestralni prijevod otisnut je u tri izdanja u Biblioteci L&G kao 1. knjiga, koja je postavila standarde svim budućim knjigama. Među prijevodima koji su slijedili njegova Katula objavio je i kritički priređene tekstove Aristofanovih komedija koje je preveo njegov otac Mladen, te prijevod *Gramatičkog umijeća* Dionizija Tračanina, vjerujući da će u dogledno vrijeme prevesti i sve ostale antičke gramatičare. Nažalost, taj će posao morati obaviti netko drugi. Posljednji je naslov u tom glavnom nizu Biblioteke bilo izdanje *Boja žaba i miševa* u kojem je ponovo dokazao svoj prevodilački talent.

Kako se Biblioteka granala u nizove, tako se Dubravko javljao u Radovima i Priručnicima (nezaobilazni *Leksikon antičkih autora*, koji je nastao na temelju građe objavljene prethodno u časopisu, te *Leksikon antičkih termina*, Dubravkovo autorsko djelo s oko 1800 tehničkih termina antičkih znanosti). No najveća je Dubravkova ljubav u toj lepezi bila biblioteka minijaturnih knjiga, Libellus, u kojoj je objavljeno 6 naslova (dvojezičnih), od kojih je 5 napravio Dubravko!

Nakon 50 objavljenih svezaka časopisa *Latina et graeca* odlučili smo konačno stvoriti nužnu logistiku cijelom projektu, te smo krenuli u osnivanje Instituta Latina et graeca. Tom, nažalost posljednjem, prilogu klasičnoj filologiji posebno se veselio sudjelujući od početka u oblikovanju programskog temelja samog Instituta. I kad sam ga nekoliko dana nako Nove godine 2007. izvijestio da je Institut dobio sve što treba za početak rada, doznao sam i njegovu dijagnozu. No i u tim trenucima kao da je slijedio onu Horacijevu *Aequam memento*, i dalje je zvučao hrabro, neslomljivo. Bio je i ostao borac do zadnjega trenutka duboko uvjeren da može svladati bolest. I to je jedina njegova prognoza, u gotovo pola stoljeća našega prijateljstva, koja se nije ostvarila.

Dubravko je tako otišao, onako kako je uvijek i živio, skromno ispraćen tek suzama obitelji i šačice prijatelja. I sa svima njima – s kojima sam podijelio te strašne trenutke ispraćaja svog najboljeg prijatelja – dijelim i danas isti osjećaj: još uvijek ne mogu prihvatiti da ga nema i da je najbolji i najplemenitiji među nama zauvijek otišao.

Zlatko Šešelj